

# VOJNO DELO

opštevojni  
teorijski  
časopis



## SAVET ČASOPISA

Ramiz ABDULI, Blagoje ADŽIĆ, Ibrahim ALIBEGOVIĆ, Ilija BORIĆ, Stane BROVET (predsednik), Jovan ČANAK (sekretar), Nikola ČUBRA, Vjekoslav ČULIĆ, Ljubomir DOMAZETOVIĆ, Dragiša DRLJEVIĆ, Slavoljub ĐOKIĆ, Vladimir ĐUROVIĆ, Jozo ERCEG, Ivan HOČEVAR, Ljubivoje JOKIĆ, Konrad KOLŠEK, Zoran KOSTOVSKI, Živorad LAZAREVIĆ, Đorđe MIRAŽIĆ, Marko NEGOVANOVIĆ, Ilija NIKEZIĆ, Milun NIKOLIĆ, Jovo NINKOVIĆ, Zdravko NOVOSELIĆ, Angel ONČEVSKI, Radisav PAJKOVIĆ, Života PANIĆ, Dane POPOVIĆ, Milan RUŽINOVSKI, Andrija SILIĆ, Tomislav SIMOVIĆ, Aleksandar STAMATOVIĆ, Miraš STOŽINIĆ (zamenik predsednika), Vladan ŠLJIVIĆ, Drago ŠTOK, Ivo TOMINC, Vatroslav VEKARIĆ, Ivan VESELINOVIĆ

## REDAKCIJSKI ODBOR

Dane AJDUKOVIĆ, Tomislav AŠNER, Vladimir BRDAR, Vasilije CEROVIĆ, Jovan ČANAK, Mensur IBRAHIMPAŠIĆ, Branislav JOVANOVIĆ, Veljko KADIJEVIĆ, Ejub KUČUK, Momir MADŽIĆ, Dragomir MATOVIĆ, Ivan MATOVIĆ, Petar MIHALJEV, Slavoljub MIRKOVIĆ, Vladimir NEŠKOVIĆ, Nikola PETROVIĆ, Radovan RADINOVIĆ, Milan RADOVINOVIC, Živojin RAKOČEVIĆ, Predrag SIMIĆ, Đorđe STANIĆ, Stevan STOJANOVIĆ, Milovan STOJILJKOVIĆ, Vlastimir TASIĆ, Milorad TIMOVIĆ, Slavko VUKČEVIĆ

## REDAKCIJA

Glavni i odgovorni urednik  
Jovan ČANAK

Zamenik glavnog i odgovornog urednika  
Milan RADOVINOVIC

## Urednici

Veljko KADIJEVIĆ i  
Slavoljub MIRKOVIĆ

## Sekretar

Milka VLADANOVIĆ

---

Administracija: VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR, 11102 Beograd, Svetozara Markovića 70 ★ Telefoni: gradski 681-565; vojni - centrala 656-122 i 665-122, lokali: glavni i odgovorni urednik 22-123, urednici 22-125, 22-131, 22-137, sekretar 22-123, tehnička redakcija 32-968, pretplata 32-937 ★ Pošt. fah 692 ★ Žiro račun kod SDK 60823-849-2393 VINC (Za časopis »Vojno delo«) ★ Cena za pojedince 2000 (godišnja pretplata 12.000 dinara), a za ustanove, organizacije udruženog rada i institucije 6.000 dinara (godišnja pretplata 36.000 dinara)

---

## SADRŽAJ

General-pukovnik Veljko Kadijević	Armija je odlučna u očuvanju integriteta Jugoslavije .....	7
<b>Međunarodni odnosi</b>		
Dr Vatroslav Vekarić	Pokret nesvrstanih zemalja posle Devete konferencije u Beogradu .....	18
<b>Pogledi</b>		
Pukovnik u penziji prof. dr Mensur Ibrahimpašić	Dve u biti različite vrste ratne veštine .	28
Potpukovnik Svetozar Radišić	Neki problemi definisanja borbene goto- vosti i njene podele na elemente .....	64
Pukovnik Ante Pezelj potpukovnik dr Radomir Janković	Uticaj informacione tehnologije na ruko- vođenje i komandovanje .....	79
Kapetan bojnog broda mr Dragoljub Luburić	Posljedice podmorničkih operacija protiv oceanskog prometa na rat na kopnu ...	93
<b>Kritika</b>		
Pukovnik u penziji Vasilije Cerović	Redefinicija pojma »oružana borba« (Dušan Višnjić: »Pojam oružane borbe«)	107
<b>Nove knjige</b>		
	<i>Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja</i>	131
Miloš Minić	Jačanje bezbednosti nesvrstanih zemalja – uslov za odbranu njihovog suvereniteta	135
General-pukovnik u penziji mr Avgust Vrtar	Uzajamno poverenje i saradnja – bitan fak- tor bezbednosti nesvrstanih zemalja ....	141
Dr Nada Švob-Đokić	Jačanje odbrane radi očuvanja mira ....	146
<b>Iz inostranih armija</b>		
Pukovnik u penziji Stojan Jović	Vazdušnodesantna dejstva u konceptu operativno-manevarskih grupa .....	149
<b>Bibliografija</b>		
D. Čačić	Grupa autora: »Inžinjerijsko obezbeđenje boja« .....	175

## CONTENTS

Veljko Kadijević Colonel General	The Army is resolute to preserve the integrity of Yugoslavia .....	7
<b>International Relations</b>		
D Sc Vatroslav Vekarić	Movement of non-aligned countries after their Ninth Conference held in Belgrade	18
<b>Views</b>		
Prof D Sc Mensur Ibrahimpasić Colonel, ret.	Two essentially different kinds of the art of war .....	28
Svetozar Radišić Lt. Colonel	Some problems in defining combat readiness and its division to elements .....	64
Ante Pezelj Colonel	Impact of information technology on command and control .....	79
D Sc Radomir Janković Lt. Colonel		
M Sc Dragoljub Luburić Captain, Yugoslav Navy	Impact of submarine operations against ocean shipping to the land warfare ....	93
<b>Criticisms</b>		
Vasilije Cerović Colonel, ret.	Re-definition of the notion of the »armed struggle« .....	107
<b>New Books</b>		
	Security and defence of non-aligned countries .....	131
Miloš Minić	Strengthening of security of non-aligned countries – condition for defence of their sovereignty .....	135
M Sc Avgust Vrtar Colonel General, ret.	Mutual confidence and cooperation – essential factor of security of non-aligned countries .....	141
D Sc Nada Švob-Đokić	Strengthening the defence for preservation of peace .....	146
<b>From Foreign Armies</b>		
Stojan Jović Colonel, ret.	Airborne operations in the operational-manoeuvre groups concept .....	149
<b>Bibliography</b>		
D. Čačić	Group of authors: »Engineer support of battle« .....	175

## SOMMAIRE

Général d'Armée Veljko Kadijević	L'Armée est décisive à l'intention de préserver l'intégrité de la Yougoslavie .....	7
-------------------------------------	---	---

### Relations internationales

Dr. Vatroslav Vekarić	Le mouvement des non-alignés après la neuvième conférence de Belgrade. ....	18
-----------------------	---	----

### Opinions

Colonel en retraite prof. dr. Mensur Ibrahimpašić	Des arts de la guerre essentiellement différents .....	28
Lieutenant-Colonel Svetozar Radišić	Problèmes de définition de l'état d'alerte et de sa répartition en éléments constitutifs .....	64
Colonel Ante Pezelj, Lieutenant-Colonel dr. Radomir Janković	L'incidence de la technologie informatique sur la direction et le commandement ..	79
Capitaine de Vaisseau mr. Dragoljub Luburić	Les conséquences des opérations sous-marine contre le trafic océanique sur la guerre terrestre .....	93

### Critique

Colonel en retraite Vasilije Cerović	Rédefinition de la notion de «lutte armée» .....	107
---	--	-----

### Livres nouveaux

	La sécurité et la défense des pays non-alignés .....	131
Miloš Minić	Le renforcement de la sécurité des pays non-alignés - la condition de la défense de leur souveraineté .....	135
Général d'Armée en retraite mr. Avgust Vrtar	La confiance et la coopération mutuelles - le facteur fondamental de la sécurité des pays non-alignés .....	141
Dr. Nada Švob-Đokić	Le renforcement de la défense en vue de conserver la paix .....	146

### Les armes dans le monde

Colonel en retraite Stojan Jović	Actions des descentes aériennes à la lumière de la conception des groupes de manoeuvre opérationnels .....	149
-------------------------------------	--	-----

### Bibliographie

D. Čačić	Le groupe des auteurs: «Le génie dans le combat» .....	175
----------	--	-----

## СОДЕРЖАНИЕ

Генерал-полковник Велько Кадиевич	Армия исполнена решимости сохранить целостность Югославии .....	7
<b>Международные отношения</b>		
Д-р Ватрослав Векарич	Движение неприсоединившихся стран после Девятой конференции в Белграде	18
<b>Взгляды</b>		
Полковник в отставке проф. д-р Менсур Ибрахимашич	Два существенно различных вида военных искусств .....	28
Подполковник Светозар Радишич	Некоторые проблемы определения боеготовности и ее разделения на элементы	64
Полковник Анте Пезель, подполковник д-р Радомир Янкович	Влияние информационной технологии на управление и командование .....	79
Капитан I ранга канд. наук Драголюб Лубурич	Последствия операций подводных лодок против океанского транспорта на войну на материке .....	93
<b>Критика</b>		
Полковник в отставке Василие Церович	Переопределение понятия «вооруженная борьба (Душан Вишнич: «Понятие вооруженной борьбы») .....	107
<b>Новые книги</b>		
	Безопасность и оборона неприсоединившихся стран .....	131
Милош Минич	Укрепление безопасности на присоединившихся стран – условие обороны их суверенитета .....	135
Генерал-полковник в отставке канд. наук Август Вртар	Взаимное доверие и сотрудничество – существенный фактор безопасности неприсоединившихся стран .....	141
Д-р Нада Швоб-Джокич	Укрепление обороны ради сохранения мира .....	146
<b>Из иностранных армий</b>		
Полковник в отставке Стоян Йович	Воздушнодесантные действия в концепции оперативно-маневренных групп ...	149
<b>Библиография</b>		
Д. Чачич	Группа авторов: «Инженерное обеспечение боя» .....	175

# Armija je odlučna u očuvanju integriteta Jugoslavije

General-pukovnik *VELJKO KADIJEVIĆ*

Svim sadašnjim izazovima Jugoslavenska narodna armija mora adekvatno odgovoriti u skladu sa njenim istorijskim mjestom i ulogom koju je imala u pobjedi socijalističke revolucije, izgradnji i odbrani zemlje, i u skladu sa njenom Ustavom SFRJ utvrđenom ulogom u odbrani teritorijalnog integriteta i društvenog uređenja zemlje. Nesumnjivo je da su oružane snage spremne i sposobne da te zadatke efikasno izvrše na način kako je to Ustavom SFRJ i Zakonom o narodnoj odbrani precizno utvrđeno.

Ukupne reforme u našem društvu, pored toga što moraju biti temeljite i cjelovite, trebalo bi vremenski što više koordinirati, jer su međusobno uslovljene i zavisne. Tu vremensku koordinaciju neophodno je i realno moguće postići. U okviru reformi društveno-ekonomskog sistema neophodno je da se obezbijede sistemski i zakonski instrumenti za njeno efikasno sprovođenje.

Ustav SFRJ bi trebao još preciznije da izrazi Jugoslaviju kao jedinstvenu federativnu i samoupravnu socijalističku zajednicu svih radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti koji u njoj žive. Ustavi republika bi morali biti u saglasnosti za Ustavom SFRJ, što je u skladu sa odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Jugoslavija se u cjelini mora ustavno izraziti kao efikasna, moderna i demokratska pravna država, u kojoj se slobode, prava i odgovornosti građana i drugih društvenih subjekata moraju zasnivati i rješavati u skladu sa Ustavom i zakonima.

Sadašnji politički, ekonomski i bezbjednosni trenutak zemlje po sadržini i formama ispoljavanja predstavlja logičan i, reklo bi se, zakonit nastavak prethodnih procesa i aktivnosti, ali sada već bitno ubrzanih i skoncentrisanih, kako zbog toga što je društvena kriza vjerovatno dostigla tačku od koje se niže ne može, tako i zbog toga što su i vremenski već utvrđeni datumi događaja – 14. kongres SKJ – odnosno uskoro treba da budu utvrđeni – novi Ustav SFRJ, koji će bitno opredijeliti dalji razvoj Jugoslavije. Procesi sukobljavanja različitih koncepata su stoga u punom zamahu. Što se više budemo približavali pomenutim događajima sukobi će postajati sve oštriji i bezobzirniji. To, ta-

Izlaganje saveznog sekretara za narodnu odbranu, general-pukovnika Veljka Kadijevića, na zajedničkoj sednici Vojnog saveta i Predsedništva Komiteta Organizacije SKJ u JNA, koja je održana u Beogradu 18. oktobra 1989. godine.

kođer, znači da će sve snage našeg društva morati potpuno i vrlo precizno utvrđivati svoje stavove o bitnim pitanjima reformi, za koje se društvo već načelno opredijelilo. To se mora učiniti utoliko prije što nas iskustvo posljednjih godina upozorava da su svi stavovi, zaključci, odluke, pa i pravne norme, bez obzira na to u čemu su sadržane – od Ustava SFRJ preko akata Skupštine SFRJ i Saveznog izvršnog vijeća, do kongresnih rezolucija SKJ – koji su ostali na nerazumnom ili čak protivrječnom nivou opštosti, bili uglavnom tumačeni kako kome odgovara, i tako ostvarivani. Pored toga, ako za momenat ostavimo po strani antijugoslavenske i antisocijalističke opcije, kojih je sve više na javnoj sceni, kako one koje se direktno konfrontiraju politici Saveza komunista Jugoslavije, tako i one koje se manje ili više vješto isprepliću sa opcijama koje egzistiraju u pojedinim dijelovima SKJ, u okviru organizovanih socijalističkih snaga objektivno postoje velike razlike, kako u pogledu društvenog sistema, tako i u pogledu državnog uređenja Jugoslavije.

Specifičnim i konkretnim izazovima ovog historijskog trenutka Jugoslavenska narodna armija – posebno njeni kadrovi i SKJ u JNA – mora adekvatno odgovoriti. Taj odgovor mora biti u skladu sa historijskim mjestom i ulogom koju je Jugoslavenska narodna armija imala u pobjedi socijalističke revolucije, socijalističkoj izgradnji i odbrani zemlje, u skladu sa njenim revolucionarnim, narodnim i jugoslavenskim karakterom, i u skladu sa njenom Ustavom SFRJ utvrđenom ulogom u odbrani teritorijalnog integriteta i društvenog uređenja zemlje. Mi smo uvijek, kako za vrijeme Tita tako i poslije njega, od tih zahtjeva polazili, pa ćemo tako činiti i ubuduće, na način primjeren zahtjevima vremena koje je pred nama. Pri tome, sada kao i do sada, želimo vrlo jasno utvrditi dvije stvari.

*Prvo*, o zadacima oružanih snaga u odbrani zemlje utvrđenim Ustavom SFRJ i saveznim zakonima ne može biti nikakve diskusije niti bilo kakve sumnje u njihovu spremnost i sposobnost da te zadatke efikasno izvrše na način kako je to Ustavom SFRJ i Zakonom o narodnoj odbrani precizno utvrđeno.

*Drugo*, svi naši stavovi o sadržaju društvenih reformi su podložni javnom vrednovanju. Nikakav privilegovan



tretman za njih ne tražimo. Ne samo da su naši stavovi i prijedlozi o reformama u Jugoslaviji, od kojih su neke na samom početku (privredna), a neke nisu ni počele (državna), otvoreni za javnu kritiku već je zapravo daleko najveći dio ukupnih poslova armijske izgradnje izloženo javnom vrednovanju. Varaju se oni koji nas plaše javnom kritikom. Mi smo potpuno svjesni činjenice javnog vrednovanja našeg rada i koristi od toga vrednovanja. Staviše, nimalo se ne uzbuđujemo kada se u nedostatku argumenata, neki kritičari služe očiglednim, pa i grubim podvalama, neistinama i falsifikatima. To samo pokazuje opredjeljenje ili najčešće domet – intelektualni, pa i drugi – takvih kritičara. Za naše stavove ne tražimo aplauz od antikomunista, nacionalista i svih drugih razbijača Jugoslavije, ili pojedinih samozvanih idejnih i političkih veličina, koji su toliko »umni i stabilni« da bi se teško moglo izbrojati koliko su puta do sada mijenjali idejno i političko ruho. Naprotiv, njihov aplauz bi bio siguran znak da smo u velikoj zabludi. Mislimo da bi toga morali biti svjesni i tako se ponašati svi koji se zaista bore za federativnu Jugoslaviju i za socijalizam. Na žalost, za sada, ipak tako nije.

Isto tako, nas ne mogu i neće omesti u borbi za naše stavove »argumenti« koji to nisu. Tvrdnje, poput onih da se naši stavovi podudaraju više sa stavovima jedne a manje sa stavovima druge republike, da želimo biti neutralni, da »taktiziramo«, pa čak do toga da preterano namećemo jugoslavenstvo, ili da se na javnoj sceni moramo što pre opredjeljivati u odnosu na svako mišljenje koje dolazi iz ove ili one sredine, nisu nikakvi argumenti, već proizvoljne i netačne kvalifikacije. Svaki naš stav ima svoj jasan sadržaj pa bi svaka ozbiljna kritika trebala argumentima dokazati njihovu vrijednost ili promašaj. Kvalifikacije, odnosno diskvalifikacije umjesto argumenata su dokaz nemoći kritičara. Cilj takvih kritika je vrlo providan – da se dovede u pitanje i kompromituje jugoslavensko opredjeljenje Jugoslavenske narodne armije, ili da se ona učutka. Svi ti kritičari mogu biti posve sigurni da neće uspjeti ni jedno ni drugo. Neki nas upozoravaju da ne vidimo ili nećemo da vidimo suštinu nekih najnovijih manevara. Možemo im reći da se veoma varaju. Vidimo mi vrlo jasno sve manevre, kojih je na žalost dosta, uključujući stare i najnovije pozive inostranom faktoru da uređuje u sređivanju prilika u Jugosla-

viji. Svaki manevar koji je uperen protiv Jugoslavije i socijalizma u Jugoslaviji naići će na naše odlučno i beskompromisno suprotstavljanje. Unutrašnja pitanja državnog i društvenog uređenja rješavaće narodi ove zemlje sami, bez ikakvih spoljnih utjecaja bez obzira ko te utjecaje prizivao, kojim povodom i u kakvu ih oblandu uvijao.

Armijske ocjene i stavovi o uzrocima društvene krize u Jugoslaviji i putevima za njeno savlađivanje imaju svoj višegodišnji kontinuitet, i ništa se nisu bitnije mijenjali u posljednjih nekoliko godina. Suština tih ocjena i stavova jugoslavenskoj javnosti je poznata, a odgovarajućim institucijama društva poznato je i kako mi vidimo njihovu konkretizaciju. Uvažavajući zahtjeve aktuelnog trenutka, posebno široku raspravu vođenu u Jugoslavenskoj narodnoj armiji na bazi platforme koja je kao naš cjeloviti pogled na sadašnjost i budućnost Jugoslavije prihvaćena na sjednici Komiteta Organizacije SKJ u JNA 12. jula ove godine, izložiću naše stavove o važnijim pitanjima koja su se u međuvremenu pojavila kao nova ili relativno nova, kao i konkretnije precizirati neka bitnija već iznijeta načelna opredjeljenja značajna za sadržaj reformi koje su u toku ili je utvrđivanje njihovih sadržaja pred nama.

Prvo, želim jasno podvući naš inače davno iznijeti stav da se bazični uzroci naše krize nalaze u krupnim promašajima sistemske naravi, pri čemu neki od njih imaju uporište i u Ustavu SFRJ. Mnogo toga što se sada dešava – bujanje nacionalizma do granica bezumlja, stvaranje raznih vrsta pretpostavki za cijepanje Jugoslavije, sukobi u rukovodstvima koji se manifestuju i u formi najgrubljih svađa sa velikom dozom mržnje; hiperinflacija, neefikasnost federalne države i njenih organa – sve su to posljedice bazičnih uzroka. Zato je nedopustiva zamjena teza o mjestu uzroka i posljedica. Posljedice treba energično otklanjati i zaustavljati, ali samo kao neophodnu pretpostavku za pravi i težji posao – otklanjanje temeljnih uzroka krize. Prvo, dakle, ne može biti supstitucija za drugo, jer ako bismo to prihvatili brzo bismo se našli u još težjoj situaciji.

Mi smatramo da bi reforme, pored toga što moraju biti temeljite i cjelovite, trebalo i vremenski što više koordinirati, jer su međusobno uslovljene i zavisne. Najbolji primjer za to su rezultati koji reformski potezi Saveznog iz-

vršnog vijeća u oblasti privređivanja daju. Kad bi uz ekonomski program Saveznog izvršnog vijeća paralelno tekao i program državne reforme, kao i cjeloviti program reformi ukupnog političkog sistema, tek onda bi rezultati bili pravi, odnosno tek bi tada bilo moguće objektivno vrednovati svaki pa i program ekonomskih reformi. Mi smatramo da je tu vremensku koordinaciju i neophodno i realno moguće postići. Zato se mi energično zalažemo za još bolje, aktivnije i konstruktivnije pripreme za 14. kongres SKJ i protiv smo njegovog daljeg odlaganja, a za intenziviranje svih aktivnosti na izradi novog Ustava SFRJ. Vrijeme jeste relativno kratko, ali se ne može prihvatiti očigledan manevar kojim se, tražeći uporište u kratkom vremenu, žele u stvari da onemoguće neophodne promjene. Treba imati u vidu da smo vrijeme istrošili na način koji, ako bi se produžio, ne bi nikada mogao dovesti do pozitivnih rezultata. Pored toga, bitna pitanja reformi sistema i državnog uređenja nisu nova, već su predmet višegodišnjih razmatranja u našem društvu, uključujući i ona koja su prethodila usvajanju amandmana na Ustav SFRJ.

Mi podržavamo reforme društveno-ekonomskog sistema na kojima radi Savezno izvršno vijeće, ali se zalažemo da se dovedu do kraja, kao i da se obezbijede sistemski i zakonski instrumenti za njihovo efikasno sprovođenje u život, a to znači da se zalažemo za istovremenu reformu države kao bitnu pretpostavku privredne reforme. Privredna reforma ne može uspjeti bez adekvatne uloge države, i to upravo onakve uloge kakvu imaju države savremene tržišne privrede. Naša federalna država ne samo što nema takvu ulogu, nego se objektivno nalazi pred finansijskim kolapsom. To, jednostavno, tako dalje neće moći. U oblasti reformi društveno-ekonomskog sistema posebno ističemo slijedeće:

– prvorazredni značaj treba dati svim elementima motivacije kao kamenu temeljcu efikasnosti privređivanja – posebno dobiti za uspjeh, ali isto toliko i gubitka za neuspjeh koji se samo na tržištu verifikuje;

– ravnopravan tretman svih oblika svojine u pogledu uslova privređivanja i kriterijuma efikasnosti. U tim uslovima, društvena svojina sa samoupravljanjem, kao produkcijom odnosom i bitnim motivacionim faktorom, treba da

dokaže svoje vrijednosti i prednosti, ako ih zaista ima. Konkurencija svojinskih odnosa daće odgovor na mnoga fundamentalna pitanja društveno-ekonomskih sistema;

– jedinstveno jugoslavensko privredno područje zahtijeva jedinstvo mehanizma njegovog ekonomskog usmjerenja (monetarno-kreditni, fiskalni, spoljnotrgovinski i devizni);

– funkcionisanje velikih sistema (PTT, komunikacije, energetika) neophodno je urediti na nov način da bi se obezbijedilo njihovo potpunije jedinstvo, što je ne samo ekonomski već i odbrambeni interes zemlje.

Bitna pretpostavka ne samo ekonomskih već i svih drugih reformi je zaustavljanje i obaranje inflacije. Svi bismo na tome zadatku morali konstruktivnije praktično raditi i sarađivati, a manje ionako objektivno suviše težak problem pretežno politizirati. Svako u tome ima svoj dio odgovornosti. Nama u Armiji izgleda da, pored svih mjera koje se u borbi protiv inflacije preduzimaju, dva ključna segmenta – cijene i lični dohoci – moraju biti primjerenije tretirani sadašnjim uslovima privređivanja.

Novi Ustav SFRJ u svojoj cjelini trebao bi još preciznije izraziti Jugoslaviju kao jedinstvenu federativnu i samoupravnu socijalističku zajednicu svih radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti koji u njoj žive. Stoga bi Ustav SFRJ trebalo da bude najviši politički i pravni akt. Ustavi republika bi morali biti u saglasnosti sa Ustavom SFRJ. Neprihvatljivo je stanovište kojim se daje primat ustavima republika, prema kojem bi prvo trebalo donijeti te ustave, pa zatim Ustav SFRJ, i da sadržina Ustava SFRJ zavisi od ustava republika. To bi Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju očigledno dovelo u poziciju konfederacije, što bi bilo suprotno odlukama AVNOJ-a i interesima opstanka i uspješnog razvoja Jugoslavije u cjelini. Uostalom, takav red stvari nije bio ni prilikom donošenja odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a, niti njegove vrlo precizne odluke to omogućuju ili na to upućuju.

Zato smo mi izrazili naša neslaganja sa onim amandmanima na Ustav SR Slovenije, koji su i po mišljenju odgovarajućih saveznih institucija u suprotnosti sa Ustavom SFRJ. Oružane snage će po svim pitanjima iz svog djelok-

ruga na koje se odnose sporni amandmani i dalje raditi isključivo na osnovu Ustava SFRJ i saveznih zakona.

Politički sistem u svim njegovim dijelovima trebalo bi pojednostaviti i učiniti efikasnijim. Skupštine bi morale biti integrativni faktor društva različitih interesa i inicijativa polazeći prvenstveno od građana i svih radnih ljudi, ali i od njihovih društveno-političkih i društvenih organizacija, kao i potreba privrednih i drugih subjekata. One bi trebalo da su svojevrsni izraz realnog društvenog i političkog nestranačkog pluralizma, uz naglašeno učešće i utjecaj radničke klase i svih subjektivnih socijalističkih snaga.

Izvršni i upravni organi trebali bi imati veća ovlašćenja, puniju samostalnost ali i znatno veću odgovornost za svoj rad.

Postojeći delegatski sistem nije uspio do sada da se potvrdi kao racionalan i efikasan sistem. To je doprinijelo i neefikasnosti skupštinskog sistema. Imajući u vidu iskustva rada delegacija i delegata, a u okviru toga i vojnih delegacija, ovaj sistem bi trebalo u cjelini preispitati, pa i zamijeniti savremenim predstavničkim sistemom, koji je inače zastupljen i u drugim savremenim državama. Tome bi se u cjelini prilagodio i izborni sistem uz potpunije uvođenje demokratskih izbornih principa (tajno glasanje, više kandidata, demokratski kandidacioni postupak, neposredno kandidovanje građana i dr.). Pri tome, trebalo bi i dalje zadržati odgovarajuću ulogu Socijalističkog saveza radnog naroda i drugih društveno-političkih organizacija.

Jugoslavija se u cjelini mora ustavno izraziti kao efikasna, moderna i demokratska pravna država. U takvoj državi, slobode, prava i odgovornosti građana i drugih društvenih subjekata moraju se zasnivati i rješavati potpuno u skladu sa Ustavom i zakonom.

U našoj višenacionalnoj zajednici i nadalje posebnu pažnju zaslužuju stavovi koji obezbjeđuju ravnopravnost naroda i narodnosti. U izražavanju slobode pripadanja narodu, odnosno narodnosti Jugoslavije treba Ustavom obezbijediti i pravo izražavanja jugoslavenstva kao ravnopravnog opredjeljenja građana naše zemlje.

Država Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija može da funkcioniše kao moderna pravna i suverena dr-

žava samo ako federacija i njeni organi nesmetano, odgovorno i efikasno izvršavaju poslove i zadatke iz svoje nadležnosti. Stoga federacija i njeni organi moraju raspolagati svim potrebnim ovlašćenjima i sredstvima za ostvarivanje svojih funkcija koje se Ustavom SFRJ utvrde.

Pri tome, treba imati u vidu iskustva značajna za optimalno rješavanje ekonomskih i drugih društvenih problema i polaziti od načelnog stava da federacija treba da vrši one funkcije koje su od zajedničkog interesa za sve narode i narodnosti, radne ljude i građane Jugoslavije. U svakom slučaju, moraju joj se dosljedno obezbijediti one funkcije koje su u prirodi funkcionisanja svake federativne države, a naročito u oblastima:

- narodne odbrane i bezbjednosti;
- spoljne politike i međunarodnih odnosa;
- jedinstvenih osnova društveno-ekonomskog, političkog i pravnog sistema, na osnovama socijalističke samoupravne i demokratske orijentacije;
- sloboda, prava i dužnosti čovjeka i građanina;
- jedinstvenog jugoslavenskog tržišta i jedinstva osnovnih mehanizama njegovog ekonomskog usmjeravanja (monetarno-kreditni, poreski, spoljnotrgovinski, devizni i dr.).

Dosadašnji sistem finansiranja federacije je pokazao krajnju neefikasnost. To se posebno negativno odražava na finansiranje odbrambenih funkcija federacije (JNA). Efikasno ostvarivanje funkcija federacije je nemoguće obezbijediti bez odgovarajućih sopstvenih izvora finansiranja, odnosno izvornih prihoda.

Skupština SFRJ morala bi u pravom smislu riječi postati najviši organ vlasti i samoupravljanja, i to kako po svom sastavu i funkcionisanju, tako i po autoritetu njenih akata i mjera. Po svom sastavu ona na odgovarajući način treba da predstavlja cjelokupno stanovništvo Jugoslavije – sve radne ljude i građane, a s obzirom na federativno uređenje i nacionalnu ravnopravnost, odnosno ravnopravnost republika i na odgovarajući način pokrajina.

Nadležnosti Predsjedništva SFRJ, pored već sada utvrđenih, trebalo bi bitnije upotpuniti u funkciji kolektivnog šefa države. Po načinu izbora, funkcionisanju i odgovornosti za svoj rad moralo bi se više ustavno izraziti kao organ federacije.

Savezno izvršno vijeće, po svim elementima bi trebalo da ima poziciju, ovlašćenja i odgovornost vlade u savremenim državama.

Naše stavove o reformi Saveza komunista Jugoslavije koje smo utvrdili na sjednici Komiteta Oragnizacije SKJ u JNA od 12. jula ove godine armijska organizacija prihvata i za njih se zalaže. To nas obavezuje u našim aktivnostima u pripremi kongresa.

Ocjene međunarodnog ambijenta i njegovog utjecaja na zbivanja u našoj zemlji iznijete u julu ove godine se potvrđuju. Ono što bi u vezi s tim i ovom prilikom trebalo naglasiti jeste da prateći i analizirajući burna kretanja u svijetu i koristeći iskustva drugih, saradjujući sa svima koji su za korektnu i obostrano korisnu saradnju, mi naša rješenja moramo izvoditi prvenstveno iz naših sopstvenih ukupnih – idejnih, političkih, ekonomskih, nacionalnih, geostrateških i drugih opredjeljenja i uslova.

Mora nam svima biti jasno da samo uspjeh vodi progresu. Zato se svi oni koji se zaista bore za demokratsku, federativnu i socijalističku Jugoslaviju moraju, pored ostalog, i krajnje odgovorno ponašati.

## S U M M A R Y

### THE ARMY IS RESOLUTE TO PRESERVE THE INTEGRITY OF YUGOSLAVIA

The Yugoslav Peopl's Army must meet all current challenges in concordance with its historical place and role in the victory of socialistic revolution, development and defence of the country, and with its by the Constitution of the SFRY presribed role in the defence of teritorial integrity and social order of the country. Our armed forces are indisputably ready and able to efficiently execute these tasks, in the manner precisely prescribed by the Constitution of the SFRY and the Law on National Defence.

In addition to the fact that the overall reforms in our society should be thorough and comprehensive they should be as much as possible coordinated since they are mutually conditioned and interdependent. This coordination is indispensable and can be realistically attained. It is necessary that systemic and legal instruments for its efficient application should be secured within the framework of reforms of the socio-economic system.

The Constitution of the SFRY should even more precisely define Yugoslavia as the unified federal and self-managerial socialistic community of all working people, citizens and equal nations and nationalities that live within its boundaries. Constitutions of republics that constitute Yugoslavia should be

concordant with the Constitution of the SFRY, which conforms with decisions taken at the Second Session of the Anti-Fascist Council of National Liberation of Yugoslavia (held in 1943). Yugoslavia as a whole must be constitutionally defined as an efficient, modern and democratic legal state in which liberty, rights and responsibilities of citizens and social subjects must be founded and resolved in concordance with the Constitution and laws.

## R É S U M É

### L'ARMÉE EST DECISIVE A L'INTENTION DE PRESERVER L'INTEGRITE DE LA YUGOSLAVIE

L'Armée populaire yougoslave doit relever de manière adéquate les défis de l'époque actuelle conformément à sa place et à son rôle historique dans la victoire de la révolution socialiste et dans l'édification et à la défense du pays, à sa mission déterminée par la Constitution de la RSFY en matière de défense de l'intégrité territoriale et de l'ordre social du pays. Les forces armées sont, sans aucun doute, prêtes et aptes à exécuter efficacement ces devoirs selon les modalités prescrites par la Constitution de la RSFY et la Loi sur la défense populaire.

Toutes les réformes de notre société, outre qu'elles doivent être complètes et bien fondées, devraient en être aussi coordonnées autant que possible parce qu'elles sont mutuellement conditionnées et interdépendantes. Cette coordination dans le temps est nécessaire et réellement possible. Dans le cadre des réformes du système socioéconomique il est nécessaire d'assurer les instruments et systèmes réglementaires pour la réalisation de ces premières.

Il faudrait que la Constitution de la RSFY exprime, d'une manière encore plus précise, la Yougoslavie en tant que la communauté unique, fédérative, socialiste de tous les travailleurs et citoyens ainsi que de toutes les nations et nationalités qui y cohabitent. Les Constitutions des Républiques doivent être en conformité avec la Constitution de la RSFY, en suite aux décisions de la Deuxième réunion du Conseil antifasciste de libération nationale de Yougoslavie. Dans son ensemble la Yougoslavie doit être définie comme un Etat de Droit efficace, moderne et démocratique où les libertés, les droits et les responsabilités des citoyens et des autres sujets sociaux doivent être fondés et articulés conformément à la Constitution et les lois.

## Р Е З Ю М Е

### АРМИЯ ИСПОЛНЕНА РАШИМОСТИ СОХРАНИТЬ ЦЕЛОСТНОСТЬ ЮГОСЛАВИИ

Всем нынешним вызовам Югославская народная армия должна отвечать соответствующим образом, в согласии с ее историческим местом и ролью, которые она имела в победе социалистической революции, строительстве и обороне страны, а также в согласии с ее ролью, утвержденной Конституцией СФРЮ, в обороне территориальной целостности и общественного строя. Нельзя сомневаться в том, что вооруженные силы готовы и способны эти задачи выполнить эффективно, способом точно утвержденным в Конституции СФРЮ и Законе о народной обороне.



Совокупные реформы в нашем обществе, кроме того, что они должны быть основательными и цельными, надо было бы как можно больше координировать по времени, ибо они являются взаимно обусловленными и зависимыми. Такой координации по времени необходимо и реально можно добиться. В рамках реформ общественно-экономической системы нужно обеспечить системные и законные документы для ее эффективного проведения.

Конституция СФРЮ должна была бы еще более точно выразить Югославию как единое федеративное и основанное на самоуправлении содружество всех трудящихся и граждан и равноправных наций и народностей, которые в ней живут. Конституции республик должны быть в соответствии с Конституцией СФРЮ, что в согласии с решениями Второго заседания АВНОЮ. Югославия в целом должна конституционно выразиться как эффективное, современное и демократическое правовое государство, в котором свободы, права и ответственность граждан и других общественных субъектов должны основываться и решаться в согласии с Конституцией и законами.

# Pokret nesvrstanih zemalja posle Devete konferencije u Beogradu

Dr VATROSLAV VEKARIĆ

U članku se ukazuje na bitne promene i nove tokove u međunarodnoj zajednici, koji su predstavljali opšti kontekst rasprave na Devetoj konferenciji šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Beogradu. Ističe se da međunarodna zajednica ulazi u novi ciklus razvoja u kome se kvalitativno menja ambijent ostvarivanja istorijske funkcije pokreta nesvrstanih zemalja.

Na konferenciji u Beogradu nesvrstane zemlje su uočile i sagledale bitne trendove razvoja savremenih međunarodnih odnosa i njima prilagodile osnovne političke ideje i stratezijske pravce delovanja. To se posebno izražava u otvaranju pokreta i njegove spremnosti za dublje i sadržajnije dijaloge i sa Zapadom i sa Istokom, a i u revitalizaciji i modernizaciji pokreta u celini. Naravno da će u ostvarivanju nove orijentacije delovanja i u ukupnoj evoluciji pokreta biti značajnih teškoća, ali će njegovi opšti napori biti izraženi težišno na pravcu traženja globalnih sinteza koje će doprinositi da novi detant ne ostane u domenu blokova i koje će voditi ka široj demokratizaciji međunarodnih odnosa.

Zaključno, pokret nesvrstanosti se danas nalazi u procesu vlastite transformacije koja menja težište njegove uloge u svetskim odnosima. Kao činilac svetskih kretanja i stimulator procesa demokratizacije međunarodnih odnosa, pokret će se sve više okretati strategiji »građenja mostova« i prema Zapadu i prema Istoku, tražeći realna uporišta za reintegraciju međunarodne zajednice na stabilnim i pravednim osnovama.

Pokret nesvrstanih zemalja nalazi se danas na dobrom putu da ostvari novu, kvalitativno drugačiju fazu, u svojoj evoluciji započetoj osnivanjem pokreta pre 27 godina u Beogradu.

Ovo polazno gledište zasniva se na rezultatima Devete konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja održane od 4. do 7. septembra 1989. godine u Beogradu. Naime, Deveti samit je pokazao da u krilu pokreta sazreva

konsenzus o tome da novi procesi u svetu na političkom, ekonomskom i tehnološkom planu aktuelizuju zadatak temeljnog, moglo bi se reći i strategijskog preispitivanja suštine i načina delovanja nesvrstanih zemalja. Ima se u vidu preispitivanje akcije pokreta nesvrstanosti koje ne dovodi u pitanje njegovu bazičnu filozofiju i ne počiva na revalorizaciji njegove priznate istorijske uloge.

Predstavnici nesvrstanih zemalja postigli su u Beogradu visok stepen saglasnosti o prirodi aktuelnih promena u savremenoj međunarodnoj zajednici. Složili su se – razume se, ne u svemu jednoglasno – da novi detant koji se postupno i kontinuirano uobličava (bez obzira na oscilacije kojima bi mogao biti izložen i na koje svakako treba i dalje računati) otvara sve realniju perspektivu da će u daljem razvoju međunarodnih odnosa procesi saradnje evolutivno jačati na račun konfrontacija koje su tako upečatljivo obeležavale odnose Istok – Zapad tokom čitavog perioda postojanja pokreta nesvrstanosti, od prve beogradske konferencije do današnjeg dana.

Prevaga policentrizma nad bipolarizmom u svetskim odnosima postupno menja i vojno-političke blokove. Labavljenje monolitnih okvira unutarblokovskih odnosa ukazuje na to da se o savremenim vojno-političkim savezima više ne može govoriti u kategorijama iz vremena »hladnog rata«.

Učinjeni su prvi koraci u pravcu usporavanja trke u naoružavanju. Postižu se značajni rezultati u rešavanju kriznih žarišta.

Korenite transformacije i reformski procesi u socijalističkim zemljama, pre svega u Sovjetskom Savezu, Poljskoj i Mađarskoj, sve više nas uveravaju da su u pitanju tendencije istorijskih dimenzija. Događaji u NR Kini samo potvrđuju sa kolikim otporima i inercijom se suočavaju ove transformacije.

Integracioni procesi posebno zahvataju Evropu kao prostor na kome, s jedne strane, još deluju činioci održavanja postojećih blokovskih podela težnjom za očuvanjem unutarblokovskih kohezija, ali, s druge strane, sve intenzivnije se uobličavaju procesi koji vode premošćavanju ovih barijera i unapređenju saradnje sveevropskog karaktera.

Jača međuzavisnost svih aktera međunarodnih odnosa, posebno u ekonomskoj i tehnološkoj, ali i u ekološkoj sferi.

Sve ove promene nagoveštavaju da međunarodna zajednica ulazi u novi ciklus svog razvoja u kome se kvalitativno menja ambijent ostvarivanja istorijske funkcije pokreta nesvrstanih zemalja.

Takva ocena danas je prihvaćena od većine nesvrstanih zemalja, može se reći i, manje-više, od pokreta u celini. Ta ocena našla je i svoje mesto u Deklaraciji Devetog samita, kao dokumentu od istorijskog značaja koji, posle više sastanaka na vrhu, prvi put više govori o onome šta pokret hoće, za šta se zalaže, a manje o onome šta neće i protiv čega se bori.

Postepeno se izgrađuje stabilnija osnova za koherentiji nastup pokreta nesvrstanosti na liniji unapređenja procesa koji je šef jugoslovenske diplomatije Budimir Lončar nazvao »reintegracijom sveta na novim osnovama«. Kao prioritetan i dugoročan politički cilj pokreta identifikovano je upravo delovanje u pravcu takve reintegracije sveta koja će se organski povezati naznačenim promenama i, posebno, sa već odmaklim integracionim procesima u različitim delovima sveta.

Može se reći da je na Devetom samitu učinjen krupan korak napred u razjašnjavanju prioritetnih strategija pokreta nesvrstanosti koje su mu potrebne da bi ojačao svoj doprinos rešavanju egzistencijalnih problema čovečanstva.

Ovo što je rečeno ne bi trebalo da bude shvaćeno kao tvrdnja da je pokret nesvrstanosti jednim sastankom na vrhu preko noći »preokrenuo« svoju evoluciju. Jedan sastanak, ma koliko bio uspešan, razume se, ne može to učiniti. Izuzetno je, međutim, važno što je u svesti i poimanjima većine zemalja članica pokreta izvršen ozbiljan i verodostojan proboj i prodor ka shvatanju da je preduslov za aktivan, uticajan i inovativan pokret nesvrstanosti u budućnosti od presudnog značaja kreativno i realistično suočavanje sa novim svetskim tendencijama. Ojačana je spremnost i volja nesvrstanih zemalja da se na zajedničkim platformama traže najbolji putevi da se dokazane vrednosti filozofije nesvrstanosti ugrade u savremeni svetski razvoj.

Pokret nesvrstanih zemalja na Devetom samitu uspeo je da pronađe zajednički imenitelj prioritetnih zadataka svoga delovanja u vremenu koje je pred nama. Izoštavanje elemenata tog zajedničkog imenitelja akcije pokreta svakako je jedan od najkrupnijih rezultata Devetog samita.

O kojim je elementima reč?

Pre svega, oseća se potreba da se pokret nesvrstanosti filozofski, politički i akciono sa više jasnoće odredi prema narasloj međuzavisnosti u ovome sve manje bipolarnom i sve kompleksnijem svetu obeleženom integracionim procesima. Pred pokret nesvrstanih zemalja se, kao posebno značajan prioritet, postavlja upravo zalaganje za celovit koncept međuzavisnosti, za integralan pristup otvorenim problemima međunarodne zajednice koje nameću i tehnološki razvoj, ekonomski i razvojni procesi i dramatičnost ekoloških pretnji.

Nesvrstane zemlje smatraju da je međuzavisnost savremenog međunarodnog društva u stalnom jačanju. To nije sporno. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje da li je dostignuti stepen i, posebno, karakter međuzavisnosti u odsustvu adekvatnih mehanizama međunarodne saradnje i rešavanja konfliktnih interesa – sam po sebi dovoljna garancija da će postojeći sistem međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa teći u pozitivnom pravcu i da će smanjivati izgleda za šire društvene tenzije i poremećaje.

U savremenim uslovima još se ne može govoriti o apsolutnoj nedeljivosti mira i, još manje, o apsolutnoj nedeljivosti razvoja. Odsustvo rata za jedne još uvek nije odsustvo rata za sve; blagostanje jednih dosta uspešno koegzistira sa položajem drugih na ivici biološke egzistencije; privredna kriza za jedne može da znači samo veće ili manje poremećaje privrednih tokova, dok je za druge borba za fizički opstanak.

Ako su navedene premise tačne, kao logičan zaključak se nameće potreba da pokret nesvrstanih zemalja, kao politička snaga sa eminentno globalnim aspiracijama, ponudi doprinos takvoj redefiniciji koncepta međuzavisnosti koji će – ako se učini politički delotvornim – integralno obuhvatiti sve sfere međunarodnih odnosa: bezbednost i razvoj, tehnološki progres, ostvarivanje ljudskih prava i dr.

Takva integralna međuzavisnost koja usmerava na povezivanje sada još uvek pokidanih niti između različitih segmenata međunarodnog sistema, morala bi dominirati našom budućnošću na račun konfrontacija i uskogrudosti svih provenijencija.

Da li je takav koncept međuzavisnosti ostvarljiv? Odgovor na to pitanje zavisi od mnogih činilaca, ali posebno treba istaći potrebu da svi međunarodni subjekti, od raz-

vijenih zemalja Zapada i Istoka do zemalja u razvoju, zajedničkim naporima podstaknu pozitivna kretanja koja je inicirao novi val promena u svetskim odnosima.

Pristup o kome je reč stavlja u prvi plan probleme razvoja, odnosno nedovoljnog razvoja koji se u odnosima Sever – Jug sve dramatičnije iskazuju u ekonomskoj, finansijskoj i tehnološkoj sferi.

Kroz evoluciju u koju je zakoračio, pokret nesvrstanosti danas je otvoreniji i spremniji, nego što je to bio ranije, da se zalaže za afirmaciju takve koncepcije razvoja koja će biti pozitivna sinteza viđenja i interesa i razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Na tom planu, u pokretu nesvrstanosti u toku je jačanje svesti o potrebi prilagođavanja, pa i napuštanja nekih pristupa odnosima Sever – Jug koji nisu davali rezultate.

Pokretu nesvrstanosti potrebno je danas znatno elastičnije i realističnije određivanje prema konceptu »novog međunarodnog ekonomskog poretka« (NMEP). Iz interpretacija i prakse ovog koncepta valjalo bi odstraniti sve ono što je razvijene partnere a priori odbijalo od saradnje. Koncept NMEP-a, inauguriran na Četvrtom samitu u Alžiru 1974. godine, morao bi biti shvaćen kao rezultat opravdanih frustracija »trećeg sveta«. Valjalo bi ga dograđivati rešenjima koja će ideje koje sadrži učiniti operabilnijim i generalno prihvatljivijim.

Danas postoje realniji uslovi za takav pristup odnosima između Severa i Juga i čini se da je neophodniji nego ikada ranije.

Na čemu se zasniva takvo gledište?

U današnjem vremenu međuzavisnost se izražava kroz višeslojne integracione procese na globalnom i regionalnom nivou. Svedoci smo sve veće povezanosti svetskog tržišta uprkos tome što i dalje paralelno deluju faktori protekcionizma, bilateralizma i regionalnih zatvaranja, produbljujući marginalizaciju većine zemalja u razvoju. Uprkos tim činionicima proces globalizacije svetskog tržišta u osnovi je pozitivan trend od interesa za sve učesnike u svetskoj ekonomiji.

Ovaj proces neće biti nastavljen ukoliko se i dalje bude zaoštravao proces pogoršavanja ekonomskog i dužničkog položaja zemalja u razvoju. Ne mogu se isključiti ni krupne negativne posledice, politički konflikti, pa i međublokovska zaoštavanja, ako i Sever i Jug ne dođu zajednički

do saznanja da reintegracija sveta zahteva brži, kvalitativno drugačiji razvoj i urgentno olakšavanje teškoća »trećeg sveta«.

Naime, ni ohrabrujuće tendencije u odnosima Istok – Zapad i započete inicijative u pravcu otvaranja stvarnog procesa razoružavanja, ni početni rezultati u rešavanju neuralgičnih konflikata u pojedinim delovima sveta, pa ni sam novi detant u celini sa svim dobrim perspektivama koje se sagledavaju, neće biti dovoljna garancija za dugoročno poboljšanje svetskih odnosa ako se smelije i sa više tolerancije ne pristupi problemima nedovoljnog razvoja. Neophodno je – kako je to istakao u svom govoru na Devetom samitu predsednik Predsedništva SFRJ dr Janez Drnovšek – da pored političkog uhvati korene i ekonomski detant.

Moguće je izneti i brojne dodatne argumente koji, sintetički, uverljivo pokazuju da su ublažavanje dužničke krize, oživljavanje sada protekcionizmom ometane svetske trgovine, dinamičniji transfer tehnologije i u celini brži i ravnomerniji razvoj zemalja u razvoju *conditio sine qua non* dugoročnog ozdravljenja svetske privrede, ostvarivanja legitimnih interesa svih njenih učesnika i sprečavanje potencijalno krupnih političkih posledica sadašnjeg stanja.

Ova gledišta su veoma izražena u pokretu nesvrstanih zemalja, što opravdava tvrdnju da predstavljaju elemente nove faze u evoluciji pokreta nesvrstanosti.

Pokret nesvrstanosti danas je vitalno zainteresovan da ponudi inovativne doprinose novim tokovima i demokratizaciji međunarodnih odnosa. Ovaj interes najjasnije je vidljiv u delovanju pokreta u Organizaciji ujedinjenih nacija koja svojom renesansom uliva sve više nade da bi prvenstveno pomoću nje mogli da budu ostvarivani bazični ciljevi pokreta.

Pokret nesvrstanosti je sve više spreman da se otvara, da traži dublje i sadržajnije dijaloge i sa Zapadom i sa Istokom.

Evolucija pokreta nesvrstanosti koja je počela neće se, razume se, ostvarivati od danas do sutra. Važno je da je matica pokreta zauzela ispravan smer delovanja. Da bi takva evolucija krenula željenim pravcem brže i sveobuhvatnije neophodna je i evolucija politike razvijenih zemalja. Potrebna je i evolucija vojno-političkih blokova koji su – to ne treba zaboraviti – još uvek realnost našeg vremena.

Radi podsticanja ove evolucije, pokret nesvrstanosti mora da ulaže velike napore. Ne bi trebalo gajiti iluzije da će sve članice pokreta na isti način prihvatiti i apsorbovati sve zahteve koji pred pokretom stoje u novoj situaciji. Važno je, međutim, da danas postoji nesumnjiva spremnost najvećeg broja nesvrstanih zemalja da podrže takav pravac evolucije i da se za njega bore.

Celokupan tok Devetog samita šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja i intenzivni bilateralni kontakti među nesvrstanim zemljama, koji su tom prilikom ostvareni, pokazali su visoku spremnost mnogih nesvrstanih zemalja da doprinesu revitalizaciji uticaja i modernizaciji delovanja pokreta. To se, na primer, odnosi na neke zemlje – ranije svrstavane u grupaciju »prozapadnih« ili »umerenih« – koje su stale u prve redove zemalja koje aktivno podržavaju navedeni pravac evolucije i koje nastoje da izađu iz relativno pasivnog položaja u pokretu. Pored, na primer, Egipta, Indonezije, Pakistana, Zaira i Argentine, koje su veoma aktivne na pomenutom pravcu, vrlo je ohrabrujuće da su naglašen interes ne samo za aktivnosti već i za potreban zaokret u delovanju pokreta pokazali Brazil i Meksiko iako u pokretu imaju samo status posmatrača. Ove zemlje se posebno navode jer se ima u vidu značajna podrška koju time dobijaju »tradicionalne« okosnice pokreta nesvrstanosti kakve su, na primer, Alžir, Indija, Tanzanija, Jugoslavija, Kuba, Nikaragva. I jedna manja grupa zemalja, koja je delovala sa pozicija koje su nesvrstanost činile više nosiocem kritike blokovskog sveta, a manje aktivnim akterom sa ambicijom da nudi vlastita, konstruktivna rešenja, pridružila se naznačenim tendencijama.

Danas je pokret nesvrstanosti na dobrom putu da ostavi iza sebe polarizaciju na »prozapadno« krilo i pristalice tzv. prirodnog savezništva, što se u ranijim fazama delovanja pokreta javljalo kao težišni problem, budući da je valjalo boriti se za očuvanje autentične vanblokovske orijentacije pokreta i izvornih principa nesvrstanosti, koji su bili dovedeni u pitanje blokovskim pritiscima u eri bipolarne konfrontacije. Danas je, srećom, iza nas ona faza u razvoju nesvrstanosti u kojoj je predsednik Tito svojim istorijskim istupanjem u Havani na Šestom samitu 1979. godine morao braniti i odbraniti doslednu vanblokovsku i nezavisnu međunarodnu poziciju nesvrstanosti. Nema sumnje da na promene u pokretu nesvrstanih zemalja pozitivno utiče i



sadašnja konstruktivna i pozitivna politika Sovjetskog Saveza prema nesvrstanosti koja slabi ulogu »radikala« u pokretu.

Danas se ostvaruju realne mogućnosti da se akcioni potencijali pokreta nesvrstanosti usmeravaju ka novoj evoluciji, ka dijalogu sa partnerima izvan pokreta, ka traženju globalnih sinteza koje će doprinositi da novi detant ne ostane stvar blokova i voditi ka široj demokratizaciji međunarodnih odnosa. Na dnevnom redu je zalaganje za povezivanje sveta na temeljima integralne međuzavisnosti zasnovane za ravnopravnosti i uvažavanju pluralizma interesa svih zemalja.

Iz svega što je rečeno moglo bi se zaključiti da se pokret nesvrstanosti danas nalazi u procesu vlastite transformacije koja menja težište njegove uloge u svetskim odnosima. Zadržavajući pretenziju da i dalje bude globalni činilac svetskih kretanja i stimulator procesa demokratizacije međunarodnih odnosa, pokret će se od strategije osporavanja bipolarne i blokovske politike, uporedo sa njenim slabljenjem, sve više okretati strategiji građenja mostova u odnosu i na Zapad i na Istok, tražeći realna uporišta za reintegraciju međunarodne zajednice na stabilnim i pravednim temeljima.

#### S U M M A R Y

##### MOVEMENT OF NON-ALIGNED COUNTRIES AFTER THEIR NINTH CONFERENCE HELD IN BELGRADE

The author highlights essential changes and new trends in the international community which were the overall context of discussions at the Ninth Conference of Heads of States or Governments of Non-aligned countries held in Belgrade. The fact is pointed out that the international community is entering a new cycle of development in which the ambience of realization of the historical function of the non-aligned countries' movement is undergoing qualitative changes.

At their Belgrade Conference the non-aligned countries perceived and analysed fundamental trends of development of contemporary international relations and adapted to them their basic political ideas and strategic courses of action. This has been particularly expressed in getting the Movement more open and prepared for deeper and more comprehensive dialogues both with the West and the East, as well as in revitalization and modernization of the Movement. It is quite natural that there will be significant difficulties in effectuation of the orientation of action and the overall evolution of the Movement

but its general effort will be centred in the direction of searching for global syntheses which will contribute to the aim that the new detente will not remain limited in the domain of blocs, and which will lead towards a wider democratization of international relations.

The author concludes that the Movement of Non-alignment is presently in the process of own transformation which changes the point of gravity of its role in world relations. As a factor of world trends and developments and a stimulant of the process of democratization of international relations the Movement will increasingly orient itself towards the strategy of »building bridges« between itself and both the West and the East, searching for realistic leverages for reintegration of international community on a stable and equitable basis.

## R É S U M É

### LE MOUVEMENT DES NON-ALIGNÉS APRES LA NEUVIEME CONFERENCE DE BELGRADE

Dans cet article on indique les changements substantiels et les évolutions nouvelles dans la communauté internationale qui se soient inscrits dans le contexte général du débat à la Neuvième conférence des chefs des Etats ou des gouvernements des pays non-alignés à Belgrade. On souligne que la communauté internationale entre dans un cycle nouveau de son développement qui représente une ambiance qualitativement changeante de réalisation de la fonction historique du mouvement des pays non-alignés.

A cette conférence les pays non-alignés ont constaté les tendances fondamentales du développement des rapports internationaux actuels pour leur adopter les idées politiques fondamentales et les axes stratégiques de leur action. Cela s'est particulièrement exprimé par l'ouverture du mouvement et par sa volonté d'entamer des dialogues plus profondes et plus riches en contenu avec l'Ouest et avec l'Est, ainsi que par réactivation et modernisation du mouvement dans son ensemble. Il y aura, bien sûr, pour le mouvement assez de difficulté dans la réalisation de sa nouvelle orientation quant à son activité et dans son évolution complète, mais ses efforts généraux viseront essentiellement la recherche de synthèses globales susceptibles de contribuer à ce que la nouvelle détente ne demeure pas dans le domaine des blocs mais de permettre une démocratisation large des rapports internationaux.

Pourrait-on conclure que le mouvement non-aligné se trouve aujourd'hui dans le processus de sa propre transformation qui modifie le poids que son rôle a dans les rapports mondiaux. En tant que facteur des évolutions dans le monde et stimulant les processus de démocratisation des relations internationales, le mouvement adoptera de plus en plus la stratégie d'»édification de ponts« vers l'Ouest et l'Est, à la recherche de points d'appui réels pour la réintégration de la communauté internationale sur des fondements solides et équitables.

## РЕЗЮМЕ

ДВИЖЕНИЕ НЕПРИСОЕДИНИВШИХСЯ СТРАН ПОСЛЕ ДЕВЯТОЙ  
КОНФЕРЕНЦИИ В БЕЛГРАДЕ

В статье указывается на существенные изменения и новые течения в международном содружестве, которые представляли собой общий контекст обсуждений на Девятой конференции глав государств или правительств неприсоединившихся стран, состоявшейся в Белграде. Подчеркивается, что международное содружество начинает новый цикл развития, в котором происходят качественные изменения условий осуществления исторической функции движения неприсоединившихся стран.

На конференции в Белграде неприсоединившиеся страны согласовали основные политические идеи и стратегические направления своей деятельности с существенными тенденциями развития современных международных отношений. Это особенно выражается в открытии движения и его готовности к более глубокому и содержательному диалогу и с Западом и с Востоком, а также в возрождении и модернизации движения в целом. Конечно, в осуществлении новой ориентировки в деятельности и в совокупной эволюции движения возникнут значительные затруднения, но его общие усилия будут выражены преимущественно в направлении поиска глобальных синтезов, которые способствуют тому, чтобы новая разрядка не оставалась в рамках блоков, и которые приведут к более широкой демократизации международных отношений.

В заключении подчеркивается, что в настоящее время движение неприсоединения находится в процессе собственного преобразования, которое меняет центр тяжести его роли в мировых отношениях.

Как фактор мировых движений и стимулятор процессов демократизации в международных отношениях, движение все больше будет поворачиваться к стратегии «строительства мостов» и к Западу и к Востоку, стараясь найти реальные опорные пункты для повторного объединения мирового содружества на устойчивых и справедливых основах.

# Dve u biti različite vrste ratne veštine

Pukovnik u penziji prof. dr *MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ*

U uvodnom delu članka izložene su premise teze da je društvena stvarnost druge polovine 20. veka proizvela istorijski kvalitativno novu osnovu razvoja ratne veštine kao osobene misli i prakse i da se na toj osnovi razvija savremena ratna veština u biti drukčija od one koja je proistekla iz društvene stvarnosti 18. i 19. veka.

U prvom delu ukazuje se na uzroke nastanka tradicionalističke ratne veštine, kao instrumentalne discipline i nepolitičke vrste delatnosti kojom se vojna sila pretvara u sredstvo politike po koncepciji: politika – strategija – politika.

U drugom, težišnom delu prvo je izložena teza da su kvalitativne promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca rata, koje su se desile u 20. veku, osnovni uzroci nastanka savremene ratne veštine. Zatim se utvrđuje suština savremene ratne veštine: ona je organski deo politike u smislu da politika neprekidno mora raspolagati sposobnošću vojnog promišljanja društvene stvarnosti, a ratna veština sposobnošću političkog promišljanja konstituisanja i upotrebe vojne sile.

U trećem delu obrazlaže se teza da je zajednička karakteristika osnovnih vidova protivrečnosti savremene ratne veštine u tome što oni predstavljaju, s jedne strane, izraz uvažavanja činjenice da neposredna upotreba vojne sile može imati za posledicu samouništenje čovečanstva i da je sve manje efikasno sredstvo politike sa pozicija sile a, s druge strane, izraz su nastojanja za pronalaženje strategija koje bi i u takvim uslovima činile vojnu silu racionalnim i efikasnim sredstvom politike sa pozicija sile.

Na kraju se razmatra naša ratna veština, kao reprezentativni primer savremene ratne veštine.

Društvena stvarnost druge polovine XX veka proizvela je *istorijski kvalitativno novu osnovu* razvoja ratne veštine kao osobene misli i prakse. Visoka tenzija ideoloških konfrontacija, koja je proizišla iz rezultata drugog svetskog rata i poprimila planetarne razmere, stvorila je koprenu

koja je otežavala uočavanje te činjenice. Njena neprozirnost naročito je zamagljivala tu činjenicu u periodu hladnog rata, a i danas je zamagluje u momentima ispoljavanja recidiva tog perioda.

Kroz tu barijeru teško se probijala teorijska misao sposobna da celovitije sagleda da su brojne vojne strategije, nastale posle drugog svetskog rata – od blokovskih strategija i strategija supersila do strategija antikolonijalnih, narodnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta – pojavna strana društvenih procesa koji su proizvodili istorijski kvalitativno novu osnovu konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći, a time i osnove ratne veštine, jer je ona *esencijalni* izraz konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći.

Zato se desilo da još nije dovoljno uočeno i celovitije obrazloženo da su te strategije proizvod istorijskog momenta međusobnog sučeljavanja dve po svojoj prirodi i biti različite vrste ratne veštine: *tradicionalističke*, proistekle iz društvene stvarnosti XVIII i XIX veka, koja se održava ne samo snagom inercije viševekovne tradicije već i oslanjanjem na još postojeća svoja ishodišta u savremenoj stvarnosti, te sopstvenim modifikacijama na koju je prisiljava ta stvarnost, i *savremene*, koja proizlazi iz procesa stvaranja istorijski kvalitativno nove osnove konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći.

Prva je uveliko istorijski prevaziđena, ali budući da postoje društvene snage kojima odgovara kao način ostvarivanja njihovih interesa i koje raspolazu sposobnošću njenog modificiranja prema zahtevima savremenih uslova, još je uvek na istorijskoj sceni, a naročito kao sredstvo politike sa pozicija sile. Druga je u početnoj fazi svog istorijskog nastupanja. Pokazala je svoju primerenost savremenoj društvenoj stvarnosti kao izraz vojne moći narodnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta. Ali, u mnogim slučajevima ispoljila je i svoju nesposobnost za pouzdan kontinuiran razvoj. Događalo se to onda kada je u društvima koja su stvorena takvom ratnom veštinom etatizam postao dominantna društvena snaga, kome je po sebi neprimerena takva ratna veština.

Usmeravanje teorijske misli na istraživanje ovih činjenica višestruko je značajno: doprinosi potpunijem sagledavanju uzroka i prirode politike sa pozicija sile, te mogućnosti njenog prevladavanja; omogućava pouzdanije objaš-

njenje rezultata ratova vođenih u drugoj polovini XX veka; omogućava potpunije objašnjenje savremenih pojava kao što su blokovsko povezivanje i konfrontiranje, trka u naoružavanju, detant; stvara pouzdaniju osnovu za utvrđivanja pojava militarizma; omogućava pouzdanije odgovore na pitanja kako izgrađivati demokratske a efikasne odbrambene sisteme.

Istraživanje istorijski kvalitativno nove osnove razvoja ratne veštine od posebnog značaja je za našu ratnu veštinu. Ona je nastala kao autentična antitradicionalistička ratna veština, o čemu će kasnije biti više reči. To znači da su u tadašnjoj konkretno-istorijskoj datosti postojale objektivne mogućnosti njenog nastanka i da se ona razvila kao takva zahvaljujući sposobnosti njenih tvoraca da otkriju te mogućnosti i deluju primereno njima. Od tada neprekidno se menja društvena stvarnost – i našeg društva i međunarodne zajednice, a tim promenama obuhvaćen je i razvoj istorijski kvalitativno nove osnove ratne veštine. Da bi se kontinuirano razvijala kao autentična savremena ratna veština, ona mora raspolagati sposobnošću pravovremenog otkrivanja i uvažavanja tih promena, a to nije moguće bez neprekidnog istraživanja.

U daljem tekstu sažeto je izložena teza naznačena navedenim premisama: da je druga polovina dvadesetog veka period nastanka istorijski kvalitativno nove osnove ratne veštine u biti različite od tradicionalističke, tj. one koja je na istorijskoj sceni od kraja osamnaestog veka.

## TRADICIONALISTIČKA RATNA VEŠTINA

Buržoasko-demokratske revolucije proizvele su, između ostalog, i istorijski nove mogućnosti konstituisanja vojne sile i vođenje rata. Ističući značaj te činjenice, u studiji »Mogućnosti Svete alijanse za rat protiv Francuske«, Engels kaže: »Savremeni sistem vođenja rata predstavlja prirodni proizvod Francuske revolucije; njegov preduslov je u socijalnom i političkom oslobođenju *buržoazije i sitnog seljaštva*«. <sup>1</sup> Posle izlaganja istorijskih činjenica koje govore o tom oslobođenju, zaključuje: »Dakle, savremeni način vođenja rata zahteva prethodno oslobođenje buržoazije i

<sup>1</sup> Engels, *Izabrana vojna dela*. knj. I, Vojnoizdavački zavod »Vojno delo«, Beograd, 1953, str. 464.

seljaka, ili, drukčije rečeno, on predstavlja *vojni izraz tog oslobođenja*«. <sup>2</sup>

Zahvaljujući oslobođenju o kojem govori Engels, buržoaske države stekle su *ekonomsku, političku i tehničku* sposobnost za stvaranje masovnih armija, opremljenih kvalitativno novim naoružanjem. Bio je to najznačajniji i prelomni istorijski momenat u razvoju vojne sile, pa samim tim i ratne veštine. Svaka od tih sposobnosti buržoaske države delovala je na svoj način kao jedna od bitnih determinanti razvoja ratne veštine. Za razvoj *shvatanja* o karakteru i društvenoj ulozi ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti presudno je uticala politička moć (sposobnost) buržoaske države. Zašto? Zato što je politika istorijski novog tipa države morala dati odgovor na pitanje: kakva treba da bude po svom društvenom biću vojna sila koja će predstavljati pouzdano sredstvo ostvarivanja klasnog interesa buržoazije kao nove vladajuće društvene snage. Tim odgovorom valjalo je rešiti dva osnovna problema: (1) kako konstituisati vojnu silu koja neće ugroziti demokratske tekovine revolucije kao bitnog uslova za slobodan razvoj kapitala, i (2) kako, u uslovima sve zaoštrenijih klasnih protivurečnosti, široke slojeve naroda pretvarati u pouzdanu vojničku masu? Rešiti ove probleme značilo je stvoriti *ideološku osnovu* nove, buržoaske vojske i njene ratne veštine.

Odgovor na ta pitanja nije bio unison. <sup>3</sup> U toku samih revolucija javile su se radikalno demokratske ideje o novoj vojsci i njenoj ratnoj veštini. One su izražavale istorijski momenat jedinstva svih antifeudalnih snaga. U Sjedinjenim Američkim Državama to je ideja države bez stajaće vojske, čiji je istaknuti zagovornik bio i sam Vašington. U Francuskoj to je ideja o naoružanom narodu koju su zastupali predstavnici radikalnog krila revolucije Žan-Pol-Mara, Sen Žist i Karno. Ali brzo se pokazalo da su one za stvarnost buržoaskog društva utopijske ideje. Potvrđuje se da je stajaća nacionalna armija najpouzdaniji oblik vojne organizacije za ostvarivanje interesa nove vladajuće klase. Ona omogućava buržoaziji – kako su se socijalisti figurativno izražavali – da pretvara milionske mase širokih narodnih

<sup>2</sup> Isto, str. 467.

<sup>3</sup> Sažet i sistematizovan pregled tih shvatanja vidi u delima: Petar Tomac *Ratovi i armije XIX veka*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968, str. 476-487, i Ježi Vjatr, *Sociologija vojske*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1986, str. 73-142.

slojeva u »topovsko meso« za ostvarivanje njenih interesa. Ali, preuzimanjem i političke vlasti u svoje ruke, Napoleon je u oštroj formi postavio problem odnosa političke i vojne vlasti. Dominacija vojne vlasti javila se kao prepreka ostvarivanju interesa kapitala i on se pobrinuo da sruši tu prepreku. Na tu činjenicu sjajno ukazuje Mering, kada piše: »Francuska nije odnela pobjedu u kapitalističkom ratu protiv Engleske, ali je pobedila u civilizatorskom ratu protiv feudalnih kontinentalnih sila. U pogledu ovoga, ne treba da nas vara ni pad Napoleona, ni 15 godina burbonske restauracije, koja je došla posle njega. Napoleon je pao isključivo zato što je to htela francuska buržoazija, kojoj je postala suvišna njegova vojna diktatura, a koja je predstavljala samo sredstvo za njene ciljeve. Njeno protivljenje je paralisalo njegovu snagu u odlučujućem zimskom pohodu 1813/14. godine. Uz jednako naprezanje snaga, kakvo je u to vreme izvršila Pruska, Francuska bi mogla da izvede još milion boraca, a bilo je dovoljna 1/10 ili najviše 1/5 ovih snaga da bi se pobjeda Napoleona obezbedila (...) Ali, vojni genije bio je za francusku buržoaziju suviše nesigurno mesto za plasiranje kapitala; ona je radije pristala da dozvoli povratak šupljoglavih Burbona, sa kojima se kasnije lako obračunala u Julskoj revoluciji 1830. g.«<sup>4</sup>

Tražeci odgovor na pitanje kako vojnu silu konstituisati kao pouzdano *sredstvo* ostvarivanja interesa nacionalnog kapitala, buržoazija je našla rešenje u uspostavljanju osobene *ravnoteže između civilne i vojne vlasti*. Ova ravnoteža je uspostavljena na različite načine, pa i narušavana, u pojedinim zemljama, zavisno od osobenosti razvoja kapitalizma u svakoj od njih. Ali, suština je svuda ista: donošenje političkih odluka je domen civilne vlasti, a organizacija vojske i vođenje oružane borbe za ostvarivanje ciljeva rata, koje određuje politika, domen je vojne vlasti. Ova druga ostvaruje, dakle, *zadate joj ciljeve*. Ona je samo sredstvo politike. Zato se odsustvo profesionalnih vojnika u donošenju političkih odluka uzima kao jedan od bitnih kriterija demokratičnosti društva, a na uvažavanje njihove pozvanosti i kompetentnosti da odlučuju u organizovanju armije i u vođenju oružane borbe gleda se kao na izraz mudrosti politike.

<sup>4</sup> Mering, *Ogledi iz ratne veštine*, Vojnoizdavački zavod »Vojno delo«, Beograd, 1955, str. 320.



To je *ideološka osnova* na kojoj se razvilo shvatanje ratne veštine kao – *instrumentalne* discipline. Njegova teorijski razvijena bitna polazišta nalazimo već kod Klauzevica, i ona glase: (1) ratna veština je umeće primene oružane borbe kao načina ostvarivanja od politike zadatih ciljeva rata; (2) zbog toga područje kojim se ona bavi jesu borbeno dejstva kao postupak uništavanja protivničkih snaga; (3) bitne karakteristike oružane borbe kao osobene društvene stvarnosti (odnosno kao »naročito određenog rada«, kako se izražava Klauzevic) jesu opasnost, telesni napor, neizvesnost i slučajnost, pa su zato *vojskovođin talenat* (sposobnost intuitivnog zaključivanja u borbenoj situaciji i sposobnost donošenja smelih odluka) i *ratnička vrlina vojske* (a ona znači pretvaranje čoveka u ulogu koja mu je u borbi namenjena i na osnovu toga uvežbanost i prekaljenost kojima se jedinice spajaju u celinu »kao da su slivene od jednog komada«) odlučujući činioci borbene efikasnosti.

Dakle, suština ratne veštine kao instrumentalne discipline (kao »naročito određenog rada«) jeste u njenom određenju kao po sebi *nepolitičke* vrste delatnosti kojom se vojna sila pretvara u *sredstvo politike*. Zato su armije izgrađivane kao nacionalne institucije bez političkog subjektiviteta (vojna lica nisu imala pravo bilo kakvog učešća u političkom životu, nisu imala pravo glasa na izborima, pa se govorilo da stražari stoje pred kasarnama da u njih ne uđe politika). U XIX veku društvena moć buržoazije, kao reprezentanta nacionalnih interesa, bila je u usponu, uprkos usponu i proletarijata kao društvene snage, što je imalo za posledicu zaoštavanje klasnih protivrečnosti. Tadašnji ekonomski, politički i tehnički razvoj kapitalističkih država omogućavali su da ratna veština, kao instrumentalna disciplina, bude efikasno sredstvo politike i u odbrambenim i u osvajачkim ratovima.

Iako je takva ratna veština bila sredstvo i velikih kolonijalnih osvajanja i vođenja mnogih drugih nepravednih ratova, ocenjivana je kao izraz demokratskog duha građanskog društva. U takvoj oceni sadržan je značajan deo istine, ali i ne cela istina o njenoj stvarnoj biti. Posmatrano sa stanovišta istorijskog razvoja građanskog društva, ona je zaista bila značajan elemenat demokratskih koncepcija njegovog razvoja. Jer, zahvaljujući razvoju naoružanja, vojska je izrastala u društvenu instituciju koja je neposredno posedovala sve veću moć najjače fizičke prinude. Budući da se

njena institucionalizacija temelji na komandnom odnosu, kao osnovnom društvenom odnosu vojne organizacije, povećavale su se mogućnosti njenog osamostaljivanja od društva i zaposedanje pozicije vladajuće političke snage u društvu, o čemu govore brojni primeri uspostavljanja militarističkih režima. Zato je za demokratske snage odnos društvo–armija postojao sve značajniji. One su se borile za instrumentalizaciju ratne veštine po koncepciji politika–strategija–politika, jer je ona izraz takvog odnosa između civilne i vojne vlasti u kojem je druga sredstvo prve, pa se time ograničava mogućnost da se druga osamostali u dominantnu političku snagu, a obezbeđuje se njen elitistički društveni status.

Ali, to je samo prvi deo istine. Drugi njen deo čine ove dve činjenice. Prvo, to što je ratna veština instrumentalizovana i kao misao i kao praksa do nivoa pukog sredstva politike ne čini je izrazom demokratskog duha. Kao takva ona može podjednako biti sredstvo odbrane demokratije i sredstvo porobljavanja i osvajanja, što zavisi od ciljeva i karaktera politike kojoj služi. Drugo, da bi bila *pouzđano sredstvo*, mora biti temeljena na instrumentalističkom duhu, što znači da oni koji je stvaraju i primenjuju moraju biti ljudi koji se ne osećaju pozvanim da se pitaju: zašto upotrebljavamo oružje? Zato je u vojskama stvaranim za primenu ovakve ratne veštine takvo mišljenje uzdignuto na nivo primarnog principa vojničke etike, te uspostavljan takav sistem unutrašnjih društvenih odnosa kojim se ljudi pretvaraju u bića koja misle i deluju po načelu ustupanja sopstvene misli i volje pretpostavljenom i mehaničkog izvršavanja njihovih naređenja.<sup>5</sup>

Zbog toga je takva ratna veština po sebi izrazit oblik nedemokratskog mišljenja i delovanja, jer svodi čoveka na nemisleće depersonalizirano biće, pretvarajući ga u sredstvo od društva otuđene etatističke moći. Ako se uzmu u obzir ove činjenice, postaje očigledno da one »demokrate« koji na današnjoj političkoj sceni naše zemlje uzvikuju parole o isključivanju vojnika iz političkog i društvenog života, smatrajući ga činom koji je po sebi izraz demokratije, demonstriraju svoju neupućenost u istoriju odnosa društvo–armija, a pogotovo u savremene relacije tog odnosa, što će biti još vidljivije posle prikaza savremene ratne veštine.

<sup>5</sup> Videti: G.L. Schleich, *Vom Leathwerker der Gedanken*.

U prvom svetskom ratu javljaju se prvi nagoveštaji procesa istorijskog prevazilaženja ovakve ratne veštine. U Velikoj Britaniji – zemlji u kojoj je tradicionalistička ratna veština razvijena do njenog najvišeg dometa – formiraju se organi za vođenje propagande usmerene prema protivničkim snagama kao formacijski organi, a to znači organi koji se bave političkom delatnošću. Bio je to sasvim mali korak nastupajućeg procesa unutrašnje politizacije buržoaskih armija. Ali delovao je kao tako nov i efikasan postupak da je kasnije u Nemačkoj bila glasna teza prema kojoj je nemačka armija doživela poraz zbog nadmoćnosti protivničke propagande. Razume se, ona nije bila tačna, ali je značajna kao vesnik saznanja da je nastupilo vreme u kome unutrašnja politizacija oružanih snaga i njihova sposobnost propagandno-psihološkog delovanja na protivnika postaje nova značajna dimenzija ratne veštine. Nastanak Crvene armije i njen uspeh u slamanju unutrašnje oružane kontra-revolucije i spoljne vojne intervencije su neuporedivo značajniji dokaz da dolazi vreme po karakteru drukčije ratne veštine. Tu činjenicu dobro uočava Erl u delu »Tvorci moderne strategije« kada piše da je unutrašnja politizacija Crvene armije bila presudni činilac njene borbene sposobnosti da izvojuje takvu pobedu. Sa tom sposobnošću tadašnje vladajuće shvatanje ratne veštine nije računalo kao sa jednim od bitnih činilaca borbene sposobnosti trupa. Iako su to bili značajni dokazi o neprimerenosti shvatanja ratne veštine kao instrumentalne discipline društvenoj stvarnosti XX veka, ono je ostalo dominirajuće u njegovoj prvoj polovini: »kineski zid« i dalje je oštro razdvajao pozvane da se bave politikom (civilne vlasti), kao nekompetentne za bilo kakvo promišljanje vojnih poslova i pozvane da se bave problematikom vojske i rata (vojne vlasti), kao nekompetentne za bilo kakvo promišljanje političkih činilaca.

Stvarnost drugog svetskog rata primorava zastupnike tog shvatanja na njegovu modifikaciju i u zemljama u kojima je ono bilo najžilavije. Jedna od tih zemalja je Velika Britanija i dovoljno je ovom prilikom nju uzeti za primer. Čerčilovi memoari »Drugi svetski rat« uverljivo govore o tome kako se javljaju novine u toj »tvrđavi« shvatanja ratne veštine kao instrumentalne discipline. Čerčil je istaknuti političar koji stoji na stanovištu da je politika suviše ozbiljna stvar da bi se smelo dopustiti da u njoj imaju reč i generali. Ali ga ratna stvarnost primorava da ga modifi-

cira. Već polovinom prve godine rata zaključuje: »U totalnom ratu je apsolutno nemoguće povući jasnu graničnu liniju između vojnih i nevojnih poslova«. <sup>6</sup> Zatim opisuje kako je između njega kao predsednika vlade i načelnika generalštabova došlo do punog međusobnog razumevanja i saradnje, pa konstatuje: »Nije bilo podeljenosti, kao u prošlom ratu, između političara i vojnika, između 'kaputaša' i 'sabljaša' – mrskih naziva koji su unosili samo zbrku«. <sup>7</sup> Naredne godine rata i posleratne decenije donose sve više dokaza o produbljavanju procesa istorijskog prevazilaženja ratne veštine kao instrumentalne discipline. Jedan od najreprezentativnijih jeste stvaranje Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i njene ratne veštine kao izraza vojne moći narodnooslobodilačkog revolucionarnog pokreta, odnosno naoružanog naroda kao subjekta rata.

## SAVREMENA RATNA VEŠTINA

Savremena ratna veština je izraz (prirodni proizvod, kako bi rekao Engels) *kvalitativnih* promena ljudskog i materijalno-tehničkog činioca rata istorijskog značenja, a koje su posledica uticaja političkog, tehničkog i ekonomskog razvoja ljudskog društva dvadesetog veka na konstituisanje vojne sile. Kao oblik društvene moći, vojna sila je oduvek predstavljala sposobnost države kao društvene zajednice ili društvene grupe kao političkog subjekta da koristi (aktuelno ili potencijalno) postojeće demografske, političke, ekonomske, materijalne, tehničke, prirodne i duhovne mogućnosti za vođenje oružane borbe radi ostvarivanja svojih ciljeva. Ukoliko su se menjale te mogućnosti, menjala se konstitucija vojne sile (njena bitna svojstva kroz koja se pojavno ispoljavala ta njena suština) i njena društvena uloga kao sredstva za ostvarivanje interesa vladajućih društvenih snaga, o čemu svedoči i opisani nastanak i evolucija tradicionalističke ratne veštine.

Da bi se jasno videlo zašto i na koji način deluju kvalitativne promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca rata kao objektivna osnova nastanka i razvoja savremene ratne veštine, potrebno je naznačiti njihove nove kvalitete. Ali, pre toga treba istaći da te kvalitete možemo pouzdano

<sup>6</sup> Vinston Čerčil, *Drugi svetski rat*, tom II, »Prosveta«, Beograd, str. 18.

<sup>7</sup> Isto, str. 21.

utvrditi i razumeti samo pod uslovom da uvažavamo činjenicu da su oni proizvod *produbljenosti društvenog karaktera* savremene vojne sile. To je bitan metodološki zahtev.

Produbljenost društvenog karaktera vojne sile, što je naročito izraženo posle drugog svetskog rata, dvostruko se ispoljava. Prvo, sposobnost nekog društvenog subjekta (bilo kog: društva, države, društvene grupe) da svoju društvenu moć konstituiše i ispolji u obliku vojne sile zavisi danas u *većoj meri* nego ranije od njegovih mogućnosti da u svim oblastima društvenog života nalazi izvore svoje sposobnosti da oružanom borbom ostvaruje željene ciljeve. Drugo, svet je postao u tolikoj meri planetarno integrisana društvena zajednica da upotreba vojne sile, naročito u međunarodnim odnosima, u bilo kom delu sveta i u bilo kakvim lokalnim razmerama, izaziva neposredne značajne reakcije međunarodnih razmera. Time se objektivno produbila i proširila društvena osnova konstituisanja vojne sile. Svi slučajevi upotrebe vojne sile u drugoj polovini XX veka po načelima ratne veštine koja nije uvažavala to novo bitno opšte obeležje vojne sile pouzdani su indikatori istorijske prevaziđenosti takve ratne veštine, jer je uvek vodila samo u – poraz, bez obzira na brojnost trupa i kolosalna borbena svojstva ratne tehnike kojom su raspolagali njeni protagonisti. Najizrazitiji primeri jesu: korejski rat, francusko vojno angažovanje u Vijetnamu i Alžiru, američko vojno angažovanje u Vijetnamu i Kambodži, britansko-francusko-izraelska sueska operacija, vojno angažovanje Vijetnama u Kampučiji, sovjetsko vojno angažovanje u Avganistanu.

Uvažavajući naznačeni metodološki zahtev, vratimo se, najpre, pitanju: koja su kvalitativno nova svojstva *ljudskog činioca rata*?

Prvi takav kvalitet je – *individualni borački subjektivitet*. On je izraz lične motivisanosti i obučenosti vojnika da maksimalno iskoristi borbena svojstva oružja kojim rukuje. Toj tvrdnji može se postaviti prigovor koji glasi: pa takav kvalitet ljudskog činioca je jedna od manifestacija borbene moralne, a on je i za dosadašnje ratne veštine predstavljao bitnu vrednost borbene sposobnosti jedinica. Nesporno je da je visok borbena moral oduvek bio najviši domet borbene sposobnosti. Ali, individualni borački subjektivitet, o kojem je ovde reč, kvalitativno se razlikuje od borbene moralne buržoaskih armija XIX i prve polovine XX veka. U to vreme borbena moral je bio proizvod »ratničke

vrline«, tj. »pretvaranja čoveka u ulogu koja mu je namenjena« (Klauzevic), što znači da se ispoljavao prvenstveno u vidu kolektivnog borbenog duha ostvarenog *opresijom* (dril, mehanička disciplina, neposredni strah od starešine). Današnji individualni borački subjektivitet je takva manifestacija borbenog morala koja predstavlja unutrašnju individualnu pokretačku snagu koju nije moguće stvoriti nijednim načinom fizičke opresije. Pored toga, bitno je uočiti da je takva pokretačka snaga nov kvalitet ne samo zato što je izraz individualne motivisanosti, koja ne ishodi iz opresije, nego i zbog toga što je *zahteva savremeno oružje*, odnosno fizionomija savremenog bojišta. Razlog je jednostavan: borbene performanse savremenog oružja su izuzetne, ali u kojoj meri će one biti iskorišćene presudno zavisi od lične motivisanosti vojnika koji njime rukuju, jer na savremenom bojištu, za vreme vatrene dejstva jedinica i njihovih pokreta, do te mere slabi taktična, vizuelna i auditivna veza između starešine i vojnika da starešina ne može ostvariti dobar uvid da li i kako dejstvuju pojedini vojnici. U takvim uslovima neposredna opresija kao pokretačka snaga je neprimenjiva, mada je to bila milenijumima.

Takva fizionomija savremenog bojišta je, dakle, posledica razvoja naoružanja i zato su se sve armije – bez obzira na njihov društveni karakter i ciljeve kojima služe – našle pred problemom kako obezbeđivati individualni borački subjektivitet. Svaka ga nastoji rešavati zavisno od mogućnosti kojima raspolaže. U svim se javljaju formacijski organi, nepoznati vojnoj organizaciji prethodnih epoha, namenjeni rešavanju tog problema. Oslonac za njegovo rešavanje potražen je i u odgovarajućim društvenim naukama. Rezultat je – konstituisanje vojne psihologije, vojne sociologije, vojne pedagogije i andragogije. Već u drugom svetskom ratu počela su sistematska psihološka i sociološka istraživanja ponašanja ljudi u borbi, u čemu su prednjačili Amerikanci. U kojoj meri savremeno bojište zahteva novi kvalitet i vojničkog i starešinskog sastava ukazuje poznati francuski sociolog Rejmon Aron ovim zaključkom: »Starešina u borbi nije više aristokrata, već inženjer i to inženjer oružja i ljudskih duša«. <sup>8</sup> Ratna veština shvaćena samo kao instrumentalna disciplina nije sposobna da rešava taj problem, jer je za nju podaništvo osnovni kvalitet ljudskog

<sup>8</sup> Raoumond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Calmon-Livy, 1962, str. 305.

činioca, a ono se stvara opresivnom etatištkom snagom države.

Drugo novo kvalitativno svojstvo ljudskog činioca jeste – *nacionalno i socijalno osveščavanje širokih slojeva stanovništva i njihova politizacija*, na osnovu čega se konstituišu u neuporedivo značajniji subjekt društvenog života nego što su bili u ranijim istorijskim epohama, pa i u *subjekt rata*. To je pojava koju Lenjin naziva izlazak narodnih masa na istorijsku scenu, a Tito velikim istorijskim buđenjem naroda. Ona je izuzetno značajna istorijska nova društvena energija za konstituisanje vojne sile. Ispoljava se na tri načina: (1) kao istorijski nova osnova borbenog morala; (2) kao mogućnost da se stanovništvo u masovnim razmerama – pokretano patriotskim i revolucionarnim duhom, a ne opresivnim merama države – uključuje u aktivnosti kojima se stvaraju uslovi za borbena dejstva oružanih snaga: obaveštajna služba, služba veze, zdravstveno zbrinjavanje, ishrana jedinica, fortifikacijski radovi, zaprečavanje, transport; (3) kao opšte nepriznavanje vlasti agresora na teritoriji koju zaposedne svojim trupama, a što se ispoljava u vidu različitih oblika neoružanog otpora njegovim nastojanjima da potencijale zauzetog prostora koristi za ostvarivanje svojih ciljeva.<sup>9</sup>

Taj istorijski novi kvalitet ljudskog činioca jedan je od bitnih razloga epohalne promene političke karte sveta u drugoj polovini XX veka: u prvoj polovini XX veka 70 odsto svetskog stanovništva živelo je u kolonijalnoj ili nekom drugom vidu nacionalne porobljenosti, a danas je to svega jedan odsto. Samo za tri decenije konstituisalo se preko stotinu nacionalno nezavisnih država. Rat u Vijetnamu je na posebno drastičan način pokazao da se u ovom kvalitetu ljudskog činioca sadrži društvena energija koju nije moguće uništiti vatrom i zaposedanjem teritorije. Amerikanci su u prvoj fazi eskalacije rata, od jula 1965. g. do decembra 1967. g., bacili na Severni i Južni Vijetnam 1,630.000 tona bombi, što znači po 45 kg eksploziva na svakog stanovnika, ili prosečno po 12 tona bombi na svaku kvadratnu milju. Efekat je za njih bio porazan. Zato su još žešće nastavili s takvom strategijom i do kraja rata bacili su oko osam miliona tona bombi i raketa na teritoriju Vijetnama, Laosa i Kambodže. I sve ih je to odvelo u – poraz.

<sup>9</sup> Videti: Kristijan Melon, Žan-Mari Miler i Žak Semlen, *Neoružani otpor*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1989.

Tu su glavnu reč vodili protagonisti tradicionalističkog shvatanja ratne veštine. Doktrinarne novine koje su prihvatili (psihološko-propagandna dejstva, nekonvencionalna dejstva, dejstva komandi i jedinica za civilne poslove) bile su samo palijativne inovacije, koje nisu zadirale u instrumentalistički duh primenjene strategije. A ona je, zbog zaslepljenosti količinom i borbenim performansama ratne tehnike sa kojom je računala, bila nesposobna da ovaj kvalitet ljudskog činioca protivnika uzme kao bitan elemenat u proceni odnosa snaga. O tome dokumentovano govori Mičel Kler u knjizi »Rat kome nema kraja«.<sup>10</sup>

Treće novo kvalitativno svojstvo ljudskog činioca jeste njegova *planetarna dimenzija*. Ona je proizvod opšteg istorijskog procesa integracije ljudskog društva. Ispoljava se na dva načina: (1) u blokovskoj podeli sveta takvog karaktera da bi se direktan sukob među njima pretvorio u svetski rat u koji odmah bivaju uključene stotine miliona ljudi i čovečanstvu preti opasnost od samouništenja; (2) u reagovanju svetskog javnog mnjenja na svaki ratni sukob, ma gde se javio, u vidu: zabrinutosti od njegovog pretvaranja u žarište ugrožavanja svetskog mira, tj. u žarište svetskog rata; neposrednog političkog, moralnog, pa i drugog angažovanja velikih sila; stavova i akcija organizacije ujedinjenih nacija; moralnog i političkog otpora raznih pokreta protiv agresije; regionalne neposredne podrške jednoj ili drugoj zaraćenoj strani.

I u ranijim istorijskim epohama ljudski činilac poprimao je međunarodne dimenzije. Ali, bilo je to ograničenog dometa i po širini i po strukturi. Najviši domet koji je dosegan bilo je – *savezništvo* određenog broja država. U to vreme generalštabovi, najkompetentniji stvaraoci ratnih planova (pa zato i reprezentanti ratne veštine), uzimali su u obzir količinu ljudstva koju im sopstvena država može dati na raspolaganje i sopstvenu sposobnost da ga »pretvori u ulogu« koja im se tim planovima namenjuje, dodajući tome i snage saveznika na koje mogu računati. Društvena stvarnost nije ih nagonila da promišljaju ljudski činilac u bilo kojoj drugoj relaciji, pa to nisu ni činili. Takav generalštabni način promišljanja ljudskog činioca rata neprimeren je stvarnosti savremenog sveta. Nesposoban je da uoči i uzima u obzir opisanu višestranost planetarne dimenzije

<sup>10</sup> Mičel Kler, *Rat kome nema kraja* – američko planiranje novih Vijetnama, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1975.



ljudskog činioca, dakle njegov istorijski novi kvalitet, pa je i zato nesavremen – tradicionalistički. U spomenutoj knjizi Mičel Kler govori o nesposobnosti Pentagona da i ovaj kvalitet ljudskog činioca uzme u obzir kao značajnu strategijsku činjenicu u izradi planova za rat u Vijetnamu.

Sada bismo razmotrili kvalitativne promene materijalno-tehničkog činioca. One su brojne i mogu se utvrđivati, sistematizovati i klasificirati na osnovu različitih potreba i kriterija. Ovde će biti uzete u obzir samo one koje su posebno značajne za utvrđivanje karaktera ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti i njene društvene uloge u savremenoj društvenoj stvarnosti.

Prva takva promena je pojava *oružja koja nadilaze sposobnost čoveka da ograniči i kontroliše posledice njegove upotrebe* (nuklearno, hemijsko, biološko, ekološko). Zadatak ratne veštine je da rešava probleme usmeravanja njegovog razvoja, svrsishodnosti i načina njegove upotrebe. Iz tog razloga ona prestaje biti delatnost koja odgovara samo na pitanje kako upotrebom oružja ostvariti zadati joj cilj i postaje delatnost koja je pozvana da promišlja i problem – opstanka ljudskog društva. Time se sadržaj i društvena uloga vojne misli (a njen suštinski deo je ratna veština) bitno menja. Odnos između politike i ratne veštine, koji je dominirao do pojave tog oružja, a koji je glasio: politika – strategija – politika, biva istorijski prevaziđen.

Na strategijskom nivou – ukoliko on ostaje u granicama racionalnog mišljenja – nestaje razlike između politike i ratne veštine u smislu da im je zadatak da rešavaju problem koji nije ni posebno politički, ni posebno vojni, pa ni vojno-politički u sadašnjem značenju tih pojmova, nego – *egzistencijalno-civilizacijski*: kako sprečiti da protivrečnosti savremenog sveta prerastu u čin njegovog samouništenja, a to znači kako sačuvati svetski mir. U takvoj stvarnosti podela onih koji odlučuju o tom oružju na vojnički nekompetentne političare («kaputaše») i politički nekompetentne vojnike («sabljaše») čist je anahronizam. Odluke o njemu mogu pouzdano da ostanu u granicama racionalnog mišljenja samo pod uslovom da je ono sinteza *humanističkog shvatanja, političke mudrosti i vojne kompetentnosti*.

Dakle, dogodio se istorijski paradoks: strategija se našla pred zadatkom kako *sprečiti* upotrebu oružja koje je sama stvorila. Zadatak nepojmljiv za tradicionalističko shvatanje ratne veštine. Reakcija na prvu upotrebu nuk-

learnog oružja bila je humanistički najradikalnija i najracionalnija. Glasila je: takvo oružje ne bi se smelo poveriti ljudskim rukama, treba ga uništiti.<sup>11</sup> Ali takvo shvatanje nije moglo postati oficijelno. Vladajući krugovi, svesni nastanka kvalitativno nove situacije, tražili su rešenje kojim bi sprečili samouništenje ljudskog društva i u isto vreme to oružje učinili novim izvorom sopstvene društvene moći radi ostvarivanja svojih parcijalnih interesa. Tako je nastala, evoluirajući u razne varijante, strategija ravnoteže straha. Izražavajući protivrečje iz kojeg je nastala, morala je biti duboko protivrečna: savremena je i humanistička u tom smislu što teži sprečiti čin samouništenja čovečanstva, a nesavremena je, tradicionalistička i nehumana, nedovoljno politički i vojnički mudra, jer svojim rešenjima neprekidno generira sve iracionalniju trku u naoružavanju, koja postaje sve značajniji ograničavajući činilac razvoja ljudskog društva i ne otklanja radikalno opasnost od njegovog samouništenja.

To je oružje bitno uticalo i na ratne veštine zemalja koje ga ne poseduju. Sve su ga morale uzimati u obzir kao istorijski kvalitativno novu činjenicu. Činile su to zavisno od karaktera i interesa vladajućih društvenih snaga u pojedinim zemljama. Najznačajniji rezultat je bio izgrađivanje ove tri osnovne konceptijske orijentacije ratne veštine: (1) koncepcija čija je bitna odrednica svrstavanje pod jedan od dva »nuklearna kišobrana« međusobno suprotstavljenih supersila; (2) koncepcija čija je bitna odrednica oslanjanje na snagu jedne od supersila bez oficijelnog blokovskog svrstavanja; (3) koncepcija čija je bitna odrednica oslonac na sopstvene snage, uz uvažavanje mogućnosti koje bi proistekle iz odnosa svetskog javnog mnjenja i pojedinih zemalja ako bi se zemlja našla u ratu. Treća konceptijska orijentacija, po svojoj suštini, predstavlja najradikalniji raskid sa tradicionalističkim shvatanjem ratne veštine.

Druga kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioca jeste: *nova dijalektika odnosa oružje – cilj rata*.

Do polovine XX veka sposobnost država da svoju društvenu moć konstituišu kao vojnu silu bila je upravno proporcionalna njihovoj sposobnosti posedovanja materijalne energije koju su mogle aktivirati u vidu uništavajuće moći oružja (količine i njegovih borbenih performansi),

<sup>11</sup> Videti kako se razvijala evolucija strategije zastrašivanja u SAD u 50-tim i početkom 60-tih godina: Švarc, *Strategija juče, danas, sutra*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968.

bez obzira na društvenu suštinu cilja koji su sebi postavljale. Danas to više nije tako. Na delu je mnogo složenija dijalektika odnosa između energije koju čovek može da aktivira u vidu uništavajuće moći oružja i ciljeva rata koji se žele postići, jer porast te vrste energije ne znači sam po sebi porast čovekove moći da ostvari cilj, nezavisno od njegove istorijske primerenosti.

Očigledno je, naime, da u društvenoj stvarnosti savremenog sveta porast vojne sile neke države, bloka država, nije jednak porastu količine i kvaliteta energije sadržane u stokovima oružja kojima raspolaže. Razume se, to ne znači da je oružje postalo manje značajan konstitutivni elemenat vojne sile kao oblika društvene moći. Ono i nadalje ostaje bitan konstitutivni elemenat vojne sile koji svojim kvantitativnim i kvalitativnim vrednostima određuje ukupnu efikasnost vojne sile, ali se ispoljava na nov način. Novina je u tome što povećanje materijalne energije sadržano u oružju predstavlja stvarno povećanje vojne sile, kao oblika društvene moći, *samo* u onoj meri u kojoj je ta energija istorijski *primerena* društveno-političkoj suštini *ciljeva* koji se njime žele postići. U svakom drugom slučaju, ta energija – ma koliko bila velika njena uništavajuća moć – ne doprinosi efikasnosti vojne sile, što podjednako važi i za nekonvencionalno i za konvencionalno oružje. Razlog je u već opisanim kvalitativnim promenama ljudskog činioca.

Ta činjenica zahteva mnogo suptilniju procenu odnosa snaga na bojištu od one za koju je sposobno tradicionalističko shvatanje ratne veštine, koje računa samo sa onim veličinama koje proizlaze iz opresivne, materijalne i manipulativne sposobnosti državnog aparata. Nama najbliži primer za to je sudar dva načina promišljanja oružane borbe u narodnooslobodilačkom ratu: načina mišljenja našeg Vrhovnog štaba, koje je dosegalo do najnižih nivoa komandovanja, i načina mišljenja komandi okupatorovih snaga i njihovih satelita. Izuzetno visoki borbeni moral naših jedinica, ma koliko bio značajna veličina za odnos snaga, nije bio dovoljan uslov da se porazi tehnički izrazito superiorniji, dobro organizovan i obučen protivnik. Bila je potrebna ratna veština sposobna da u svakoj konkretnoj situaciji vrši takvu procenu odnosa snaga kojom otkriva mogućnosti sopstvenih snaga koje proizlaze iz karaktera rata koji vode, tj. iz činjenice da su revolucionizirane narodne mase subjekt rata, i upoređuje sa mogućnostima protivnika ko-

je proizlazila iz činjenice da on vodi osvajački rat i da predstavlja dobro opremljenu, dobro organizovanu i obučenu armiju, ali armiju čija ograničenja proističu iz takvog cilja rata i iz njenog etatističkog društvenog karaktera i tradicionalističke logike njene ratne veštine. Zahvaljujući takvoj sposobnosti naše ratne veštine, bila je moguća njena efikasnost i pobjeda.

Najaktuelniji i najzanimljiviji primer nove dijalektike odnosa oružja i cilja rata jeste moć i nemoć Narodnooslobodilačke armije Vijetnama. To je armija koja je uspela izgraditi ratnu veštinu kojom je pobedila izrazito tehnički superiornije protivnike (armije Francuske i SAD). Ta ista armija u ratu u Kambodži, sada tehnički i brojno izrazito superiornija nad protivnikom, nije sposobna da ostvari cilj koji joj je postavljen. Zašto? Zato što oružjem, ma kako ono bilo moćno, nije moguće porobiti nacionalno osvešćen narod. Nekadašnji uspešni stratezi narodnooslobodilačkog pokreta preobrazili su se u stratege tradicionalističkog shvatanja ratne veštine, jer sada opresivnu etatističku silu, čiji su predstavnici, uzimaju za osnovnu odrednicu koncipiranja svoje ratne veštine. Koliko je ta transformacija radikalna i humanističko-civilizacijski poražavajuća, govori činjenica da su postali slepi za istinu na kojoj su temeljili koncepciju svoje ratne veštine u narodnooslobodilačkom ratu i koja ih je dovela do pobjede, kojoj se čitav svet divio: istinu da danas nacionalno osvešćen narod nije moguće oružjem pokoriti.

Treća kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioca jeste u tome što – *povećava uslovljenost vrednosti svih vrsta komandnih odluka od »kolektivne pameti«*.

Iz svega što je dosada rečeno vidi se da je procena odnosa snaga danas mnogo složenija nego u ranijim ratovima. I pored toga, zbog prirode oružane borbe, komandant ostaje jedini nosilac prava donošenja borbenih odluka o upotrebi snaga. On to danas čini na osnovu ogromnog broja informacija čije značenje mora ocenjivati na osnovu znanja svojih saradnika različitih profila stručnosti, jer drukčije ne može sebi obezbediti potrebnu kvalifikovanost za donošenje odluke. Zato komandni odnos poprima sve više karakter saradničkog odnosa između komandanta i potčinjenih mu u kome se njegova komandna sposobnost ispoljava u vidu sposobnosti sinteze njihovih znanja kao osnove za donošenje odluke i u vidu ličnog uticaja na svakog

od njih da se ispolji kao subjekt u izvršavanju zadataka koji proizlaze iz odluke.

Tako se pod uticajem karaktera savremene ratne tehnike menja ne samo stručni profil vojnih starešina, postajući sve više raznovrsno specijalistički, nego se u okviru komandnog odnosa, kao osnovnog društvenog odnosa u oružanoj borbi, zahteva *i takvo mišljenje, i takvo odlučivanje, i takvo delovanje* u kojima se svaki pojedinac ispoljava kao *inicijativni subjekt*. To je, takođe, jedna od karakteristika savremene ratne veštine po kojoj se ona bitno razlikuje od tradicionalističke.

Ovo naročito važi za našu ratnu veštinu. Jer, i kada je reč o koncipiranju i realizaciji strategije odvrćanja agresije i o strategiji vođenja opštenarodnog odbrambenog rata, ona se ispoljava kao sposobnost svih nivoa rukovođenja i komandovanja u sistemu opštenarodne odbrane da objedinjavaju inicijativnu sposobnost svih subjekata tog sistema u jačanju odbrambene moći zemlje u mirnodopskim uslovima (strategija odvrćanja), a u ratu da objedinjavaju te sposobnosti za suprotstavljanje agresoru oružanom borbom i svim drugim oblicima otpora. Posmatrana sa stanovišta ovakvog njenog zadatka, ona je i po *načinu* promišljanja društvene stvarnosti i po *broju i karakteru pitanja* na koje traži odgovore bitno različita od tradicionalističke ratne veštine.

Četvrta kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioca je u tome što uslovljava – *promenu strukture oružanih snaga smerom neprekidnog smanjivanja njihovog borbenog dela i povećavanja neborbenog*.

Koliko je taj proces napredovao dovoljno je podsetiti na podatak da su američki istraživači rata u Vijetnamu utvrdili da je samo 14 odsto ljudstva američkih snaga ostvarivalo vatreni kontakt sa protivnikom, tj. bio je *borbeni* deo. Sav ostali deo bio je angažovan na zadacima čijim izvršavanjem se obezbeđivalo dejstvo borbenog dela, što znači bio je *neborbeni* deo.

Zbog toga se problematika svih oblika borbenih dejstava radikalno izmenila u dvostrukom smislu: (1) vatrena i manevarska moć jedinica izražena u performansama ratne tehnike u njihovom sastavu samo je potencijalna, a ne i stvarna moć, jer neposredno zavisi od sposobnosti neborbenog dela ljudskog činioca da obezbedi uslove upotrebe te tehnike; (2) ukoliko su oružane snage na višem stepenu

tehničke opremljenosti, utoliko im je neborbeni deo veći, pa utoliko postaju ranjivije, jer protivničke snage i malog sastava i tehnički inferiornije mogu značajno da destruiraju njihov neborbeni deo, a ako protivnik vodi opštenarodni odbrambeni rat, ta se destrukcija postiže i raznim oblicima neoružanog otpora stanovništva. Ratna veština, koja na tradicionalistički način promišlja odnos snaga i oblike borbenih dejstava, nesposobna je da uzima u obzir ovu posledicu razvoja materijalno-tehničkog činioca. To je jedan od značajnih razloga neefikasnosti takve ratne veštine u svim ratovima druge polovine XX veka.

Peta kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioca je – *sve izraženije »moralno rabaćenje«* oružja i ratne opreme.

Ovde preuzimamo pojam »moralno rabaćenje« od Marksa. On je njime označavao pojavu da se neka sredstva za proizvodnju izbacuju iz proizvodnog procesa ne zato što su izrabacena, pa zato više neupotrebljiva, nego zato što su tehnički zastarela. Danas generacije pojedinih vrsta oružja i ratne opreme bivaju izbacivane iz materijalnih formacija jedinica i zamenjuju se novim, a da nisu ni upotrebljena, sem za obuku. To je posledica trke u naoružavanju koju su decenijama generirale, pre svega, supersile svojom politikom sa pozicija sile. Ratne veštine svih zemalja morale su se određivati prema ovoj karakteristici materijalno-tehničkog činioca. Činile su to opredeljujući se za jednu od tri koncepcijske orijentacije o kojima je bilo reči u prikazu prve kvalitativne promene materijalno-tehničkog činioca.

Na kraju izlaganja kvalitativnih promena materijalno-tehničkog činioca, relevantnih za karakter i ulogu ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti, treba istaći i činjenicu da on svojim performansama – *bitno menja prostor i vreme kao činioce oružane borbe.*

U pitanju su nove karakteristike i prostora i vremena koje ratna veština prošlih epoha nije ni naslućivala. Takve karakteristike *prostora* su: (1) posmatrano sa stanovišta tehničkih mogućnosti velikih sila, posebno supersila, prostor je postao planetarni u sve njegove četiri dimenzije; (2) upotrebom savremene ratne tehnike nestaju granice između fronta i pozadine, pa cela teritorija svake zaraćene strane postaje ratište, bez obzira na prostiranje i pomeranje linije frontalnog sukoba glavnine oružanih snaga, što zahteva da se sve strukture stanovništva na različite načine per-

manentno ispoljavaju kao aktivni činilac rata. Zbog toga ratna veština mora da odgovara na mnoga pitanja koja se nisu postavljala pred nju u prethodnim vekovima.

*Vreme* i kao trajanje i kao prirodni uslovi, takođe, dobija nova značenja. Zbog mogućnosti strategijskih raketnih snaga vremenski interval od 15 minuta poprima značenje strategijski značajnog intervala. U takvim uslovima klasični odnos politika – ratna veština (strategija) objektivno je neodrživ, jer ni jedna od njih nije dovoljno kvalifikovana za samostalno donošenje svrsishodnih odluka. Odluke mogu biti svrsishodne samo kao rezultat zajedničkog humanističkog, politički i vojnički mudrog promišljanja konkretne situacije.

Ali, nisu u pitanju samo mogućnosti raketnih nuklearnih snaga. Mogućnosti i konvencionalne ratne tehnike (vatrene mogućnosti avijacije, mogućnosti izvođenja vertikalnih manevara velikim snagama na velikim udaljenostima u kratkim vremenskim intervalima, manevarske mogućnosti tenkovskih i motomehanizovanih jedinica) jesu takve da zahtevaju na svim nivoima odlučivanja kompleksnu proceduru situacije, što znači ne samo odnos snaga borbenih jedinica već i celine miljea društvene stvarnosti u kojoj one dejstvuju. Pred takvom vrstom zadataka ratna veština ranijih istorijskih epoha nije se nalazila.

Budući da su promene u ljudskom i materijalno-tehničkom činiocu rata (oružane borbe) objektivna osnova nastanka i razvoja savremene ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti, moguće je, posle izloženog, izvesti njeno *opšte* određenje.

To je ratna veština koja uočava i uvažava činjenicu da su sve tradicionalne varijante odnosa politika – ratna veština (a one se, kako je poznato, kreću na dijapazonu od one u kojoj je ratna veština puko sredstvo politike, do one u kojoj se politika svodi na vojnu silu) danas istorijski nepromerene. I politika i ratna veština, kada danas polaze sa te osnove, nesposobne su da ostvare željene ciljeve.

Promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca nalažu da ratna veština bude *organski* deo politike u smislu: da *politika* neprekidno mora raspolagati sposobnošću *vojnog* promišljanja društvene stvarnosti, a *ratna veština* sposobnošću *političkog* promišljanja konstituisanja i upotrebe oružanih snaga, te celine društvene stvarnosti. Zbog toga se ratna veština našla pred zadatkom *drukčijeg sopstvenog*

*promišljanja* brojnih pitanja, koja tradicionalna ratna veština nije rešavala.

Iako se probijao, i danas se još uvek probija, kroz snažne ideološke barijere, proces ovakvog *spajanja* politike i ratne veštine dosta je napredovao. Najvažnije njegove manifestacije su ove:

– *vojno-politički karakter nuklearne strategije*. Primenjuje se na frontu borbe za ostvarivanje primarnog egzistencijalno-civilizacijskog cilja – sprečavanje samouništenja čovečanstva. Njeni akteri su učesnici na pregovorima o nuklearnom oružju – timovi diplomata i vojnih stručnjaka. Za površnog posmatrača to su samo diplomatske akcije. Ali one nisu samo to. U formi diplomatskih pregovora tu se stvarno sučeljavaju ratne veštine strana u pregovorima, jer su teme pregovora: procena odnosa snaga u oružju, njegov razvoj i mogućnosti upotrebe, dakle teme koje pripadaju ratnoj veštini;

– *unutrašnja politizacija oružanih snaga*, bez obzira kakvim društvima pripadale. Posledica je opisanih promena ljudskog činioca. Od svih nivoa komandovanja zahteva se: (1) sposobnost da se političkom mobilizacijom svog ljudstva služe kao najznačajnijim ishodištem njihovog borbenog morala, i (2) sposobnost primene propagandno-psiholoških dejstava prema protivniku kao jednog od značajnih sredstava slabljenja i razbijanja protivničkih snaga. Zbog toga je sposobnost političkog promišljanja borbenih situacija postala jedna od primarnih kvaliteta komandne sposobnosti, a ona je svakako esencijalni izraz ratne veštine;

– *sposobnost kompleksne procene sopstvenih i protivničkih mogućnosti koje proizlaze iz karaktera rata*. Taj zahtev proizlazi iz nove dijalektike odnosa oružje – cilj rata, a značajna je za sve nivoe rukovođenja i komandovanja, posebno više. Navedena su dva reprezentativna primera ove dijalektike. Veoma je zanimljiv i indikativan najsvežiji: angažovanje sovjetskih oružanih snaga u Avganistanu. Njihova ratna veština, uprkos desetogodišnjim naporima, pokazala se nesposobnom da ostvari postavljeni cilj. U tom smislu ovaj primer sličan je opisanom američkom angažovanju u Vijetnamu. Ali, prema objavljenim podacima, on je u jednom segmentu *bitno različit* od američkog angažovanja u Vijetnamu. Vatreni zagovornici rata u Vijetnamu bili su predstavnici Pentagona. Oficijelni sovjetski predstavnici objavili su da su sovjetske trupe upućene u Avganistan po



odluci političkog vrha države, uprkos tome što je Generalštab sovjetskih oružanih snaga ukazivao na nesvršishodnost takvog koraka. Prema tome, američko angažovanje u Vijetnamu temeljilo se na neuvažavanju nove dijalektike odnosa oružja – cilj rata od strane kreatora ratne veštine, što znači na njihovoj nesposobnosti političkog promišljanja, a sovjetsko angažovanje u Avganistanu temeljilo se na neuvažavanju ove dijalektike od strane politike, što znači na njenoj nesposobnosti vojnog promišljanja;

– sposobnost da se uzimaju u obzir, podstiču i objedinjavaju sve mogućnosti ispoljavanja stanovništva kao subjekta rata, tj. mogućnosti njegovog uključivanja u aktivnosti kojima se stvaraju uslovi za dejstva oružanih snaga (koje smo već nabrajali) i mogućnosti pružanja oblika neoružanog otpora kao oblika sadejstva oružanim snagama. Ta se sposobnost zahteva čak i od komandi taktičkog nivoa, a za više nivoe rukovođenja i komandovanja od posebnog je značaja;

– zamena, u prethodnim epohama dominirajućeg, instrumentalističkog duha mišljenja i delovanja *duhom lične motivisanosti svih učesnika u borbi da se pronalaze najbolja rešenja*. Ustupanje sopstvene misli i volje pretpostavljenom i mehaničko delovanje u izvršavanju naređenja – suština je duha tradicionalističke ratne veštine. Suština duha savremene ratne veštine jeste – utemeljenje komandnih odluka na kolektivnoj pameti komandi i nastojanje svakog učesnika u borbi da snagom sopstvene misli i volje teži izvršenju naređenja, što rezultira inicijativnim dejstvom masovnih razmera. Ovaj proces prevladavanja vojnotradicionalističkog duha vojnosavremenim mišljenjem naznačen je ovde samo kao opšti trend, a on se u svakoj pojedinoj zemlji različito ispoljava. Te razlike se kreću u dijapazonu od slučajeva u kojima se motivisanost pripadnika oružanih snaga za izvršavanje naređenja postiže njihovom ideološko-političkom i psihološkom manipulacijom do slučajeva armija u kojima se uspostavljaju takvi unutrašnji odnosi iz kojih proizlazi stvarni individualni subjektivitet starešina i vojnika i subjektivitet jedinica kao borbenih kolektiva. Nisu retki slučajevi osciliranja tog procesa.

Treba obratiti pažnju na to da smo dosadašnjim izlaganjem, na *nivou opšte teorijske ravni* i na krajnje sažet način, utvrdili: istorijski kvalitativno novu osnovu koja stvara savremenu ratnu veštinu kao bitno različitu od tradiciona-

lističke, suštinu savremene ratne veštine i aktuelne trendove njenog ispoljavanja. U stvarnosti ona se kao takva javlja u ovoj ili onoj meri, na ovaj ili onaj način, u vidu konkretnih ratnih veština pojedinih zemalja. Da li se, u kojoj meri i na koji način ostvaruje – zavisi od brojnih činilaca, među kojima su najvažniji: karakter vladajućih snaga dotične zemlje, njihovi interesi i sposobnost teorijske misli da se oslobodi tutorstva tradicionalističkog shvatanja.

Izložene činjenice o nastanku i razvoju istorijski kvalitativno nove osnove ratne veštine i proces konstituisanja savremene ratne veštine koju ona proizvodi, vode ka paradoksalnom zaključku: druga polovina XX veka je onaj istorijski momenat u kome ratna veština – kao naučna disciplina koja izučava pripremu i vođenje oružane borbe – otkriva neophodnost i mogućnost prevladavanja rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti i predstavlja oslonac progresivnim društvenim snagama za delovanje tim smerom. Opravdano je to nazvati *momentom dijalektičkog paradoksa* razvoja ratne veštine, kao osobene misli i prakse, u kome se ona *preobražava* iz instrumentalne misli, koja je sa svoje strane podsticala vođenje ratova, neprekidno povećavajući efikasnost vojne sile kao sredstva politike, u misao koja u svom *najvišem dometu* sopstvenim uvidom u društvenu stvarnost doprinosi *osposobljavanju politike* da dolazi do saznanja o neophodnosti i mogućnosti prevladavanja rata kao njenog sredstva. Međutim, ka tom dometu ona se probija sporo, najčešće kroz protivrečnosti procesa sopstvenog razvoja. Zato bi ovde izložene određenje savremene ratne veštine ostalo nepotpuno ako se ne bi naznačile i protivrečnosti tog procesa i mogućnosti njihovog prevladavanja.

## PROTIVUREČNOSTI RAZVOJA SAVREMENE RATNE VEŠTINE I NJIHOVO PREVLAĐAVANJE

Posmatrano u svetskim razmerama, zajednička karakteristika različitih vidova ispoljavanja protivrečnosti savremene ratne veštine je u tome što su, s jedne strane, izraz uvažavanja činjenice da neposredna upotreba vojne sile u današnjem svetu može imati za posledicu samouništenje čovečanstva i da je sve manje efikasno sredstvo politike sa pozicija sile, a s druge strane su izraz nastojanja pronalazjenja strategija koje bi i u takvim uslovima učinile vojnu

silu racionalnim i efikasnim sredstvom politike sa pozicija sile. Tri su osnovna vida ispoljavanja te protivrečnosti: (1) strategije ravnoteže straha, (2) strategije dozirane upotrebe vojne sile i (3) povećana mogućnost konstituisanja i delovanja vojne vlasti kao osamostaljenog političkog činioca sa sopstvenim parcijalnim interesom.

O strategijama ravnoteže straha bilo je reči. Da podsetimo na izvedeni zaključak: one su savremene i humanističke u tom smislu što su izraz saznanja i uvažavanja objektivno postojeće opasnosti samouništenja ljudske civilizacije, pa teže sprečiti takav čin, a nehumane, nedovoljno politički i vojnički mudre zato što svojim rešenjima neprekidno generiraju sve iracionalniju trku u naoružavanju, koja deluje kao sve značajniji ograničavajući činilac razvoja ljudskog društva, i radikalno ne otklanjaju opasnost samouništenja čovečanstva.

Te strategije su dominirajuće strategije perioda hladnog rata. Po njihovim načelima neprekidno su se konfrontirali nuklearni blokovski potencijali, ali ne aktiviranjem detonatora nuklearnih bojnih glava, nego postupkom »moralnog rabaćenja« tih potencijala. Zato je posledica primene ovih strategija iracionalna: angažovani su ogromni naučni potencijali i utrošena ogromna sredstva za proizvodnju oružja sposobnog da više desetina puta uništi život na zemlji, a da se njime ne može postići vojnička pobeda. Politika detanta je izraz priznanja tog besmisla i nastojanja da se on prevlada. Ali, dugogodišnje duboke oscilacije te politike dokaz su da čovečanstvo ni brzo ni lako ne prevladava ovaj vid protivrečnosti savremene ratne veštine.

Inicijative Sovjetskog Saveza za obuzdavanje trke u naoružavanju i smanjivanju blokovske vojne konfrontacije, inspirisane duhom perestrojke, nagoveštavaju bitno nove mogućnosti prevladavanja ovog vida protivrečnosti savremene ratne veštine. Ukoliko se taj proces nastavi i bude prihvaćen od suparničke blokovske strane, bio bi to istorijski presudan momenat prevladavanja ove protivrečnosti, što znači plod pobede mišljenja koje predstavlja sintezu humanističkog shvatanja, političke mudrosti i savremene vojne kompetentnosti.

Paralelno sa strategijama ravnoteže straha, javljaju se razne strategije dozirane upotrebe vojne sile. Najpoznatije su: strategija ograničenog rata; upotreba oružanih snaga u okviru strategije specijalnog rata; vojne intervencije ogra-

ničenog cilja kao postupak ostvarivanja strategije podele interesnih sfera globalnih razmera, ili stvaranja interesnih sfera regionalnih razmera; strategija sukoba niskog intenziteta.

Suštinska karakteristika ovih strategija je da po načinu upotrebe oružanih snaga i njihovoj konstituciji pripadaju savremenoj ratnoj veštini, a po ciljevima koji se žele njima postići protivreče joj kao misli koja vodi ka prevladavanju rata.

Po načinu upotrebe oružanih snaga ove strategije pripadaju savremenoj ratnoj veštini iz dva razloga: (1) zato što se primenjuje takva upotreba oružanih snaga kojom se želi izbeći opšta vojna konfrontacija svetskih razmera, i (2) zato što se na neposrednu upotrebu oružanih snaga ne računa kao na osnovno sredstvo za postizanje željenog cilja, već kao na značajno sredstvo kojim se postiže povoljnija pozicija za ostvarivanje željenog cilja političkim sredstvima.

Po konstituciji kontingenta oružanih snaga koji se upotrebljava, ove strategije pripadaju savremenoj ratnoj veštini zato što se njegova struktura tako profiliše da je sposoban i za neposredno političko i psihološko delovanje na teritoriji na koju se upućuje za ostvarivanje željenog cilja.

Po ciljevima koji se žele postići tim strategijama one su doboko protivrečne savremenoj ratnoj veštini zato što predstavljaju izraz nastojanja određenih društvenih snaga u pronalaženju načina da se i u savremenim uslovima služe neposrednom upotrebom vojne sile kao sredstvom politike sa pozicija sile, čime otežavaju i usporavaju proces prevladavanja rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti.

Opisana obeležja tih strategija ukazuju na to da je njihovo ishodište takva politika sa pozicija sile u kojoj su vojnici ne samo njeni izvršioc i njeni kreatori kao stručnjaci za upotrebu vojne sile kojom se povećavaju mogućnosti da se željeni cilj ostvari političkim sredstvima, a ne oružjem kao glavnim sredstvom. Takva politika je na delu širom sveta. To svedoči da postoje brojne snage čijim interesima ona odgovara i da postoje takve konstelacije odnosa u međunarodnoj zajednici u kojima ona može još uvek postizati željene ciljeve. Zato je opravdano pretpostaviti da će ovaj protivrečni vid savremene ratne veštine biti još dugo na istorijskoj sceni.

Treći vid ispoljavanja protivrečnosti savremene ratne veštine jeste posledica procesa unutrašnje politizacije savremenih armija. Mogućnosti izrastanja vojne vlasti u osamostaljeni politički činilac postojale su i pre unutrašnje politizacije armije. Ta je pojava bila naročito izražena u zemljama Latinske Amerike. Unutrašnjom politizacijom armija stvaraju se dodatne mogućnosti za takvo konstituisanje i delovanje vojne vlasti, jer armija poprma više karakteristika političke organizacije: ima snažan profesionalni politički aparat za razvijanje željene političke svesti i motivisanosti svojih pripadnika; raspolaze, takođe, aparatom i moćnim sredstvima za političko delovanje u društvu, pa i u inostranstvu. Na tu činjenicu sjajno je ukazao na primeru Pentagona Rajt Mils u svom delu »Elita vlasti« još davnih pedesetih godina.

Razlog za osamostaljivanje vojne vlasti kao političkog činioca jeste njena težnja za obezbeđivanjem privilegovanog elitističkog položaja u društvu. Ta težnja neposredno je povezana sa ratnom veštinom, jer protagonisti takvog interesa, kao stvaraoci ratne veštine, preferiraju opisane strategije budući da im one obezbeđuju željeni privilegovani položaj u društvu. Na taj način se stvaraju barijere razvoju savremene ratne veštine ka njenom najvišem dometu, tj. kao misli koja sopstvenim uvidom u stvarnost dolazi do saznanja o potrebi i mogućnosti prevladavanja rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti i deluje tim smerom.

Ali, unutrašnja politizacija vojne organizacije ne mora da vodi ka osamostaljivanju vojne vlasti kao od društva otuđenog političkog činioca. Naprotiv, ta politizacija može za posledicu imati – *dijametralno oprečan* rezultat: njeno konstituisanje u činioca čiji je interes, pa zato i njegova misao i delovanje usmereni ka prevladavanju politike sa pozicija sile, a što znači i prevladavanju rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti. Štaviše: unutrašnja politizacija vojne organizacije nužan je uslov za prevladavanje tradicionalističkog duha ratne veštine kojim se čovek negira kao društveni subjekt duhom savremene ratne veštine kojim se on afirmiše kao takav subjekt, jer se samo iz takvog duha može razviti misao sposobna da shvati i uvaži produbljenost društvenog karaktera vojne sile u savremenim uslovima i na osnovu toga otkrije neophodnost i mogućnost njenog prevladavanja.

## NAŠA RATNA VEŠTINA – REPREZENTATIVAN PRIMER SAVREMENE RATNE VEŠTINE

Nastanak i razvoj naše ratne veštine jedan je od primera koji to potvrđuju. Njeno ishodište je duh *antitradicionalističkog* promišljanja društvene stvarnosti u kojoj je nastala. O tome svedoči činjenica da je nastala iz traženja odgovora na pitanje: kako jedan narodnooslobodilački pokret (što znači takav društveni subjekt koji se ne konstituiše opresivnom energijom), u uslovima krajnje teške okupacije, može konstituisati sopstvenu vojnu silu, svoju armiju i njenu ratnu veštinu, i tući velike, tehnički dobro opremljene snage okupatora. Tradicionalistička misao – bila nošena i patriotizmom – takvo pitanje nije mogla ni postaviti, jer za nju u takvoj društvenoj stvarnosti nije postojao nijedan nužan uslov za stvaranje armije i vođenje oružane borbe širih razmera: vojska bivše države bila je potpuno razbijena, pokret nije raspolagao oružjem ni drugim elementima materijalno-tehničkog činioca, nije postojao sopstveni prostor, jer je celu teritoriju zemlje zaposeo okupator jakim snagama.

Nepostojeće mogućnosti za tradicionalističku misao otkrila je i ostvarila od nje bitno drukčija misao – *revolucionarna*. Ona je ishodišna tačka konstituisanja naoružanog naroda, pa zato i njegove ratne veštine kojom je u jednoj maloj zemlji stvorena dobrovoljačka narodnooslobodilačka armija od 800.000 visoko politiziranih boraca – svrstana u formacijske oblike od partizanskih odreda do strategijskih sastava kao što su armije – sposobna da u svim, pa i najtežim, etapama rata nalazi rešenja koja su vodila putem pobeđe. Rezultat dotad nezabeležen u istoriji.

Prema tome, kada našu ratnu veštinu iz narodnooslobodilačkog rata posmatramo sa stanovišta izloženog opšteg određenja savremene ratne veštine, veoma je uočljivo da je ona njen reprezentativni primer. Ona je zanimljiva i po tome što se kvalitativno novi odnos između politike i ratne veštine izrazio snažno i u personaliziranom vidu. Personalizirani izraz tog odnosa je Tito: jedna ličnost objedinjavala je istinski delatno, a ne samo institucionalno, i ulogu političkog vođe i ulogu vrhovnog komandanta.

U posleratnom periodu, kao izraz koncepcije opštenarodne odbrane, naša ratna veština je u trostrukom smislu reprezentativan primer savremene ratne veštine: (1) po ci-

ljevima kojima teži, (2) po svom doprinosu ostvarivanju strategije odvratanja od agresije i (3) po svom duhu i društvenoj ulozi.

Po ciljevima kojima teži, naša ratna veština je u punom smislu savremena ratna veština zato što se dosledno i aktivno suprotstavlja politici sa pozicija sile. Za nju je prevladavanje takve politike opšta bitna civilizacijska nužnost i mogućnost savremenog sveta, aktivna miroljubiva koegzistencija put njenog prevladavanja, očuvanje svetskog mira nužni uslov borbe za socijalizam, a odbrana nezavisnosti i suverenosti zemlje nužan uslov ostvarivanja neotuđivog prava i dužnosti Jugoslavije kao i svih zemalja i naroda sveta da budu samostalni činoci demokratizacije međunarodnih odnosa.

Jedno od bitnih načela ostvarivanja tih ciljeva jeste uspešnost u ostvarivanju strategije odvratanja od agresije. Suština ove strategije je izgrađivanje takve odbrambene moći zemlje u mirnodopskim uslovima, osloncem pre svega na sopstvene snage, koja svedoči o spremnosti i sposobnosti odlučnog oružanog suprotstavljanja svakom pokušaju vojne agresije na Jugoslaviju. Ukoliko su takva spremnost i sposobnost očiglednije utoliko deluju kao ubedljiviji dokaz da vojna agresija na Jugoslaviju nije svrsishodna. Spremnost i odlučnost našeg društva da neprekidno razvija visoke borbene sposobnosti svojih oružanih snaga i spremnost svih ostalih elemenata sistema opštenarodne odbrane za ostvarivanje svoje uloge u opštenarodnom odbrambenom ratu predstavlja najpouzdaniji način suprotstavljanja pokušajima ostvarivanja agresivnih aspiracija prema Jugoslaviji. Takva strategija je u isto vreme aktivno angažovanje u borbi za očuvanje svetskog mira.

Po svom duhu i društvenoj ulozi naša ratna veština je, takođe, u punom smislu savremena ratna veština zato što afirmiše čoveka kao subjekta u odbrambenoj sferi društva. Ideja socijalističkog samoupravljanja ne bi mogla biti realan idejni i naučnoteorijski osnov razvoja Jugoslavije kao autentičnog socijalističkog društva ukoliko ne bi odgovarala i na pitanje: kako organizovati njegovu odbrambenu sferu. Konceptija opštenarodne odbrane odgovara na to pitanje i zato je njen imanentni deo. Samim tim teorija opštenarodne odbrane, koja teži naučno utemeljiti misao i praksu odbrambenog organizovanja društva primerenim toj koncepciji, jeste *činilac razvoja* ideje socijalističkog sa-

moupravljanja. Ratna veština je *esencijalni* deo opštenarodne odbrane, jer je pozvana da odgovara na pitanje: kako energiju naoružanog naroda oblikovati kao sposobnost vođenja oružane borbe.

Zato se postavlja pitanje: da li teorija opštenarodne odbrane može biti činilac razvoja ideje socijalističkog samoupravljanja, a da to nije i njen *esencijalni* deo? Odgovor je negativan, jer je svaki drugi nelogičan. Logično je jedino da naša ratna veština, tražeći odgovor na pitanje kako energiju naoružanog naroda oblikovati kao sposobnost vođenja oružane borbe, daje sopstveni doprinos jednom od bitnih segmenata ideje socijalističkog samoupravljanja.

Ona to čini kao posebna naučna disciplina. Najznačajnija implikacija te činjenice jeste da kao naučna disciplina polazi sa teorijskog stanovišta da opštenarodna odbrana pruža posebne mogućnosti vođenja oružane borbe. One proizlaze iz karaktera njenog društvenog bića, a to dalje znači da je takvo stanovište jedno od bitnih teorijsko-metodoloških polazišta konstituisanja njenog predmeta.

*Istraživačkim uvidom u tokove društvene stvarnosti*, relevantne za mogućnost vođenja oružane borbe, ostvaruje se to teorijsko-metodološko polazište. Zato naša ratna veština mora imati *sopstveni* teorijsko-istraživački odnos prema aktuelnim tokovima društvene stvarnosti, pitajući se: kakve mogućnosti iz njih proizlaze za konstituisanje ljudskog i materijalno-tehničkog činioca, prostora i vremena, kao osnovnih činilaca oružane borbe. Pri tome ona sazna je, istražuje i uvažava prikazane kvalitativne promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca, prostora i vremena kao opštih tendencija u savremenom svetu. Ali, mora ići i značajan korak dalje. Mora otkrivati i objašnjavati promene svih tih činilaca koje proizlaze iz osobenosti društvenog bića opštenarodne odbrane.

Razume se, postupajući tako, uzima u obzir i uvažava rezultate svih drugih naučnih disciplina koje sa stanovišta svog predmeta istraživanja zahvataju problematiku opštenarodne odbrane. Ali, ako ne bi imala i *sopstveni* uvid u društvenu stvarnost, posmatrajući je sa naznačenog teorijsko-metodološkog polazišta, ne bi bila sposobna uzimati u obzir i uvažavati te rezultate, a pogotovo ne bi mogla otkrivati one karakteristike te stvarnosti koje predstavljaju kvalitativno nove uslove za ispoljavanje zakonitosti oružane borbe.



Zbog ograničenosti prostora, pokažimo to sažeto na dva primera. Prvi je – sposobnost kompleksne procene sopstvenih i protivničkih mogućnosti koje proizlaze iz karaktera rata. Bez političkog, ekonomskog, sociološkog, psihološkog, istorijskog i pravnog promišljanja tih mogućnosti, vojna strategija sama za sebe ne može valjano utvrditi te mogućnosti. Ali, kao nauka koja proučava zakonitosti oružane borbe, ratna veština mora dati posebno značajan sopstveni doprinos proceni tih mogućnosti. Jer, ona je napozvanija da odgovara na pitanje: kako se nova dijalektika odnosa oružje – cilj rata ispoljava u opštenarodnoj odbrani i u opštenarodnom odbrambenom ratu. Ako ne bi odgovarala na to pitanje, njeno izlaganje načela vođenja oružane borbe, oblika vojne organizacije i borbenih dejstava, bilo bi ili neka vrsta formalne ratne veštine (poput formalne sociologije), ili izlaganje koje odgovara etatiziranoj, a ne podružljivoj odbrani.

Drugi primer je – sposobnost otkrivanja mogućnosti ispoljavanja stanovništva kao subjekta rata. Danas svaka iole osavremenjena ratna veština ne svodi ljudski činilac rata na oružane snage. Ali, vrlo su različiti odgovori na pitanja: šta je ljudski činilac rata danas, kakve su mogućnosti njegovog konstituisanja i ispoljavanja. Različitost tih odgovora je prirodna, jer zavisi od karaktera društva kome dotična ratna veština pripada i od cilja rata, pa i od njene teorijske razvijenosti. U odgovorima na ta pitanja naša ratna veština polazi od činjenice da opštenarodna odbrana podrazumeva naoružani narod kao subjekt odbrane zemlje, odnosno rata. Njoj je poznato kako se konstituisao takav subjekt u narodnooslobodilačkom ratu i kakve je mogućnosti pokazao. Iako dragoceno, to saznanje nije dovoljno. Ona mora uvek iznova da odgovara na ta pitanja, jer se zbog promena društvene stvarnosti menja *objektivna osnova* mogućnosti konstituisanja i ispoljavanja takvog subjekta. Razume se, ona to čini uvažavajući ono što druge naučne discipline kažu o toj osnovi, ali njoj ostaje zadatak da, pored utvrđivanja oblika vojne organizacije (oružanih snaga) primerenih toj osnovi, utvrđuje i načine uključivanja stanovništva (neoružanog dela ljudskog činioca opštenarodne odbrane) u aktivnosti kojima se ostvaruju povoljni uslovi za dejstvo oružanih snaga i mogućnosti pružanja neoružanog otpora kao oblika sadejstva oružanim snagama, takođe primerenim toj osnovi. Zbog toga sopstveni ist-

raživački uvid u aktuelnu društvenu stvarnost radi ostvarivanja tih zadataka pripada njenom predmetu.

Kada danas, na osnovu takvog istraživačkog uvida, naša ratna veština ukazuje na pojave u društvenoj stvarnosti koje destruiraju osnovu mogućnosti konstituisanja i ispoljavanja naoružanog naroda, to je u suštini njeno antimilitarističko delovanje, iako se na pojavnoj strani dešava u vidu iznošenja mišljenja vojnih stručnjaka na javnoj sceni o pojavama izvan oružanih snaga, jer to ne čine radi ostvarivanja svojih parcijalnih interesa, već radi ukazivanja na pojave koje ugrožavaju odbrambenu moć zemlje, tekovine revolucije i reafirmaciju ideje socijalističkog samoupravljanja. Ne treba se čuditi što zastupnici tradicionalističke liberalističke misli takvo istupanje u javnosti profesionalnih vojnika doživljavaju kao militarističke aspiracije. Njihovo istorijski preživelo, tradicionalističko shvatanje, koje je bilo primereno devetnaestom veku, onemogućava im da shvate suštinu takvog angažovanja profesionalnih vojnika u zemlji sa sistemom opštenarodne odbrane.

Izložena teza o našoj ratnoj veštini, kao reprezentativnom primeru savremene ratne veštine, ne podrazumeva i tezu da se razvijala i razvija bez sopstvenih protivrečnosti. Tito, njen utemeljivač, našao je za potrebno da 1973. godine, povodom proslave 25-godišnjice »Vojnog dela«, naglasi da ni razvoj opštenarodne odbrane nije i ne može biti pravolinijski. Ali, protivrečnosti kroz koje se probijala i probija naša vojna misao drukčijeg su karaktera od opisanih protivrečnosti savremene ratne veštine, jer je naša ratna veština i po svom ishodištu i po aktuelnim ciljevima misao koja teži prevladavanju politike sa pozicija sile, pa se zato njene protivrečnosti javljaju u ova dva osnovna vida: (1) u vidu pojava nepravovremenog i nedovoljno radikalnog kritičkog odnosa prema uticajima tradicionalističkog shvatanja ratne veštine, i (2) u vidu pojava koje protivreče afirmaciji čoveka kao subjekta u vojnoj organizaciji, odnosno u sistemu opštenarodne odbrane, a uslovljene su protivrečnostima neophodnog visokog stepena institucionalizacije odbrambene sfere društva. Te se pojave i međusobno pothranjuju.

Vrlo je značajno uvažavati činjenicu da ni naša ratna veština, iako u svom izvornom izdanju antitradicionalistička, nije imuna od zamki vojnotradicionalističkog mišljenja i drugih pojava koje deluju kao prepreke u njenom razvoju

kao savremene ratne veštine, jer ni u jednoj oblasti društvenog života nije moguć pravolinijski, neprotivurečan razvoj. Ovom prilikom potkrepimo to jednom od značajnih protivrečnosti kroz koju je prošla naša ratna veština. Neposredni poratni period konstituisanja našeg društva bio je period revolucionarnog etatizma, karakterističan po tome što je opresivna snaga države dobijala na značaju. To je moralo imati za posledicu preferiranje te snage i u odbrambenoj sferi društva. Pored toga, u tom periodu naša vojna misao bila je izložena snažnom uticaju sovjetske vojne misli, čiji je autoritet bio ogroman zahvaljujući poredcima Crvene armije nad glavnim snagama fašizma. Veoma mlada, ne stigavši teorijski svestrano promisliti i oblikovati sopstveno iskustvo naša vojna misao nije se mogla dovoljno kritički odnositi prema takvom autoritetu, pa je preuzimala i ono što nije bilo u skladu sa njenim izvornim duhom i ratnim iskustvom. Bilo je potrebno dosta vremena, mnogo napora, a pre svega novog hrabrog pionirskog mišljenja da se prevlada ta istorijskim uslovima nastala protivrečnost. Razvoj teorije i prakse opšenarodne odbrane bio je uspešan prodor iz nje, a u isto vreme i proces sučeljavanja sa novim protivrečnostima koje su proizlazile iz novih uslova razvoja.

Kada je u pitanju problem prevladavanja protivrečnosti ratne veštine kao osobene misli i prakse, važno je imati u vidu i ovu činjenicu: u mirnodopskim uslovima ograničene su mogućnosti stvarne, životne, tj. empirijske verifikacije vrednosti njenih teorijskih i doktrinarnih stavova i praktičnih rešenja. Ukoliko je društveni karakter vojne sile produbljeniji, utoliko je to teže. Zato je jedna od bitnih karakteristika savremene ratne veštine naglašen kritički odnos prema svemu što postiže u mirnodopskim uslovima. Činjenica je da su oružane snage SFRJ u svim slučajevima neposrednog ugrožavanja Jugoslavije od spoljnih opasnosti ispoljile visok stepen borbene spremnosti i sposobnosti po načelima strategije odvracanja od agresije i da u današnjim uslovima aktivno deluju kao pouzdan, nepokolebljiv činilac stabilnosti društva na reformskom kursu očuvanja tekovina revolucije i reafirmacije socijalističkog samoupravljanja. To ne može biti slučajno, pa je opravdano zaključiti da je naša vojna misao posedovala tu karakteristiku savremene ratne veštine.

\*

Prikazane razlike između društvene biti tradicionalističke i savremene ratne veštine omogućavaju izvođenje ovih zaključaka opšteg teorijsko-metodološkog karaktera relevantnih za razumevanje društvene prirode vojne sile kao oblika društvene moći u današnjem svetu, pa zato i za razumevanje vojne organizacije, ratne veštine i odbrambene organizacije društva primerenih tom svetu.

– Stvarnost dvadesetog veka i posebno njegove druge polovine proizvela je istorijski kvalitativno novu osnovu konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći. Stoga saznanja ideologija i teorija koje su se razvile u prošlom veku nisu dovoljne za razumevanje rata, vojne sile, vojne organizacije, ratne veštine i odbrambene organizacije društva kao pojava današnjeg sveta. Dijalektički kritički odnos prema dostignućima tih ideologija i teorija i stavljanje težišta na istraživanje procesa stvaranja istorijski kvalitativno nove osnove konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći put je razumevanja rata, vojne organizacije, ratne veštine i odbrambene organizacije društva kao savremenih društvenih pojava.

– Pod dejstvom procesa stvaranja njene istorijski kvalitativno nove osnove, ratna veština se preobražava iz instrumentalne discipline – kao po sebi nepolitičke vrste delatnosti kojom se vojna sila pretvara u sredstvo politike – u organski deo politike u smislu: da politika neprekidno mora raspolagati sposobnošću vojnog promišljanja društvene stvarnosti, a ratna veština sposobnošću političkog promišljanja konstituisanja i upotrebe oružanih snaga. Najviši domet tog preobražaja je takva ratna veština koja sopstvenim uvidom u društvenu stvarnost doprinosi osposobljavanju politike da dolazi do saznanja o neophodnosti i mogućnosti prevladavanja rata kao njenog sredstva.

– U meri u kojoj je u nekom društvu na delu takva ratna veština, utoliko nastaje i kvalitativno novi odnos između društva i vojne organizacije (armije), nov u trostrukom smislu: (1) profesionalni pripadnici odbrambene sfere društva (vojna lica) postaju ravnopravni činioци političkog odlučivanja sa pripadnicima ostalih sfera društva; (2) vojnoodbrambeno organizovanje društva prestaje biti monopol vojnih profesionalaca, što ima za posledicu prevladavanje tradicionalističke društvene zatvorenosti vojnih institu-

cija i njihovu podložnost uticaju javnog mnjenja; (3) razvijenost unutrašnjeg života vojnih institucija kao jednog od bitnih činilaca njihove integrisanosti i borbenog morala, što ima za posledicu i zahtev za promenu profila nosilaca komandnih funkcija u smislu obaveze posedovanja i vojnostručne kompetentnosti i političke kvalifikovanosti i mudrosti, kao i zahtev za takav društveni položaj svakog pripadnika vojne organizacije koji mu omogućava ulogu subjekta u njenom delovanju.

– Ukoliko ratna veština nekog društva, kao savremena ratna veština, poseduje više sposobnosti za ostvarivanje sopstvenog uvida u društvenu stvarnost, utoliko ona – oslanjajući se i na dostignuća drugih naučnih disciplina – potpunije otkriva i utvrđuje političke, ekonomske, materijalne, tehničke, demografske, prirodne i duhovne mogućnosti zemlje za pružanje oružane i svih drugih oblika borbe protiv agresije, pa time deluje kao sve više stvaralački činilac definisanja celine odbrambene politike zemlje primerene aktuelnoj društvenoj stvarnosti, a takva politika je ne samo najpouzdanija za odbranu zemlje, već je i činilac borbe za svetski mir.

## S U M M A R Y

### TYO ESSENTIALLY DIFFERENT KINDS OF THE ART OF WAR

In the opening part of the article are presented premises of the thesis that the social reality of the second half of the 20th century produced a historically qualitatively new foundation for the development of the art of war as a peculiar thought and practice, and that upon this foundation a contemporary art of war is being developed that essentially differs from the one that was resulting from the social realities of the 17th and 19th centuries.

In the first part of the article the author points out causes of origin of traditionalistic art of war as instrumental discipline and non-political kind of activity by which the armed force is transformed to an instrument of politics by the concept policy-strategy-policy.

In the second and main part of the article is firstly presented the thesis that qualitative changes of the human and material-technical factor of war, which came about in the 20th century, are basic causes of origin of the contemporary art of war. Thereafter is postulated the essence of the contemporary art of war: it makes an organic part of politics in the sense that politics must always have on its disposal the abilities of the military to conceptualize social realities, while the art of war must make use of the abilities of politicians to conceptualize constituting the military power and its use.

In the third part is argued the thesis that the common characteristic of basic forms of contrarities of the contemporary art of war consists in that they represent on the one hand an expression of respect of the fact that the direct use of military power might result in self-destruction of humanity and that it makes increasingly less an instrument of power politics, while on the other hand they are an expression of an effort of finding out of strategies that would also in such conditions make the military power a rational and efficient instrument of power politics.

In the closing part of the article is reviewed our art of war as a representative example of the art of war.

## R É S U M É

### DES ARTS DE LA GUERRE ESSENTIELLEMENT DIFFÉRENTS

D'après les thèses exprimés dans l'introduction, la réalité sociale de la deuxième moitié du XX<sup>e</sup> siècle avait produit une base historique qualitativement nouvelle du développement de l'art de la guerre en tant que pensée et pratique spécifique sur laquelle base se développe l'art de la guerre moderne radicalement différent de celui qui résulta de la réalité des XVIII<sup>e</sup> et XIX<sup>e</sup> siècles.

La première partie de l'oeuvre évoque les causes de la naissance de l'art de la guerre traditionaliste comme étant une discipline instrumentale et sorte d'activité non-politique par laquelle la force militaire se transforme en moyen de la politique d'après la conception: politique-stratégie-politique.

La deuxième partie de l'oeuvre, qui représente à la fois sa partie centrale, comporte la thèse que les changements qualitatifs du facteur humain, matériel et technique de la guerre intervenus au XX<sup>e</sup> siècle, sont les causes fondamentales de la naissance de l'art de la guerre moderne. Ensuite, on détermine l'essence de l'art de la guerre moderne: c'est partie organique de la politique dans le sens où cette dernière doit sans cesse être capable de traitement militaire de la réalité sociale, alors que l'art de la guerre doit être apte à apprehender d'une façon politique la constitution et l'emploi de la force militaire.

Dans la troisième partie, on explique la thèse que la caractéristique commune des aspects fondamentaux des contradictions de l'art de la guerre moderne se voit dans le fait que celles-ci sont, d'une part, l'expression du respect du fait que l'utilisation immédiate de la force militaire peut avoir comme conséquence l'autodestruction de l'humanité et qu'elles sont de moins en moins un moyen politique efficace s'en tenant aux positions de force; d'autre part, elles sont l'expression des efforts de recherche de stratégies pouvant rendre, même dans ces conditions-là, la force militaire en moyen rationnel et efficace de la politique à partir des positions de force.

A la fin, on considère l'art de la guerre yougoslave en tant qu'exemple représentatif de l'art de la guerre moderne.

## Р Е З Ю М Е

### ДВА СУЩЕСТВЕННО РАЗЛИЧНЫХ ВИДА ВОЕННЫХ ИСКУССТВ

Во вводящей части излагаются предпосылки тезиса, в согласии с которым общественная действительность второй половины 20 века произвела качественно новую основу развития военного искусства как особенной

мысли и практики, и что на этой основе развивается современное военное искусство, существенно отличающееся от того, которое проистекало из общественной действительности 18 и 19 веков.

В первой части указывается на причины возникновения традиционного военного искусства, как инструментальной дисциплины и аполитичного вида деятельности, при помощи которой военная сила превращается в оружие политики по концепции: политика – стратегия – политика.

Во второй основной части в начале излагается тезис, что качественные изменения человеческого и материально-технического факторов войны, происшедшие в 20 веке, являются основной причиной становления современного военного искусства. Затем утверждается сущность современного военного искусства: оно является органической частью политики в таком смысле, что политика постоянно должна обладать способностью военного размышления об общественной действительности, а военное искусство – способностью политического размышления об учреждении и употреблении военной силы.

В третьей части обосновывается тезис, что совместная характеристика основных видов противоречий в современном военном искусстве заключается в том, что они представляют собой, с одной стороны, выражение уважения факта о том, что непосредственное использование военной силы может иметь последствием самоуничтожение человечества и что она становится все менее эффективным средством политики с позиции силы, а с другой, выражение стремлений к изобретению таких стратегий, которые способствуют тому, чтобы военная сила в таких условиях стала рациональным и эффективным средством политики с позиции силы.

В конце рассматривается наше военное искусство как представительный пример военного искусства.

# Neki problemi definisanja borbene gotovosti i njene podele na elemente

Potpukovnik SVETOZAR RADIŠIĆ

U članku se ukazuje na neke probleme nastale zbog nedovoljne definisanosti borbene gotovosti kao pojma i njene nedovoljno korektne podele na elemente. Tvrdi se da mobilizacijsku gotovost treba izdvojiti iz borbene, jer je ona, posebno po cilju, specifična i samostalna. Rukovođenje, iako specifično u oružanim snagama, ne može biti element stanja, kakvo je borbena gotovost po definiciji, jer je ono delatnost kojom se usmerava sveukupni rad na izgradnji i održavanju borbene gotovosti. Pozadinsko obezbeđenje je rad kojim se, uz moralno-politički, informacioni i bezbednosni rad, kao i borbenu obuku, stvara odgovarajuće stanje materijalnih sredstava koja će se upotrebljavati u borbi, tako da ni ono ne pripada elementima borbene gotovosti već elementima radnog procesa u kojem ona nastaje. Sistemskim pristupom i višekriterijumskom sistemskom analizom moglo bi se doći do optimalne definicije i podele, a primenom metoda savremene organizacije rada, kibernetike i informatike i do načina upravljanja nivoom borbene gotovosti preko radnog procesa njene izgradnje i održavanja.

## UVOD

Pri određivanju mesta borbene gotovosti u oružanim snagama moguće je u njenom ispoljavanju prepoznati većinu principa dijalektičkog materijalizma,<sup>1</sup> koji na poseban način otežavaju čiste podele klasifikacije i kategoričnu tvrdnju o određenosti predmeta istraživanja, po sadržaju na različitim nivoima opštosti, mestu i vremenu. Bobrena gotovost ima najviši stepen opštosti kada se odnosi na nivo oružanih snaga, a veoma je konkretna kada se odnosi na konkretnu vojnu jedinicu. Istovremeno može biti i opštija i konkretnija od elemenata koje čini i koji nju sačinjavaju,<sup>2</sup> jer priprema oružanih snaga za oružanu borbu i njeni elementi su u funkciji opšte borbene gotovosti.<sup>3</sup> Ujedno, ona je, uz druge vrste gotovosti i stanja, element pripreme oru-



žanih snaga za oružanu borbu.<sup>4</sup> Može se reći da je ona promenljiva kategorija čija je dinamičnost uslovljena vojno-političkom situacijom, razvojem faktora rata i konkretnim uslovima u bližem i daljem okruženju. Posmatrano iz organizacijske jedinice u kojoj nastaje, ona je rezultat radnog procesa, a njeni elementi neposredno ili posredno proističu iz odgovarajućih elemenata radnog procesa izgradnje i potom odražavanja borbene gotovosti (videti sl. 2). Osim navedene, postoje i druge vrste gotovosti. U pripremi za oružanu borbu, uz borbenu gotovost, najznačajnija je mobilizacijska gotovost koja je po našoj važećoj teoriji ujedno i njen element. U toku borbe, gotovosti su na nivou vida borbenih dejstava (za napad i odbranu), njihovog sadržaja (protivvazдушna odbrana, protivdesantna borba, protivoklopna borba i sl.), jedinice ili procesa u njoj. Sve navedene gotovosti na poseban način su borbene, što usložava njeno definisanje.<sup>5</sup>

Zbog prirode borbene gotovosti koja u svemu ima obležja kompleksnog i dinamičnog razvojnog stanja, jer joj se dinamičnost, primenljivost, kontinuelnost, složenost, a po mnogima i nemerljivost ne mogu osporiti, nastaju brojne dileme vezane, pre svega, za njeno definisanje i podelu na elemente. To su osnovni razlozi za njeno različito tumačenje, definisanje i klasifikaciju u mnogim oružanim snagama.<sup>6</sup> Nadalje ostaju nerešeni: pristup borbenoj vrednosti oružanih snaga,<sup>7</sup> sadržaj definicije i deoba definisanog pojma.

<sup>4</sup> Videti: *Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ*, Beograd, 1987, str. 115.

<sup>5</sup> Kriterijum za podelu borbene gotovosti na elemente može biti i vid borbenih dejstava, borbene mogućnosti jedinice, elementi organizacije, sadržaji oružane borbe i dr. Dakle, kompleks faktora koji utiču na određenje elemenata radnog procesa izgradnje i održavanja borbene gotovosti – neposredno i elemenata borbene gotovosti – posredno.

<sup>6</sup> U SSSR je definicija nešto šira od naše, a elementi obuhvataju i naučnoistraživački rad, resurse i sl. (Videti: V. Peregudov, *Borbena gotovost i kako je shvatiti?*, Vojno izdavaštvo ministarstva odbrane SSSR, Moskva, 1969, str. 23–25). Oružane snage SAD je stepenuju prema sposobnosti jedinica u odnosu na predstojeći borbeni zadatak. (Videti: I. Loščileov, *Ocenjivanje borbene gotovosti u KoV SAD*, »Zarubežnoe voenoe obozrenie«, br. 12/1980, str. 33). U francuskim oružanim snagama ona je statična »operativna sposobnost« ili dinamična, odnosno »taktička sposobnost«. (Videti: Daniel Vergniol, *Kontrola borbene gotovosti jedinica – sistem ili metod?*, »Armees d'aujourd'hui«, 54/1980, oct, str. 68–89). Na isti način i mesto borbene gotovosti, u univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji, izrazit je pokazatelj njene nedovoljne teorijske određenosti. U njoj je borbeno gotovost svrstana svojim nomenklaturnim brojem 356.253 van područja ratne veštine koja ima nomenklaturni broj 355. (Videti: klasifikaciju CVNDI i UDK – Universal decimal classification triangual abridged edition, British standars Institution, London w1, 1971).

<sup>7</sup> Kako mnoge oružane snage nisu ni prihvatile termin »borbena gotovost«, već se kod nas njihovi nazivi prevodenjem svode na taj termin, radi lakšeg prepoznavanja sadržaja, moguće je u pristupu višekriterijumskom analizom opredeliti se i za druge pojmove,

Sve navedene dileme ukazuju na probleme čiji se uzroci nalaze u teorijskoj sferi definisanja i podele borbene gotovosti na elemente.

U ovom članku se razmatraju nedovoljna definisanost pojma *borbena gotovost* i nedoslednosti njene podele na elemente, radi ukazivanja na neke praktične probleme, koji iz toga proizlaze. Takođe, prikazaćemo jedan od mogućih načina rešavanja navedenih problema i mogućnosti upravljanja tako složenim procesnim stanjem, primenom savremenih metoda organizacije rada, kibernetike i primenjene matematike.

## NEKI PROBLEMI DEFINISANJA BORBENE GOTOVOSTI

Problem definisanja borbene gotovosti uzrokovan je njenim osobinama, sličnošću sa drugim vrstama gotovosti i nedovoljno valjanom definisanošću opštijeg pojma – gotovost. U našoj teoriji ratne veštine pojam – *gotovost* ima različita značenja: stanje, vreme spremnosti, krajnji rok, posebna kategorija spremnosti, osobina i sl. Gotovost je čak i element borbene gotovosti, što je svojevrsan apsurd, jer opšte postaje deo posebnog.<sup>8</sup> Značajni problemi nastaju i zbog nepoštovanja uzročno-posledične veze između rada i rezultata rada, pravila klasifikacije, a posebno principa jedinstvenosti,<sup>9</sup> pri određivanju elemenata borbene gotovosti. To je verovatno razlog što definicije sadržaja njenih elemenata obuhvataju deo rada, deo uslova za rad i deo rezultata rada.

Definicija i deoba pojma na elemente usko su povezani, jer je za analizu i raščlanjivanje pojma neophodna njegova definisanost. Isto tako, da bi se mogla izvršiti stvarna klasifikacija i pri tome ispoštovati princip jedinstvenosti pri sistematskoj podeli, potrebno je da pojam bude određen i po obimu i po sadržaju.

na primer, borbene mogućnosti, borbenu vrednost, osposobljenost za borbu i sl. Posebno stoga što se borbena gotovost teško može meriti u sadašnjem vremenu i što joj se cilj nalazi u budućem.

<sup>8</sup> *Vojna enciklopedija* (drugo izdanje), knjiga 3, Beograd, 1972, str. 249.

<sup>9</sup> Taj princip se odnosi na primenu kriterijuma prilikom deobe pojma na elemente. (Videti: Bogdan Šešić, *Osnovi metodologije društvenih nauka*, »Naučna knjiga«, Beograd, 1974, str. 80–90).

Analizom definicije borbene gotovosti moguće je utvrditi da nisu poštovani – podela na rad, rezultate rada i uslove, ni pravila definicije.<sup>10</sup>

U našoj normativnoj literaturi *borbena gotovost* je stanje oružanih snaga koje izražava njihovu sposobnost da, u skladu sa doktrinom i planovima upotrebe, organizovano i pravovremeno otpočnu i vode borbena dejstva u svim uslovima i protiv svakog agresora.

Po toj definiciji borbena gotovost je stanje, a to stanje je cilj i rezultat rada jedinice. Definicija ne obezbeđuje razdvajanje rada, uslova za rad i rezultata rada. Može se reći da je nepotpuna, jer nedovoljno objašnjava o kakvom je stanju reč, već odmah prelazi na cilj postojanja takvog stanja.

Analizirajući definicije elemenata borbene gotovosti, može se zaključiti da neki od njih ne spadaju u rezultat rada, nisu stanje, pa prema tome ne pripadaju ni borbenoj gotovosti kao stanju.

*Rukovođenje i komandovanje* je svesna i organizovana delatnost,<sup>11</sup> usmerena na ostvarivanje određenih ciljeva. Znači, rukovođenje je rad, delatnost, proces, a samo uslovno je stanje,<sup>12</sup> jer je kako sopstveni tako i produkt celokupnog radnog procesa u jedinici. Razlika između rada i stanja je i u dinamičnosti, smeru i intenzitetu uzročno-posledične relacije među njima, čime je određen i njihov međusobni uticaj. Iz rada proističe određeno stanje, a stanje preko uspostavljene povratne sprege i rukovođenja kao regulatora (čiji je osnovni cilj usavršavanje jedinice) utiče na radni proces u kojem je nastalo.<sup>13</sup> Prema tome, rukovođenje kao delatnost, a ne stanje, ne može biti sastavni deo stanja (u ovom slučaju borbene gotovosti). Ono je, uostalom, u mnogo čemu širi i opštiji pojam od borbene gotovosti, jer se može odnositi i na nivo društvene zajednice, dok je borbeno stanje gotovost prevashodno vezana za oružane snage.

<sup>10</sup> Bogdan Šešić, *isto*, str. 41.

<sup>11</sup> Videti: Branislav Jovanović, *Uvod u teoriju vojnog rukovođenja*, VIZ, Beograd, 1984, str. 8.

<sup>12</sup> Sve vrste rada se stalno nalaze u nekom stanju, ali to njihovo stanje treba razlikovati od stanja koje je njihov rezultat – cilj. Svakako da postoji stanje rukovođenja, moralno-političkog rada, obuke, informacionog, bezbednosnog i pozadinskog rada, ali se to stanje rada ne mora tretirati kao stanje već kao trenutna vrednost rada. Nastalo stanje kao njihova posledica je pravo – stvoreno stanje, ujedno i ciljna vrednost. Za unapređenje i uopšte uticaj na povećanje nivoa rezultata – borbene gotovosti, potrebno je znati vrednost rada, a to je zapravo vrednost njegovog stanja u trenutku vrednovanja.

<sup>13</sup> Videti: Slavko Marjanović, *Primjena kibernetike u rukovođenju radnim organizacijama*, »Informator«, Zagreb, 1982, str. 78.

*Moralno-političko stanje* je jedan od bitnih kvaliteta jedinica i ustanova JNA i oružanih snaga u celini i predstavlja, u najširem smislu, stepen njihovog jedinstva i kolektivne motivisanosti prema trajnim obavezama i zahtevima koji se postavljaju u konkretnim situacijama. To je elemenat borbene gotovosti od kojeg zavisi u kojoj meri će biti iskorišćene objektivne borbene mogućnosti kojima jedinica raspolaže. Kako je u pitanju kvalitet, što znači nastalo stanje – osobina organizacije, može se zaključiti da je moralno-političko stanje neposredna posledica – proizvod rukovođenjem usmeravanog moralno-političkog rada, a da zavisi i od ostalih vrsta rada i opšteg stanja jedinice – ustanove. Ono je stanje koje uz ostala stanja čini borbenu gotovost.

*Obučenosť i uvežbanosť* je rezultat rukovođenjem usmeravanog procesa borbene obuke sa uvežbavanjem i stanje osposobljenosti jedinice u toku obuke i vaspitanja vojnika i starešina. Kako neprekidno zavisi i od rukovođenja u opštem smislu i rukovođenja obukom i vaspitanjem, i njihov je rezultat, radi se o stanju, odnosno elementu borbene gotovosti.

*Mobilizacijska gotovost* je stanje oružanih snaga i svake ratne jedinice koje izražava njihovu sposobnost da, u skladu sa planovima mobilizacije, organizovano i pravovremeno sprovedu mobilizaciju u svim uslovima i situacijama. I u ovom slučaju radi se o stanju, ali se ne može tvrditi da je mobilizacijska gotovost sastavni deo borbene gotovosti. Borbena i mobilizacijska gotovost sastoje se od istih elemenata (moralno-političko stanje, obučenosť i uvežbanosť, bezbednosť i samozaštita i dr.), sličnog su sadržaja, nastaju u procesu izgradnje i održavanja gotovosti oružanih snaga, a njihova specifičnost je izražena definicijama. Osnovna razlika ispoljava se u budućem vremenu, jer se bazira na razlici mobilizacije i borbe. Kada bi mobilizacijska gotovost bila element borbene, imala bi isti rang sa elementima koji je čine. Činjenica je da mobilizacijska gotovost može da obuhvati celokupnu borbenu gotovost, ali to ne znači da je borbena gotovost njen elemenat, već govori o kompleksnosti njihove veze, uzajamnosti, prožimanju, a istovremeno je jedan od osnovnih argumenata kojim se negira postojeća podela borbene gotovosti na elemente.

*Pozadinsko obezbeđenje* obuhvata mere i radnje kojima se u oružanim snagama obezbeđuju uslovi za obuku, život,

rad i izvođenje borbenih dejstava.<sup>14</sup> Znači, u pitanju je delatnost koja obezbeđuje uslove. Time, pozadinsko obezbeđenje ne može biti sastavni deo stanja i u istom rangu sa moralno-političkim stanjem, obučenošću i uvežbanošću i bezbednosti i samozaštitom, mada je njegova specifičnost u tome što prožima sva navedena stanja i uslov je za njihovo postojanje i njihovu određenu vrednost. Rukovođenjem pozadinskim obezbeđenjem obezbeđuju se i ostale vrste rada, a neposredno od njega zavisi stanje materijalnih sredstava, što je jedan od osnovnih uslova za borbenu gotovost jedinica i ustanova i njen elemenat – s obzirom na to da je ono stvarno stvoreno stanje.

*Bezbednost i samozaštita* su rezultat rukovođenjem usmeravanog bezbednosnog rada, pa su s obzirom na to da delom obezbeđuju i borbenu gotovost njeni elementi. Bitno je naglasiti da nema prave definicije *bezbednosti i samozaštite* u teoriji ratne veštine. Radi se na diferencijaciji ovih pojmova, uspostavljanju veza opšteg, posebnog i pojedinačnog i utvrđivanju uzročno-posledičnih veza. Međutim, kao posebni elementi i bezbednost i samozaštita<sup>15</sup> preciznije su determinisani, što govori o dužoj tradiciji samostalnih pojmova bezbednost i samozaštita i još jednoj našoj specifičnosti da uvodimo političku terminologiju u druge nauke, ovoga puta u ratnu veštinu.<sup>16</sup> Ipak, po svemu sudeći bezbednost i samozaštita su elementi borbene gotovosti, bar delom koji se odnosi na zaštitu: (1) radnog procesa u kojem se izgrađuje i održava borbena gotovost; (2) vojne jedinice – ustanove u kojoj se taj proces realizuje, i (3) same borbene gotovosti kao jednog od osnovnih rezultata rada.

Prema tome, borbena gotovost je rezultat rada. Proističe iz rukovođenjem usmeravanog radnog procesa izgradnje i održavanja borbene gotovosti, koji se sastoji od moralno-političkog rada, borbene obuke i vaspitanja, informacionog, bezbednosnog i pozadinskog rada. Zapravo, radi se o procesnom stanju koje deluje kao prirodna celina, a ne kao delovi celine. Definiciju borbene gotovosti verovat-

<sup>14</sup> *Vojna enciklopedija* (drugo izdanje), knjiga 7, Beograd, 1974, str. 238.

<sup>15</sup> Slični sadržaji obuhvaćeni su pojmovima: bezbednost, društvena samozaštita, samozaštita, bezbednost i društvena samozaštita, bezbednosno obezbeđenje, bezbednost i samozaštita i sl.

<sup>16</sup> Postojanje više termina vezanih za isti pojam je indikator nedefinisanosti pojma. Sintagme u takvim slučajevima takođe su samo prelazna rešenja i kompromisi.

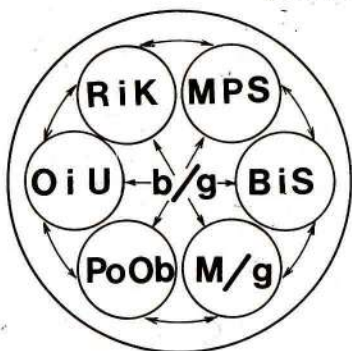
no treba tražiti sistemskim pristupom po nitima mreže uspostavljenih korelacija među elementima rada u kojem nastaje.<sup>17</sup>

## NEKI PROBLEMI PODELE BORBENE GOTOVOSTI NA ELEMENTE

U pristupu predmetu razmatranja – borbenoj gotovosti nameće se jedna značajna činjenica. Problem nije u odgovarajućoj podeli na elemente već u podeli na odgovarajuće elemente i nije u tome da li je izgradnja i održavanje borbeno gotovosti složen proces, već da li je formalizovan na odgovarajući način da bi se mogao sve vreme vrednovati.

Preduslov za konkretnu podelu pojma na elemente je njegova definisanost. Zbog prirode procesa izgradnje i održavanja borbeno gotovosti, a i nje same, potrebno je formirati dijalektičku klasifikaciju njihovih elemenata. Da bi se podela mogla izvršiti, treba ispuniti nekoliko osnovnih uslova: (1) poznavati teoriju klasifikacije,<sup>18</sup> te izvršiti izbor vrste klasifikacije prema prirodi problema i potrebi da se ona uklapi u postojeće; (2) poštovati pravila klasifikacije; (3) višekriterijumskom analizom odrediti kriterijum za deobu; (4) obezbediti čistu definiciju i podeliti samo postojeći sadržaj, itd.

Slika 1



Veze i odnosi između elemenata procesa izgradnje i održavanja borbeno gotovosti i njenih elemenata, sa uticajem uslova za rad u jedinici, prikazani su na slici 1.

<sup>17</sup> Iako je moguće tvrditi da borbeno gotovost objektivno postoji od kada i oružane snage, deo stvarnosti koji tako nazivamo nazivan je pre i neposredno nakon drugog svetskog rata različito: borbeno vrednost, sprema za rat, bojna ili bojeva gotovost i sl. (Videti: Miloje Jelisijević, *O borbenoj vrednosti naših pukova u minulim ratovima*, »Ratnik«, Beograd, mart 1924, str. 41). Termin »borbeno gotovost« upotrebljavan je pre drugog svetskog rata samo u političkim govorima (Lenjin – bojevaja gotovost), a u našoj teoriji ratne veštine tek od 1961. godine. (Ž. Gerbec, *Neka pitanja borbene gotovosti*, »Vojno delo«, br. 7-8/1961, str. 455-466). Od tada, a naročito od prihvatanja tog termina i u doktrinarnom dokumentu *Strategija oružane borbe* i svi termini na engleskom navedeni kao *combat readiness* prevode se kao »borbeno gotovost«, pa se čini da je i na Zapadu ovaj termin uveden istovremeno, iako on ima više različitih tumačenja (spremnost, raspoloživost, sposobnost i sl.).

<sup>18</sup> Videti: Branislav Ivanović, *Teorija klasifikacije*, »Institut za ekonomiku industrije«, Beograd, 1977, str. 25-85.

Iz prikaza se može zaključiti da je izvršeno najveće moguće pojednostavljenje procesa izgradnje borbene gotovosti i da je i sam radni proces uz elemente uslova sveden na rezultat. Tako izvršena podela samo je još jedan dokaz da kompleksne sisteme i procese unutar njih ne treba ostavljati na nivou analiziranih delova (činilaca), posebno kada se proces ne sagleda potpuno i kada svi činioци pri likom sinteze ne daju celinu. Sadašnjoj podeli borbene gotovosti na elemente verovatno nije prethodila višekriterijumska sistemska analiza.<sup>19</sup>

### NEKI PRAKTIČNI PROBLEMI UZROKOVANI NEDOVOLJNOM TEORIJSKOM ODREĐENOŠĆU BORBENE GOTOVOSTI

Dosta problematičnih i suboptimalnih rešenja proisteklo je iz nedovoljne teorijske određenosti borbene gotovosti. Mobilizacijska gotovost, iako često osnovna pretpostavka za postojanje borbene gotovosti, postala je njen element i time izgubila svoju visoku vrednost i poseban značaj.<sup>20</sup> Rukovođenje i komandovanje, iako delatnost, postalo je deo stanja i od uzroka prešlo u posledicu, čime je narušena uzročno-posledična relacija između rada i rezultata rada. Slično je sa pozadinskim obezbeđenjem.

Ovi zapravo teorijski problemi neposredno se odražavaju na praksu u jedinicama kojima je borbena gotovost osnovni rezultat rada. Uz problem sagledavanja procesnog stanja borbene gotovosti u stalnoj promeni, postoji još jedan, osnovni i izvedeni problem iz problema definisanosti pojma, a to je – kontrola i ocenjivanje po elementima koji ne zahvataju u celini radni proces u jedinici, ni postignute rezultate u izgradnji borbene gotovosti.

Sadašnji način kontrole i ocenjivanja borbene gotovosti često dovodi i kontrolne organe i ocenjivanu jedinicu u dilemu – da li je ocena stanja objektivna. Nije reč samo o objektivnosti onih koji kontrolišu i ocenjivanju već i o tome da li je objektivnoj kontroli omogućeno da dâ objek-

<sup>19</sup> U sistenskoj analizi primenjuju se tehnike funkcionalne analize sistema u posmatranju pojava, stvari i događaja u njihovoj dinamičnosti i celovitosti. Kada se pri tom proces vrednuje sa više aspekata primenom dovoljnog broja izabranih kriterijuma, analiza se može dovesti u okvire optimalne. (Videti: Robert E. Corrigan, i Roger A. Kaufman, *Čemu sistemska tehnika*, »Školska knjiga«, Zagreb, 1975, str. 19).

<sup>20</sup> Jer deo celine ne može biti značajniji i vredniji od celine kojoj pripada.

tivnu ocenu. Ta dilema postavlja zadatak vrednovanju vrednovanja i kontroli kontrole, kao metodima za unapređenje organizacije i sistema uopšte.

Osnovni problem upravljanja procesom izgradnje i održavanja borbene gotovosti uslovljava i opredeljuje – za vrednovanje radnog procesa u kojem nastaje borbena gotovost, ili za vrednovanje same borbene gotovosti. Dakle, pitanje je: da li ocenjivati vrednost rada ili vrednost rezultata rada, što je veoma bitno, jer se potom na osnovu pokazatelja o njihovoj vrednosti upravlja nivoom borbene gotovosti u sledećem radnom ciklusu. Po važećim propisima ocenjuje se rezultat rada – borbena gotovost. Kontrolom i ocenjivanjem borbene gotovosti po elementima često se nailazi na probleme, kao što su: (1) kako oceniti vrednost rukovođenja i komandovanja kada ono nije u celini zahvaćeno sadašnjim vremenom, jer je veći deo već realizovan i ono što se sada ocenjuje je posledica rukovođenja u prethodnom vremenu; (2) kako oceniti evidentiranje, analize, odluke, izveštavanje i sl. kada za to ne postoje ni rubrike u obrascima za kontrolu; (3) kako oceniti vrednost pozadinskog obezbeđenja kada je pred nama samo stanje materijalnih sredstava proisteklo iz pozadinskog obezbeđenja realizovanog u prethodnom periodu, i (4) po kojim elementima oceniti mobilizacijsku gotovost kada ona zahvata i deo snaga van jedinice, koji je isto tako u određenom stepenu gotovosti, i kada sadržaji predviđeni važećim propisima ne omogućavaju da se ova gotovost oceni u punom obimu itd.

Postojećim kontrolama delimično je obuhvaćen i rad, jer se obuka ocenjuje sagledavanjem realizacije pojedinih tema (prisustvom na obuci i nadgledanjem), ali takva ocena ne može se uneti pri ocenjivanju borbene gotovosti, jer nema svoje mesto među pitanjima za kontrolu i ocenjivanje, a što je još važnije: to što je na takav način moguće oceniti i nije borbena gotovost. Naime, borbena ili mobilizacijska gotovost mogu se oceniti samo onda kada postoje, i u prilici u kojoj se mogu ispoljiti (to su kompleksni uslovi koje treba postići), a to nije svakodnevno stanje jedinice. Dakle, stanje u kojem se jedinica obično nalazi jeste vrsta stanja, ali ne borbene i mobilizacijske gotovosti. U mirnodopskim uslovima borbena gotovost se može predviđati i proračunavati na osnovu indikatora o realizovanom radu i postojećim uslovima. Isto tako, interesantno je da



nije uočena razlika između obuke i obučenosti, pa se obuka, iako uzrokuje obučenost, poistovećuje se obučenošću i uvežbanošću. Slično je sa neuočavanjem razlike između uvežbavanja i uvežbanosti. To naravno ne bi bio problem da se u praksi ne insistira i na ocenjivanju rada, a ne samo rezultata rada. Primer za to je ocenjivanje rukovođenja i komandovanja i pozadinskog obezbeđenja (koji su rad), kao i obuke – prisustvom izvršenju zadataka po nastavnom planu i programu.

### Zaključak

Prethodna razmatranja na primeru definicije i podele borbene gotovosti na elemente ukazuju na neke otvorene probleme u teoriji ratne veštine. Zbog neposredne veze teorije i prakse i povratne sprege među njima, klasifikacije bi morale biti precizne. Ne mogu, na primer, obuka i vaspitanje pripadati pripremi oružanih snaga za oružanu borbu,<sup>21</sup> a obučenost i uvežbanost borbene gotovosti, kada ih razdvaja jedan klasifikacioni nivo. Izgradnja borbene gotovosti takođe je elemenat pripreme oružanih snaga za oružanu borbu, a i ona sadrži obuku i vaspitanje. Nelogično je da se finansiranje kao elemenat borbene gotovosti pominje u doktrinarnom dokumentu,<sup>22</sup> a da ga nema u normativnim. Nije dovoljno precizno raščišćen odnos gotovosti kao opšteg pojma i njenih komponenata. Ne mogu imati isti nivo opštosti rukovođenje kao delatnost koja usmerava rad i, na primer, moralno-političko stanje kao proizvod, posledica, rezultat i te delatnosti. To važi i za pozadinsko obezbeđenje u odnosu na ostale elemente borbene gotovosti.<sup>23</sup> Isto tako, stanja istog nivoa opštosti (gotovo identičnih činilaca), kao što su borbena i mobilizacijska gotovost, ne mogu biti jedno drugom elementi, u čemu ih sprečavaju i razlike u sadržaju.<sup>24</sup>

Uzrok problematičnih rešenja u teoriji ratne veštine i praksi vezanoj za borbenu gotovost, kao što je recimo nje-

<sup>21</sup> Videti: *Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ*, str. 115.

<sup>22</sup> Videti, *Strategija oružane borbe*, str. 348.

<sup>23</sup> Verovatno je za mirnodopski period adekvatniji termin »pozadinski rad«, a za ratni – »pozadinsko obezbeđenje«, jer je pozadinski rad opštiji i obuhvatniji, u korelaciji sa svim drugim vrstama rada i rukovođenjem.

<sup>24</sup> Budući da su radni proces izgrađivanja i održavanja borbene gotovosti i rezultati rada (borbena i mobilizacijska gotovost), u istom prostoru i vremenu, oni se prožimaju i dopunjuju. Nema razloga za njihovo razdvajanje, zbog mogućnosti objedinjavanja procesa u kojem nastaju, osim u odnosu na cilj (borbu i mobilizaciju) i u analizi, radi spoznaje njihovih činilaca.

no vrednovanje, treba tražiti u definiciji borbene gotovosti, a pre svega u definicijama elemenata (koje ne proističu iz njene definicije, iako je to neophodno) i klasifikaciji unutar nje.

Kako se na osnovu teorijskih postavki i posebno doktrinarnih dokumenata izrađuju normativni dokumenti, te nedoslednosti u teoriji direktno se reflektuju na praksu. Najveći problem je što se procesi ne mogu staviti pod kontrolu sve dok nisu potpuno spoznati i dok se ne uspostavi mehanizam povratne sprege, tako da se može njime upravljati, a to je zbog značaja borbene gotovosti posebno bitno za proces njene izgradnje i održavanja.

### *Predlozi i sugestije*

Primenom sistemskog pristupa i višekriterijumske sistemske analize moglo bi se doći do optimalne definicije i podele, a primenom metoda savremene organizacije rada, kibernetike i informatike i do načina upravljanja nivoom borbene gotovosti preko radnog procesa njene izgradnje i održavanja. Šta to zapravo znači? Sistemskim pristupom i višekriterijumskom sistemskom analizom moguće je: (1) ustanoviti elemente i veze unutar jedinice kao sistema;<sup>25</sup> (2) razdvojiti radni proces, uslove za rad i borbenu gotovost, kao jedan od rezultata rada, i (3) utvrditi sve postojeće funkcije i osobine jedinice kao organizacije. Primenom savremenih metoda ocenjivanja organizacije i postignuća kibernetike moguće je iznaći optimalan metod za kontrolu, praćenje i ocenjivanje borbene gotovosti, tako da se na osnovu indikatora slabosti u rezultatu (posredno) ili u radu (neposredno) utiče na rad i uslove za rad, kako bi otklanjanjem uzroka slabosti bio povećan rezultat. Primenom metoda operacionih istraživanja i sistema za automatsku obradu podataka, moguće je kvantifikovati sadržaje borbene gotovosti, odrediti optimalne kriterijume za vrednovanje i rangiranje njenih elemenata i učiniti proces kontrolisanja i upravljanja nivoom borbene gotovosti automatizovanim.

Da bi se stvorili uslovi za osavremenjivanje postupka upravljanja borbenom gotovošću, potrebno je: (1) izdvojiti mobilizacijsku gotovost, rukovođenje i pozadinsko obezbe-

<sup>25</sup> Sistem se sastoji od elemenata, njihovih svojstava, funkcija i veza među njima. (Videti: West C. Churchman, *Sistemski pristup*, »Informatika i društvo«, Zagreb, 1986, str. 30).

đenje i zameniti ih odgovarajućim stanjima; (2) redefinisati mobilizacijsku gotovost i odrediti joj odgovarajući sadržaj, pa je podeliti na elemente;<sup>26</sup> (3) vrednovati radni proces nezavisno od rezultata rada; (4) opredeliti se da li nivo borbene gotovosti kontrolisati korišćenjem pokazatelja o vrednosti rada ili rezultata rada; (5) rukovođenju obezbediti poseban status u odnosu na druge vrste rada; (6) na sličan način kao što se putem komandantskih pregleda ocenjuje pozadinsko obezbeđenje ocenjivati i druge vrste rada (moralno-politički rad, obuka, informacioni i bezbednosni rad itd.).

Pored sistemskog pristupa i systemske analize, u vrednovanju je potrebno primeniti metod ocenjivanja organizacije po procesnim funkcijama rukovođenja, a njih proširiti po klasifikaciji Ivanka Štefana.<sup>27</sup> Za upravljanje nivoom borbene gotovosti (na nivou brigade i višim nivoima) potrebno je rangirati elemente borbene gotovosti da bi se odredilo koliko pojedine elemente treba unaprediti da bi borbena gotovost dostigla najveći mogući nivo, po metodu višekriterijumskog programiranja – *Electre II*<sup>28</sup> i da se ovaj iterativni postupak automatizuje primenom računara.

Na slici 2 prikazana je varijanta podele ukupnog rada u jedinici na elemente radnog procesa izgradnje i održavanja borbene gotovosti i elemente stvorenih uslova i postignutih rezultata.

Primenom predložene podele, moguće je objektivnije kontrolisati i pratiti rad jedinice i realnije oceniti njen nivo borbene gotovosti i, što je još bitnije, moguće je bolje sagledati i vrednovati celokupno stanje jedinice.<sup>29</sup> U ovom slučaju ne uzimaju se u obzir samo rezultati rada već i rad jedinice (rukovođenje, moralno-politički rad, borbena obuka, informacioni, bezbednosni i pozadinski rad), opšte stanje i ostali uslovi.

<sup>26</sup> Mobilizacijska gotovost po nazivima elemenata može biti slična borbenoj gotovosti, ali ne i po njegovom sadržaju. Nije sporno da je za njenu izgradnju i održavanje potreban moralno-politički rad, obuka, informacioni, pozadinski i bezbednosni rad, ali se više pažnje (zbog značaja mobilizacije za rat) treba posvetiti operacionalizaciji sadržaja mobilizacije, od kojih zavisi i sadržaj mobilizacijske gotovosti.

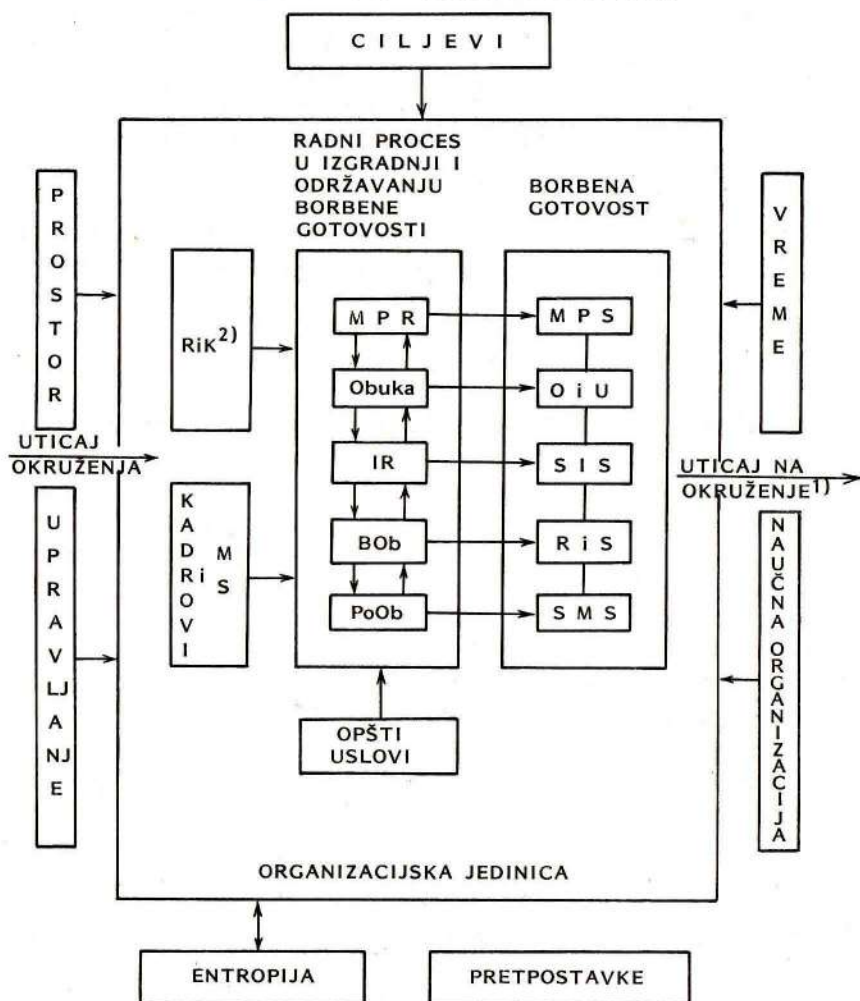
<sup>27</sup> Videti: Stefan Ivanko: *Slobodne metode v analizi in projektiranju organizacije*, »Založba obzorja Maribor«, Maribor, 1974.

<sup>28</sup> Videti Serafim Opricović, *Višekriterijumska optimizacija*, »Naučna knjiga«, Beograd, 1986.

<sup>29</sup> Ukupnim radom jedinica oružanih snaga stvara se istovremeno borbena i mobilizacijska gotovost, ali i drugi elementi – produkti pripreme za oružanu borbu, kao što su: planiranje razvoja i upotrebe oružanih snaga, strateški razvoj, materijalne i zdravstvene pripreme i uređenje teritorije (Videti: *Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ*, str. 115).

## SISTEMSKI PRISTUP BORBENOJ GOTOVOSTI

Slika 2.



1) Okruženje – sistem višeg nivoa

2) Skraćenice:

RiK – rukovodjenje i komandovanje

MS – materijalna sredstva

MPR – moralno-politički rad

IR – informacioni rad

BOB – bezbednosno obezbeđenje

MPS – moralno-političko stanje

OiU – obučenosť i uvežbanost

SIS – stanje informacionog sistema

BiS – bezbednost i samozaštita

SMS – stanje materijalnih sredstava

b/g – borbena gotovost

Prikazane relacije (na slici 2) suštinski menjaju shvatanje rukovođenja i komandovanja, sadržaja rada, uslova za rad i same borbene gotovosti. Istovremeno su ilustracija kritičkog osvrta na postojeću podelu i moguće varijante podele primenom sistemskog pristupa i rezultata primene višekriterijumskog programiranja u analizi jedinice kao sistema.

Na taj ili sličan način moguće je obezbediti uslove za kontrolu i ocenjivanje borbene gotovosti, vrednovanje vrednovanja i za kontinuirano unapređivanje procesa izgradnje borbene gotovosti.

#### S U M M A R Y

#### SOME PROBLEMS IN DEFINING COMBAT READINESS AND ITS DIVISION TO ELEMENTS

The author points out some problems arising because of insufficiently precise definition of combat readiness as an idea and of its insufficiently correct division to elements. It is argued that the mobilization readiness should be taken out from the combat readiness concept since it is particularly by its aim specific and independent. Command and control, although specifically organized and applied in the armed forces, cannot be an element of state of affairs as combat readiness is by definition, since this is an activity which directs the overall work at the building and maintaining of combat readiness. Combat service support is an activity by which, together with moral-political, information and security activities, and the combat training as well, necessary conditions concerning materials and equipment to be used in combat are created, and thus also this activity does not belong to elements of combat readiness but rather to elements of work processes by which it is being realized. By a systematic approach and multi-criterion systemic analysis its optimum definition and division could be reached, and by application of methods of modern organization of work, cybernetics and information technology also the manner of controlling the level of combat readiness via the work processes at its building up and maintenance.

#### R É S U M É

#### PROBLEMES DE DEFINITION DE L'ETAT D'ALERTE ET DE SA REPARTITION EN ELEMENTS CONSTITUTIFS

Dans le présent article on traite de certains problèmes dus à la définition lacunaire de l'état d'alerte en tant que concept et à sa répartition insuffisamment correcte en éléments. On affirme que l'état de mobilisation doit être distinct de l'état d'alerte du fait qu'il est spécifique et autonome surtout d'après

son objectif. La direction, quoique spécifique dans les forces armées, ne peut être un élément de l'état tel que l'état d'alerte par sa définition, parce que il s'agit d'une activité qui sert à diriger toutes les activités visant à maintenir l'état d'alerte. la logistique représente l'ensemble des opérations qui, parallèlement aux activités concernant le moral, l'action politique, d'information et de sûreté, ainsi que d'entraînement de combat, concourt à créer l'état adéquat des moyens matériels à employer dans le combat de sorte qu'elle n'appartienne pas non plus aux éléments de l'état d'alerte, mais à ceux du processus de travail où ce dernier prend naissance. C'est par une approche systémique et par une analyse de système multi-critères qu'on pourrait aboutir à une définition et à une répartition optimale, alors que par la méthode d'organisation moderne du travail, de cybernétique et d'informatique on parvient à connaître la manière de diriger le niveau de l'état d'alerte au moyen du processus de travail de son édification et de sa maintenance.

### Р Е З Ю М Е

#### НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ БОЕГОТОВНОСТИ И ЕЕ РАЗДЕЛЕНИЯ НА ЭЛЕМЕНТЫ

В статье указывается на некоторые проблемы, возникающие по причине недостаточно точного определения боеготовности как понятия и ее недостаточно правильного разделения на элементы. Утверждается, что мобилизационную готовность надо выделить из боевой, ибо она, имея частную цель, является специфичной и самостоятельной. Управление, хотя оно специфично в вооруженных силах, не может быть элементом состояния, каким является боеготовность по определению, ибо оно деятельность, при помощи которой направляется совокупная работа по строительству и поддержанию боеготовности. Тыловое обеспечение представляет собой работу, при помощи которой, наряду с морально-политической, информационной и работой в области безопасности, а также боевой подготовкой, создается соответствующее состояние материальных средств, которые будут использоваться в борьбе, так что ни оно не относится к элементам боеготовности, а к элементам трудового процесса, в котором оно и возникает. Системным подходом и многокритерийным системным анализом можно было бы выработать ее оптимальное определение и разделение, а применением метода современной организации работы, кибернетики и информатики – и способ управления уровнем боеготовности через рабочий процесс ее строительства и поддержания.

# Uticaj informacione tehnologije na rukovođenje i komandovanje

Pukovnik ANTE PEZELJ, potpukovnik dr RADOMIR JANKOVIĆ

U radu se razmatra odnos udara, manevara i rukovođenja i komandovanja i tvrdi da je rukovođenje i komandovanje u zaostatku. Dok se udarna moć i manevar razvijaju zahvaljujući prvenstveno nivou nauke i tehnologije korišćene u izradi i koje su ugrađene u sredstvo naoružanja i vojne opreme, dotle se informaciona tehnologija za potrebe rukovođenja i komandovanja mora zasnivati i na znanju i radu korisnika – vojnih starešina i stručnjaka koji se javljaju kao osnovni kreatori i realizatori informacionog sistema. Ukazuje se na to da informacioni sistem nije podložan promenama u realnom vremenu, a starešina oslonjen na njega je sve više integriran u vojnu organizaciju, njene institucije i rešenja, što ističe značaj i odgovornost onih koji stvaraju i održavaju informacioni sistem. Izvesna pažnja posvećena je uslovima značaju i važnosti istraživanja, razvoja i proizvodnje informacionih tehničkih sredstava, naročito računara, i ukazano je na njihovu povezanost sa drugim delatnostima. Navedeni su osnovni zahtevi koje moraju ispuniti vojni računari.

## UVODNE NAPOMENE

Razvoj ljudskog društva, razvoj naučne misli, posebno u sferi tehnike i tehnologije, neposredno se odražava na razvoj i upotrebu oružanih snaga i njihovih činilaca. Zapravo, armija je veoma angažovana u razvoju većine primenjenih nauka, a posebno u tehničkoj i tehnološkoj oblasti, koristeći njihova dostignuća za sopstveni razvoj.

U ovom radu se razmatra uticaj naučnih dostignuća na rukovođenje i komandovanje, udar i manevar i implikacije tog uticaja na njihov međusobni odnos u oružanoj borbi.

Naime, udarna moć i mogućnosti manevara su povećani, i dalje se povećavaju, zahvaljujući prvenstveno znanjima i tehnologijama koje su korišćene u izradi oružja i oruđa i koje su ugrađene u sredstva naoružanja i vojne opreme. Pri tom je angažovanje vojnog faktora uglavnom svedeno na interes za finalne rezultate i njihove efekte. Za razliku od razvoja i povećanja udarne moći i manevara, napredak rukovođenja i komandovanja, kao i razvoj informa-

cionog sistema za njegove potrebe, uslovljen je intenzivnim angažovanjem ljudi koji komanduju i koji će komandovati. Rečju, zasluga za razvoj udarne moći i manevra pripada razvoju nauke, tehnologije i društva u celini, a rukovođenje i komandovanje tome mora dodati i vlastiti kreativni rad i oformiti informacionu tehnologiju za svoje potrebe. U prilog tome je i činjenica da industrijski razvijene zemlje u istraživačkim laboratorijama imaju respektivan broj vojnih stručnjaka, čiji je osnovni zadatak obezbeđenje pretpostavki da njihov proizvod može biti element strukture odgovarajućeg vojnog informacionog sistema.

Razvoj rukovođenja i komandovanja ne odgovara dostignutom stupnju razvoja udarne moći i manevra. U slučaju njihovog masovnijeg i neposrednijeg ispoljavanja aktuelno rukovođenje i komandovanje ne bi bilo u stanju pravovremeno predvideti njihove učinke, a samim tim ni odrediti efikasnu upotrebu sopstvenih relevantnih raspoloživih resursa. Pri ovoj tvrdnji, polazi se od globalnih karakteristika udarne moći i manevra i u tom kontekstu sagledava sadržaj i obim poslova u domenu rukovođenja i komandovanja.

Udarana moć, kao rezultat razvoja društva, naročito u području tehnike i tehnologije,<sup>1</sup> ogromna je i može se koristiti na velikim rastojanjima. Već više godina neke zemlje raspolažu takvom udarnom moći da mogu, bukvalno rečeno, uništiti kuglu zemaljsku, a sa njom i nama jedino poznatu civilizaciju. Kada je reč o rastojanjima, dovoljno je prisetiti se da postoje termini interkontinentalna dejstva i interplanetarna dejstva.

Manevar, manevarske mogućnosti i sposobnosti povećane su u svakom pogledu. Manevar vatrom, na primer, posmatran kao potreban interval vremena za otvaranje vatre, nanošenje udara ili prenos vatre sa jedne tačke ili prostorije na drugu, sa jednog kraja kugle zemaljske na drugi, relativno je mali, iz nekih oruđa meri se čak delo-

<sup>1</sup> Reč tehnologija je grčkog porekla – kovanica sastavljena od reči »tehno«, što znači umeće, i »logos«, što znači nauka. Pod pojmom tehnologije podrazumeva se skup znanja, veština i procesa potrebnih za preradu i (ili) obradu prirodnih dobara ili pojava u čoveku potreban oblik. Shodno prethodnom, informatička tehnologija podrazumeva skup znanja, veština i procesa potrebnih u otkrivanju, prikupljanju, prenosu, preradi, obradi, raspodeli (distribuciji) i korišćenju informacija potrebnih čoveku u procesu vršenja određenih poslova.

Reč tehnologija, kao i njeno značenje, sadrži skup koji nije unapred posve određen, već se formira prema prirodnom dobru (pojavi) i čoveku potrebnom obliku posmatranim u međusobnom odnosu.



vima sekundi. O mogućnostima manevra i udara uverljivo govore i poboljšane karakteristike oružja, oruđa i opreme, ili koliko je uvedeno novih sredstava naoružanja i vojne opreme i njihove karakteristike u odnosu na prethodna. Međutim, tendencije razvoja ukazuju na to da treba očekivati skraćenje intervala vremena potrebnog za pripremu i izvođenje akcije, odnosno da će se manevarske sposobnosti povećavati.

Naime, raznovrsnost i snaga resursa kojima se nanosi udar realno mogu izazvati posledice za čije utvrđivanje i analizu treba obaviti veliki broj raznovrsnih poslova, što iziskuje mnogo vremena. Pri nepromenjenim drugim okolnostima, sa porastom udarne moći raste i potrebno vreme za utvrđivanje posledica i izbor reakcije, tim pre što narasle manevarske sposobnosti ostavljaju malo vremena za analize neophodne za valjano angažovanje vlastitih relevantnih raspoloživih resursa.

Dakle, osnovna protivrečnost koja se javlja danas u sistemu rukovođenja i komandovanja jeste da se sve kompleksnije odluke moraju donositi u sve kraćem vremenu. Dalji razvoj će tu protivrečnost povećavati, jer će udarna moć i manevar, kao i sopstveni resursi, rasti ostavljajući rukovođenju i komandovanju sve manje vremena za donošenje odluka koje bi se temeljile na relevantnim činjenicama.

Ukoliko se ne budu pravovremeno nalazila rešenja za efikasno otkrivanje ciljeva, odnosno za uočavanje događaja i pojava, prenos, prikupljanje, obradu, prikazivanje, distribuciju (raspodelu) i korišćenje informacija o relevantnim ciljevima, događajima i pojavama, te da se zaključivanje i odlučivanje vrši na osnovu njih, smanjivaće se mogućnost pravovremenog valjanog angažovanja vlastitih resursa. Bez posedovanja valjanih informacija, tehnologije zaključivanja i odlučivanja, naređenja će se sve više zasnivati na iskustvu i intuiciji. Uz sva poštovanja iskustva i intuicije, treba uložiti napor da se odluke i naređenja zasnivaju na relevantnim činjenicama, znanju i sposobnosti ovlašćenih da ih pretvore u nove uspešne akcije i događaje.

Premda se celovit sistem rukovođenja i komandovanja nije razvio do nivoa koji bi odgovarao mogućnostima udarne moći i manevra, može se konstatovati da se svaki od elemenata strukture tog sistema razvijao ponaosob u poslednjih nekoliko godina. Na primer, osvojena su i usvo-

jena znanja iz mnogih oblasti na kojima se temelji rukovođenje i komandovanje; raspolaže se novim i boljim senzovima za otkrivanje ciljeva i informacija; povećan je kapacitet i kvalitet otkrivanja, prenosa, i prikupljanja informacija; planiranje je toliko napredovalo da može biti naučno predviđanje kada su valjani ulazni podaci; uvođenjem računara u opremu komandi, ustanova i tehničkih sistema osetno je napredovala obrada podataka i informacija; napredovalo je zaključivanje, naređivanje, mogućnost kontrole izvršenja i drugo.

Mada su neizbežni i važni kompleksni odgovori na pitanje koji su uzroci stanja u kome su elementi strukture znatno razvijeniji nego sistem kao celina, za predmet i delokrug ovog razmatranja treba reći da su elementi strukture rešavani bez istovremenog posmatranja celine u uzročno-posledičnom odnosu. Izostala su istraživanja, razvoj i proizvodnja onog što sistem rukovođenja i komandovanja mora sam za sebe obaviti, koristeći prvenstveno vlastite stvaralačke sposobnosti i odgovarajuće specijalističke institucije. Zapravo, napredovale su one oblasti koje su se razvijale oslanjajući se na vanarmijske potencijale, na potencijale društva.

## INFORMACIONA TEHNOLOGIJA U RUKOVOĐENJU I KOMANDOVANJU

S razlogom se očekuje da će sistem rukovođenja i komandovanja osetno napredovati doslednom primenom informacione tehnologije kao tehnologije velikih sistema i za velike sisteme. Za efikasnu primenu informacione tehnologije, pored posedovanja kako opštih i tradicionalnih tako i posebnih znanja iz informatike i drugih oblasti, potrebno je obaviti i neophodan istraživački, razvojni i proizvodni posao. To je izazov za savremene stručnjake koji su kadri da, koristeći najnovija dostignuća i opremu, daju rešenja koja poboljšavaju postojeće stanje i stvaraju podlogu za nova istraživanja, za nova i bolja rešenja od onih koja su data. U osmišljavanju i determinisanju globalnog i konkretnog sistema, njegovih podsistema, elemenata strukture, radnji i procesa koji će se odvijati, kao i algoritama njihovog odvijanja, obavezno je pridržavati se celovitog sistemskog posmatranja, analize, sinteze i zaključivanja. Takav na-

čin rada, po pravilu, omogućava uvođenje informacione tehnologije po delovima, prema prioritetu i materijalnim mogućnostima, a da sistem ne bude doveden u pitanje.

Kada je u pitanju rukovođenje i komandovanje, sistemski pristup omogućava dolaženje do univerzalnih (opštih) rešenja u meri koliko se rukovođenje i komandovanje zasniva na univerzalnim (opštim) načelima. Konkretizacija ovih rešenja će biti u skladu sa specifičnostima vidova, rodova, službi, nivoa rukovođenja i komandovanja i sl. Sistemski pristup omogućava i detaljnu dekompoziciju, bolje reći preciznu relativnu izolaciju elemenata strukture. Pod elementom strukture u ovom slučaju može se podrazumevati neki podsistem, uređaj ili njegov deo, program ili programski paket, specijalistički ekspertni sistem i slično. Takav pristup je veoma pogodan, naročito u slučajevima kada su nosioci sistema upućeni na korišćenje znanja, sposobnosti i mogućnosti pojedinaca ili institucija koji su profesionalno udaljeni od sistema rukovođenja i komandovanja i koji ne moraju poznavati sistem više od onoga što za njegovo funkcionisanje konkretno rešavaju.

### *Uvođenje i primena informacione tehnologije menja delokrug odgovornosti*

Na ulogu i odgovornost kreatora i realizatora informacionog sistema ukazuje i činjenica da se korišćenjem informacione tehnologije korisnik, pojedinac ili delatnost (odgovarajući nivo komande – štaba ili jedinica) sve više integriše u društvo, odnosno sve više se oslanja na njegove organizacije i institucije. Svoj uspeh, razvoj pa i poslovni opstanak korisnici vezuju za uspešno funkcionisanje informacionog sistema. Za ilustraciju takvih opažanja mogu poslužiti i primeri iz javnih sredstava informisanja. Često se spominje kako su organizovani i kako se koriste pojedini informacioni sistemi, na primer bankarski. Korisnik takvog sistema ne može u realnom vremenu uticati na rad i odlučivanje u tom sistemu i ostaje mu da se njime uspešno koristi, ili neće biti u prilici da ozbiljno sudeluje u bankarskim poslovima. Primeri iz vojne prakse takođe bi bili veoma pogodni za ilustraciju. No, o vojnim informacionim sistemima se, iz razumljivih razloga, javno ne raspravlja, te njihova struktura, način i sadržaj rada nisu šire poznati. Navođenje naziva sistema bez posedovanja podataka o nje-

govoj strukturi, sadržaju i načinu rada ništa ne kazuje i može samo da zbunjuje.

Kako će rad korisnika (starešine, komande, ustanove i sl.) zavisiti od rešenja vojnog informacionog sistema tako da, bez obzira na nivo institucije i položaj u njoj, korisnik neće moći da u realnom vremenu utiče na način funkcionisanja dotičnog informacionog sistema, već će svoj rad, kao i rad drugih korisnika (donošenje odluke, na primer), zasnivati na informacijama koje su trenutno raspoložive u sistemu, očekuje se promena delokruga odgovornosti i ovlašćenja. Zapravo, kreatori i realizatori informacionog sistema, oni koji se brinu o regularnosti njegovog rada, koji ga informaciono i tehnički održavaju, neizostavno će preuzeti i deo odgovornosti i za odluke koje se donose uz pretpostavku da se zasnivaju na relevantnim podacima.

Za obezbeđenje savremenih tehničkih sredstava, nekih softverskih programa i paketa bez kojih nema informacionog sistema, u principu postoji širok izbor mogućnosti. Nasuprot mogućnostima izbora materijalnog opremanja i izvesne softverske podrške, neke stvari (poslovi) se ne mogu kupiti, već ih treba samostalno napraviti, koristiti i stalno inovirati.

U poslove za čije je obavljanje potrebno obezbediti i izvršiti vlastita istraživanja, razvoj i proizvodnju, a koji nemaju alternativu, spadaju i: sistemska opredeljenja i rešenja; tehnologija rada i odlučivanja u sistemu; obezbeđenje sistema podacima o vlastitim i drugim resursima o kojima i na osnovu kojih se odlučuje; izrada baza znanja (uređeni skupovi podataka i relacije među njima); izrada specifičnih ekspertnih sistema; korišćenje, znavljanje, informaciono i tehničko održavanje sistema, i slično. Za te i takve poslove nema alternative. Njih treba osmisлити i izvesti neposrednim radom i pod nadzorom kreatora i korisnika sistema.

*Odluke o načinu obezbeđenja informacionih tehničkih sredstava, naročito računara, imaju širi značaj*

Za istraživanja, razvoj i proizvodnju sredstava neophodnih za funkcionisanje informacionog sistema, prvenstveno računara, neophodno je ispuniti odgovarajuće uslove, kao što su: visok nivo savremenih aktuelnih znanja iz više naučnih oblasti među kojima su elektrotehnika, matematika, fizika, odgovarajuća područja tehnologije, lingvistika,

biologija, medicina i druge; razvijena tehnologija proizvodnje elektronskih elemenata ili barem tehnologija njihove primene; savremena oprema i visok nivo organizacije; razvijen sistem naučnih i poslovnih informacija, i drugo. Pored navedenih brojnih uslova potrebnih za istraživanje, razvoj i proizvodnju informacionih tehničkih sredstava, neophodno je stalno imati u vidu i činjenicu da jednom dostignuti nivo bilo kog od tri elementa procesa (istraživanje, razvoj, proizvodnja) obezbeđuje samo start u nove poslove. Novi poslovi moraju obezbediti savremeniji nivo rada u svakom elementu procesa ponaosob, u parovima i zajedno, sa jedne strane, a novi, savremeniji proizvod, sa druge strane. Da bi novi proizvod – računar bio prihvaćen na tržištu, mora biti najstroži kritičar vlastitog prethodnika, što znači da mora nuditi bolje i veće mogućnosti i povoljnije uslove nabavke i eksploatacije. Firma koja nije na ovaj način sama negirala svoj prethodni proizvod koji se nalazi na tržištu bila je ubrzo potisnuta sa njega. Slično je i sa vojnim sistemima.

Primeru radi, nekada su vojnom tržištu nuđeni sistemi za upravljanje vatrom (tenka, artiljerije, svejedno, jer se ovde ne radi o opisu konkretnog informacionog sistema), koji su omogućavali gađanje iz mesta (zastanka) i (ili) nepokretan cilj. Naredni sistem je već omogućavao da oruđe gađa iz pokreta i (ili) u pokretni cilj. Danas se nude multisenzorski sistemi koji imaju mogućnosti automatske reakcije, sistemi koji su uključeni u informacione višeg hijerarhijskog nivoa, tako da se smanjuje mogućnost iznenađenja i obezbeđuje pravovremena priprema za naredne akcije, a uskoro će se nuditi računari koji podržavaju sisteme upravljane glasom, slikom, simbolom i koji ih obrađuju. Vremenski interval, u kojem je nuđen elektronski sistem za upravljanje vatrom sa digitalnim računarom za gađanje nepokretnih ciljeva iz mesta i multisenzorski sistem za upravljanje vatrom koji je uključen u viši hijerarhijski nivo, dug je oko dvadeset godina. Kada se ima u vidu da su poboljšanja išla postupno, onda je jasno kakva je dinamika i njihov uticaj na borbenu gotovost i efikasnost.

Nova rešenja, nove sisteme prvo nude i tržište osvajaju oni koji imaju sva tri elementa procesa (istraživanje, razvoj, proizvodnja). Ako je neko svojedobno pravovremeno nudio sistem (za upravljanje vatrom) zasnovan na analognom računaru i nije nastavio istraživanja, već se posvetio

produkcija savremenih računara po licenci, on više nije mogao pravovremeno ponuditi računare i sisteme (za upravljanje vatrom) koji su upravljani ljudskim glasom, simbolom ili slikom dobijenom od senzora (termovizije ili televizije) niti će moći ponuditi sistem koji obrađuje informacije kakve objektivno pruža ljudski glas, simbol ili slika. To će se događati i kada se ima visoko razvijena tehnologija proizvodnje, primene i ispitivanja elektronskih sastavnih delova i uređaja. Nove sisteme neće moći nuditi zbog toga što nemaju razvijenu generičku komponentu u odgovarajućim delatnostima i strukama i zbog toga što nije razvijeno više neophodnih uslova u kojima je kreativna komponenta više naglašena. Zaostajanje u istraživanjima, razvoju i proizvodnji informacionih tehničkih sredstava, naročito računara, ima za posledicu zaostajanje i u drugim oblastima. U vojnoj delatnosti to se posebno odražava na razvoj i modernizaciju naoružanja i sredstava za potrebe rukovođenja i komandovanja. Nabavkom tih sredstava vani, problem zaostajanja se ne rešava. Naime, u svetu je poznato kada, kome i pod kojim uslovima se nude savremena sredstva i sistemi. Slično je i u privredi.

### *Vojni računari*

Vojni računari posebno se konstruišu i imaju određene specifičnosti u odnosu na računare koji se koriste u civilnom sektoru. Na osnovu raspoloživih podataka, koji su rezultat i sopstvenih istraživanja u ovoj oblasti i podataka iz literature, može se zaključiti da vojni računari, koji treba da rade i u mirnodopskim i u ratnim uslovima, imaju: naglašene mogućnosti međusobnog povezivanja i (ili) integracije u šire sisteme; mogućnosti simultanog višekorisničkog rada; veoma razvijenu računarsku grafiku; procesorsku moć prilagođenu obimu aplikacije (na primer, nivou rukovođenja i komandovanja); poseban hardver i softver za lakše komuniciranje korisnika sa računarom; mogućnost obrade, korišćenja i komuniciranja putem kompleksnih informacija (glas, simbol, slika, prirodni jezik); mogućnosti automatskog ispitivanja i visoku pogodnost za jednostavno održavanje u otežanim uslovima; visoku pouzdanost i raspoloživost; mobilnost ili prenosivost (zavisno od mesta primene i/ili nivoa rukovođenja i komandovanja); mogućnost ugradnje u vojna vozila i (ili) druge vojnotehničke sisteme.

Takvi zahtevi se ostvaruju i specifičnim tehničkim rešenjima koja treba da predstavljaju razuman kompromis između navedenih složenih zahteva, sa jedne strane, i ograničenih materijalnih mogućnosti društva, sa druge strane.

## MOGUĆNOSTI OBEZBEĐIVANJA TEHNIČKIH INFORMACIONIH SREDSTAVA

Ekstremne mogućnosti koje se ovde javljaju jesu – sve raditi sam, ili sve nabavljati iz uvoza. Nijedno od ovih rešenja nije dobro jer, u krajnjem slučaju, ne nudi dobru perspektivu.

Logično i stimulatивно rešenje je da se informaciona tehnička sredstva, a naročito računari, obezbeđuju vlastitim istraživanjem, razvojem i proizvodnjom uz kritičku primenu naučnih dostignuća i rešenja, saradnju a delom i nabavku – kupovinu. Na odluku će uticati više činilaca, među kojima su svakako i ekonomski, saobrazno uslovima i metodologiji njenog donošenja, što nije predmet ovog razmatranja. Međutim, te odluke nemaju dug vek trajanja zbog brzih i velikih promena unutar informatičke oblasti.

Sistemska opredeljenja i rešenja koja obuhvataju organizaciju odgovarajuće delatnosti (komande) i informacionog sistema, strukturu i elemente tog sistema, odnose u tom sistemu i njegov odnos prema drugim informacionim sistemima (višeg ili nižeg reda); resurse neophodne za funkcionisanje sistema; izvore podataka, način i sredstva njihovog otkrivanja, prenosa, prikupljanja, obrade, prikazivanja, distribucije i korišćenja, način rada i odlučivanja u sistemu, moraju biti primerena sadržaju i načinu rada, odnosno funkcionisanja određenog nivoa rukovođenja i komandovanja. Navedene poslove zbog svoje kompleksnosti, a posebno poslove razvoja i proizvodnje sredstava informacione tehnologije, moraju obavljati timovi sastavljeni od stručnjaka raznih profila čije će učešće po strukama zavisi od karakteristika zadatka koji se realizuje. U rešenje vojnog informacionog sistema treba ugraditi, pored opštih postavki, vojna ograničenja, kriterijume, norme i propise, zatim posebne elemente odgovarajućeg nivoa i pojedinačne (konkretne) komande, a u nekim slučajevima se u sistem ugrađuju na odgovarajući način i lične sklonosti («maniri») pojedinog starešine.

Na rešavanju tih zadataka angažuju se isključivo sopstvene snage. Ni jedna armija neće tražiti da joj neka strana zemlja, a pogotovu potencijalni protivnik, uradi, instalira i održava bazu podataka o sopstvenoj ili interesantnoj teritoriji koja je potencijalna vojišna prostorija. Činjenica je da ni stručnjaci, bez vojnih znanja, koji teritoriju ne posmatraju kao vojišnu prostoriju, ne mogu je predstaviti onako kako je to potrebno rukovođenju i komandovanju. Isto se odnosi na sredstva naoružanja i vojne opreme, ljudstvo, vreme i druge resurse koje koristi rukovođenje i komandovanje. Takođe, ne mogu se kupiti ni relacije između odgovarajućih resursa, urađene na način kako zahteva doktrina, strategija i taktika, ili iz njih izvedena pravila, propisi, norme, kriterijumi, a čime se koristi rukovođenje i komandovanje.

Sistemska rešenja, realne podatke i relacije među njima, specifične ekspertne sisteme i slično, u vojnoinformacionom sistemu, mogu uspešno postaviti i rešiti institucije i pojedinci koji raspolažu i vojnim znanjima i odgovarajućim znanjima iz drugih naučnih i stručnih oblasti u kojima značajno mesto zauzimaju informatika i računarske nauke. Zbog specifičnosti tih poslova za čije obavljanje je potrebno posedovanje kako vojnih tako i drugih znanja i armije malih zemalja su oformile, osposobile i stalno usavršavaju posebne institucije (institute) koji zapošljavaju po više stotina stručnjaka raznih profila.

Međutim, očekivanja da se takvi poslovi mogu uspešno obavljati oslanjanjem na vanarmijske institucije i pojedince u biti znače odlaganje pravog početka rešavanja problema, uz odgovarajući trošak koji ne daje očekivane efekte. Vojne institucije (instituti) mogu angažovati civilne organizacije, institucije i pojedince na onim poslovima za koje je moguće i opravdano izvršiti njihovu relativnu izolaciju. To su obično poslovi koji ne zahtevaju visok nivo vojnih znanja i veština, a njihova relativna izolacija ne zahteva suviše velika ulaganja. U praksi, to se svodi na razvoj pojedinih uređaja, programskih paketa, izradu specijalističkih ekspertnih sistema i slično. Svakako, i njihova odgovornost je u domenu poverenih poslova.

Prioritetan, verovatno i najteži posao jeste definisati i propisati šta, od kog izvora, na koji način, u kakvom obliku i u kom vremenu treba dostavljati odgovarajućem nivou rukovođenja i komandovanja i pojedincima (starešina-



ma) u njemu. To je početna grupa aktivnosti, koja izvire i na kraju se verifikuje od onih koji imaju najviša i najšira ovlašćenja odgovarajućeg nivoa rukovođenja i komandovanja i njihovih najbližih saradnika. U početnu grupu aktivnosti spada i saradnja sa onima koji će preuzeti početne zahteve i ugraditi ih u projekte, tehnička i softverska rešenja, odnosno stručno (vojnički i šire) razraditi i predati na realizaciju. Naročito je važno u celom procesu obezbediti verodostojnost, relevantnost i nepovredivost podataka i kontrolu ispravnosti, raspoloživosti i pouzdanosti rada informacionog sistema. Kontrola ispravnosti podataka i rada su utoliko značajniji kada se zna da takvi sistemi mogu da rade pogrešno, da daju pogrešne informacije za čije bi se korigovanje morala platiti visoka cena. Uvažavajući iskustvo koje upozorava na to da pogrešna odluka ponekad nema cenu, tačnost rada i podataka dobijaju na značaju.

### PRETPOSTAVKE KOJE TREBA DA ISPUNI INFORMACIONA TEHNOLOGIJA

Primena informacione tehnologije i računara, kao njenog najznačajnijeg tehničkog sredstva, vojnom sistemu treba da obezbedi:

(1) brže, kompleksnije i racionalnije obavljanje poslova. Te osobine se mogu precizno iskazati i meriti važećim jedinicama mera, kao što su jedinice vremena, broj obrađenih informacija, cena, odnos cena-performanse i sl.;

(2) obavljanje poslova koji se bez odgovarajućeg informacionog sistema ne mogu obaviti, ili pravovremeno obavljanje poslova u vreme važnosti podataka za odgovarajuću događaj. To unosi novi kvalitet u odgovarajuću delatnost, a iskazuje se povećanjem njenih mogućnosti i efikasnosti;

(3) čovečniji položaj pripadnika armije u vojnoj organizaciji. Naime, ono što degradira čoveka jeste repeticija, rutina, umanjivanje ili čak zanemarivanje njegovih intelektualnih mogućnosti. Čovek je degradiran u poslovima prikupljanja, pohranjivanja, ažuriranja, prezentiranja podataka i informacija, kao i u pravljenju raznih izveštaja, pregleda i slično. Takvi poslovi moraju se preneti na mašinu čim se za to ukaže prilika, a čoveku ostaviti da radi ono što je primereno njegovim generičkim sposobnostima.

### *Umesto zaključka*

Razvoj rukovođenja i komandovanja nije adekvatan dostignutom stupnju razvoja udara i manevra. Udarana moć i manevrar, kao rezultat razvoja nauke, tehnologije i napretka uopšte, povećavaju se. Povećanje udarne moći i manevarskih mogućnosti ostavlja rukovođenju i komandovanju, za donošenje sve kompleksnijih odluka koje se temelje na relevantnim činjenicama, sve manje vremena. Bez posjedovanja pravovremenih i valjanih informacija odluke će se zasnivati na iskustvu i intuiciji, a manje na znanju i sposobnosti onih koji odlučuju – naređuju. Ublažavanju te protivrečnosti može znatno doprineti primena informatičke tehnologije u poslovima rukovođenja i komandovanja.

Informaciona tehnologija za poslove rukovođenja i komandovanja se, uglavnom, ne može kupiti kao gotova roba; nju moraju razviti timovi stručnjaka različitih profila, pri čemu je nezaobilazan rad i doprinos stručnjaka iz sfere rukovođenja i komandovanja. Oni moraju definisati prvenstveno pitanja kao što su od kog (kojih) izvora, na koji način, u kojem obliku i kom vremenu treba dostavljati (ažurirati) odgovarajućem nivou rukovođenja i komandovanja (i pojedincima u njemu) odgovarajuće podatke i informacije. Taj posao je sa sistemskog stajališta odgovorniji i neretko teži nego tehnički izvesti ono što iz toga sledi.

Tehnička sredstva neophodna za funkcionisanje informacionog sistema mogu se kupovati ili razvijati i proizvoditi. Pri donošenju odluke o načinu obezbeđenja tehničkih sredstava, a naročito računara, mora se imati u vidu da istraživanja, razvoj i proizvodnja tih sredstava povoljno deluje na razvoj i funkcionisanje mnogih delatnosti uključujući i vojne, ali isto tako, da bez razvijenih drugih neophodnih naučnih oblasti i tehnologija nema uspješnih istraživanja razvoja i proizvodnje savremenih informacionih, naročito računarskih sredstava.

Vanarmijske institucije i znanstvenici iz odgovarajućih delatnosti mogu se angažovati na razradi i opremanju informacionih sistema za potrebe rukovođenja i komandovanja, ali presudnu ulogu u izgradnji celovitog vojnog informacionog sistema imaju oni koji komanduju, budući korisnici informacionog sistema i timovi vojnih stručnjaka različitih specijalnosti.

Vojni računari se posebno konstruišu i moraju, pored opštih zahteva kakvi se postavljaju pred računare namenjene komercijalnom tržištu, zadovoljiti i posebne zahteve koji proizilaze iz osobenosti vojnog informacionog sistema za koji su namenjeni.

Informaciona tehnologija u poslovima rukovođenja i komandovanja, i inače, treba da omogući: brže, kompleksnije i racionalnije obavljanje poslova; obavljanje poslova koji nisu mogli biti obavljani bez posedovanja ove tehnologije i čovečniji položaj pripadnika armije.

## S U M M A R Y

### IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGY ON COMMAND AND CONTROL

The author analyses the relationship between combat strike actions, manoeuvre and command and control and argues that the organization and processes of command and control are lagging behind. While the strike power and manoeuvre are being developed owing first of all to the levels of science and technology used in designing the armament and military equipment, the information technology serving the command and control processes must be founded also on knowledge and work of its users – military leaders and experts who appear as the basic creators and realizers of the information system. The author points out that the information system is not affected by changes in real time, while the military leader who is backed by the system becomes increasingly interested in military organization, its institutions and solutions, which underlines the significance and responsibility of those who are creating and maintaining the information system. Certain attention is given to conditions, significance and importance of research, development and manufacture of information equipment, particularly computers, and their interconnection with other activities is pointed out. Basic requirements to be met by military computers are listed.

## R É S U M É

### L'INCIDENCE DE LA TECHNOLOGIE INFORMATIQUE SUR LA DIRECTION ET LE COMMANDEMENT

Dans le présent article l'auteur traite du rapport entre le coup et la manoeuvre d'une part et de la direction et du commandement de l'autre, en affirmant que la direction et le commandement marquent du retard. Alors que la puissance de choc et la manoeuvre se développent grace, avant tout, au développement de la science et de la technologie utilisées dans la fabrication des moyens d'armement et d'équipement et qui en sont partie intégrante, la technologie informatique destinée à la direction et au commandement doit être fondée tant sur le savoir technique que sur le travail des utilisateurs – des chefs militaires et des experts qui apparaissent comme créateurs et réalisa-

teurs du système informatique. On met en relief le fait que le système informatique n'est pas sujet aux changements en temps réel, et que le chef militaire s'y appuyant se trouve de plus en plus intégré dans l'organisation militaire, dans ses institutions et solutions, se qui témoigne de l'importance et de la responsabilité des concepteurs et promoteurs du système informatique. Une certaine attention est accordée aux conditions et à l'importance des recherches, du développement et de la production des moyens technique informatiques surtout des calculateurs, pour souligner leur liaison avec d'autres activités. Y figurent aussi les exigences fondamentales auxquelles les calculateurs militaires doivent répondre.

### Р Е З Ю М Е

#### ВЛИЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УПРАВЛЕНИЕ И КОМАНДОВАНИЕ

В труде рассматривается взаимоотношение удара, маневра и управления и командования, причем утверждается, что управление и командование отстают. Ударная мощь и маневр развиваются, благодаря в первую очередь уровню науки и технологии, используемых в изготовлении и встроенных в средства вооружения и военного оснащения, а информационная технология для потребностей управления и командования должна основываться и на знании и работе пользователей – офицеров и специалистов, являющихся основными создателями и реализаторами информационной системы. Указывается на то, что информационная система не подвергается изменениям в реальном времени, а офицер, который на нее опирается, становится все больше интегрированным в военную организацию, ее институты и решения, что подчеркивает значение и ответственность тех, кто создает и обслуживает информационную систему. Определенное внимание посвящается условиям и значению исследований, развития и производства информационных средств, в частности вычислителей, и указывается на их связь с другими деятельностью. Приводятся основные требования, которые военные вычислители должны удовлетворить.

# Posljedice podmorničkih operacija protiv oceanskog prometa na rat na kopnu

Kapetan bojnog broda mr *DRAGOLJUB LUBURIĆ*

Polazeći od empirijskih saznanja da su njemačke podmornice u drugom svjetskom ratu na Atlantiku potapale prosječno 3,32, a američke 22,2 trgovačka broda na Pacifiku, postavlja se pitanje – mogu li se ta iskustva koristiti u razmatranju sličnih podmorničkih operacija u slučaju novog svjetskog rata.

Sagledavajući nove odnose, kao posljedicu suvremenih podmorničkih tehnoloških proboja, u radu se analiziraju strateške implikacije na kopnenim ratištima zbog vođenja podmorničkih operacija protiv oceanskog prometa. Budući da SSSR ima najbrojniju podmorničku flotu na svijetu, u stanju je u velikoj mjeri narušiti snabdijevanje NATO preko Atlantika, ali ugroziti i druge protivnike na Indijskom i Tihom oceanu.

Zbog velikih gubitaka što su ih nanosile konvojima na Atlantiku i Pacifiku, podmornice su dugo bile teško rješiva enigma u minulim svjetskim ratovima. Razmišljanja poručnika bojnog broda Michaela J. Gouea<sup>1</sup> i stručne rasprave o mjestu i ulozi podmornica u eventualnom ratu, koje se vode i u nas, pokrenule su neka osobna razmišljanja koja bi mogla inicirati provjeravanje određenih rješenja u našem sistemu opštenarodne odbrane na moru.

Polazna pretpostavka rada je ta što je od drugog svjetskog rata do danas nastalo više krupnih promjena koje su nametnule potrebu kritičkog preispitivanja tradicionalnih podmorničkih iskustava i provjeru stavova o njihovoj upotrebi u eventualnom svjetskom ratu. Od tog vremena do danas iz temelja su se izmijenile osobine trgovačkih brodova i podmornica, a zbile su se i druge važne promjene koje bi mogle biti dovoljan razlog da se ponovo analizira ugroženost oceanskog prometa od podmornica na raznim dijelovima svjetskih ratišta.

Rad je prognostičkog karaktera, lični je stav autora i pokušaj je da se ukaže na ukupne posljedice podmorničkih operacija na oceanima prema ratu na kopnu i ratu u koji

<sup>1</sup> M.J. Gouge, *Soviet Subs vs. the Resupply of NATO*, »USNI Proceedings« br. 12/1988, str. 109-114.

bi mogle biti uvučene manje zemlje. On se temelji na hipotezi prema kojoj su, zbog nastalih tehnoloških promjena što su se zbile do danas, podmornice ostale opasnost za pomorski promet sličan onom u drugom svjetskom ratu. Zbog toga je realno očekivati da će njihova dejstva imati krupne posljedice na tok glavnih operacija na kontinentalnim i pojedinim regionalnim ratištima, među kojima i na našem.

Glavni indikatori hipoteze su kvantitativne i kvalitativne karakteristike podmornica, eskortnih snaga i trgovačkih brodova, a koriste se u analitičko-sintetičkom razmatranju vojnostrateške situacije pomorskog prometa na Atlantiku, Indijskom oceanu i Pacifiku.

## INDIKATORI VOJNOSTRATEŠKE SITUACIJE POMORSKOG PROMETA NA ATLANTIKU

Koristeći stečena podmornička iskustva iz operacija protiv trgovačke flote u prvom svjetskom ratu<sup>2</sup>, samo su njemačke podmornice u drugom svjetskom ratu na Atlantiku potopile 2.063 saveznička trgovačka broda s 13,500.000 tona. Ako se ima u vidu da je njemačka ratna mornarica pri tom izgubila 784 podmornice, proizlazi da je jedna podmornica u prosjeku potapala 3,32 trgovačka broda, što predstavlja omjer 3,32:1. Prosječna istisnina po jednom potopljenom brodu bila je oko 5.200 tona. Kao što je poznato, nakon drugog svjetskog rata podmornice nisu potopile ni jedan trgovački brod.

Mogu li se ovi pokazatelji tretirati pouzdanom empirijskom bazom za razmatranje učinaka dizelskih električnih i podmornica na nuklearni pogon (u daljem tekstu N-podmornica) na prekidanju pomorskog prometa u slučaju blokovskog konvencionalnog rata na evropskom ratištu? Da bi se odgovorilo na pitanje, valja u osnovnim crtama istaknuti nekoliko bitnih vojnostrateških momenata bez kojih bi odgovor ostao nepotpun.

U drugom svjetskom ratu SAD i SSSR su bili *saveznici*, zbog čega se pomorski promet preko Atlantika odvijao u zajedničkom interesu da se porazi zajednički neprijatelj. U eventualnom blokovskom konfliktu dvije velesile naše bi

<sup>2</sup> Podmornice su u prvom svjetskom ratu potopile oko 20,000.000 tona trgovačkog brodolva. *Isto*, str. 109.

se na *suprotnim* stranama. Svaka bi težila da što brže i sa što manje gubitaka realizira svoje ratne ciljeve. Došlo bi do sukoba dviju doktrina – upotrebe operativno manevarskih grupa (SSSR) protiv doktrine vazdušno-kopnene bitke (SAD). Funkcioniranje logističke podrške za vođenje, odnosno obustavljanje operacija na evropskom ratištu u velikoj mjeri bio bi ključ uspjeha svake strane. Sovjetski savez, odnosno Varšavski ugovor, težio bi da onemogući pomorski promet s američkog ka evropskom kontinentu, a SAD, odnosno NATO, nastojao bi osigurati neprekidno snabdijevanje svojih snaga za vođenje vazdušno-kopnene bitke.

Zapad procjenjuje da bi za vođenje kopnenih operacija u Evropi, koje bi trajale do 180 dana, NATO stalno morao biti snabdjeven sa 10,000.000 tona raznovrsnog borbenog i drugog materijala, te oko 110,000.000 barela goriva. Admiral Paul D. Butcher, iz komande američke atlantske flote, cijeni da bi za udovoljenje tako visokim zahtjevima bilo potrebno da se svaki mjesec u atlantskim konvojima angažira 8.000 trgovačkih brodova. Dodatnih 1.500 trgovačkih brodova bio bi minimum za održavanje industrije zapadne Evrope, jer, prema njegovoj izjavi, ako »svi ili barem veći dio tih brodova ne bi uspjeli preploviti Atlantik, SAD bi izgubile rat«.<sup>3</sup>

Sumnje admirala Butchera nisu bez osnove. Uspjeh snabdijevanja vojnih snaga zapadnog saveza umnogome bi zavisio od stanja, njegovih kapaciteta, a vjerojatno i raspoloživih resursa svjetske trgovačke flote. Ako se prihvati kao relativno pouzdana informacijska baza što ju navode svjetski flotni almanasi – zapadni vojni savez može računati na približno 12.000 trgovačkih brodova ukupne istisnine 106,000.000 tona.<sup>4</sup> Može se pretpostaviti da se 30 posto trgovačke flote iz raznih razloga ne bi moglo koristiti u te svrhe. Vjerojatno se preostalih 8.000 brodova ne bi moglo koristiti samo za potrebe NATO, jer bi se barem 50 posto brodovlja nalazilo na raznim stranama svijeta, ili bi bilo angažirano za namjenske ratne zadatke u Indijskom oceanu i Pacifiku. Generalno uzevši, NATO bi se mogao osloniti

<sup>3</sup> Isto, str. 110.

<sup>4</sup> Među općim podacima o svakoj RM na prvoj stranici svako godište almanaha »Jane's Fighting Ships« navodi brojno stanje i tonažu trgovačke flote svake zemlje. Ovi podaci uzeti su kao temelj ove analize.

na korištenje oko 4.000 brodova, što je oko 1/3 ukupnog potencijala njegove trgovačke flote.

Ako bi NATO uspio organizirati redovne konvoje preko Atlantika u kojima bi barem polovina ukupnog transportnog potencijala s trupama i materijalom plovilo za Evropu, a pola se vraćalo k sjevernoameričkom kontinentu, ostao bi delikatan problem zaštite konvoja na maršu. NATO ne bi raspolagao dovoljnim snagama za njihovu zaštitu, jer bi dio svoje površinske flote morao angažirati za izolaciju zona u kojima bi manevrirale njegove N-podmornice strateške namjene opremljene balističkim projektilima, dio snaga morao bi angažirati za zaštitu svojih borbenih grupa nosača aviona, dio za izolaciju protivničkih površinskih snaga, te za borbu protiv protivničkih N-podmornica. Zato bi zaštita velikih ili brojnih konvoja koji bi plovili za Evropu bila dosta neizvjesna, dok za zaštitu praznih konvoja koji bi se vraćali prema Sjevernoj Americi ne bi bilo raspoloživih snaga.

Krupan tehnološki napredak koji je rezultirao načinom i tempom izgradnje trgovačkih brodova, mnogo većim transportnim kapacitetima, većom brzinom plovidbe i ukrcavanja i iskrcavanja tereta, nije lišio svjetsku trgovačku mornaricu još jednog akutnog problema. U pitanju je višegodišnja deficitarnost visoko profesionalnog pomorskog kadra. Ako se uspoređi razdoblje od zadnjih dvadeset godina, tada je vidljivo da su, na primjer, SAD 1970. godine imale 46.600, a cijeni se da će 1990. godine imati samo 12.000 pomoraca. To je opadanje kadra za 75 posto, te bi se na temelju tog pokazatelja moglo zaključiti da će deficitarnost pomornica postojati i u trgovačkim flotama drugih zemalja – članica NATO. Razumije se, u ovaj pad pomorskog kadra valja uračunati utjecaj stupnja automatizacije u upravljanju brodovima. Inače, koliko kadrovski problemi mogu biti zabrinjavajući ilustrira iskustvo iz drugog svjetskog rata. Tada je samo oficirski kadar mornaričko-desantne pješadije po gubicima bio ispred oficirskog kadra trgovačke mornarice SAD.

Današnje sovjetske podmornice su ubojitije, nezamjetljivije i brže od onih što ih je koristila njemačka ratna mornarica u sličnim operacijama u drugom svjetskom ratu. Gruba usporedba važnijih parametara podmornica, eskortnih i trgovačkih brodova iz razdoblja drugog svjetskog rata i danas prikazana je u navedenoj tablici.



Tablica br. 1

Vrste brodova i karakteristike	Drugi svjetski rat	Danas
<b>Podmornice</b>		
razlika relativnih brzina prema KON	od -5 do +1 čv (površ. vožnja)	od +5 do 15 čv (podvodna vožnja N-podm.)
podvodna autonomnost	od 12 do 24 sata	od 24 do 72 sata (neograničena za N-podm.)
kvalitet sonara	slab	odličan
radna dubina ronjenja	od 60 do 160 m	veća od 400 m
mogućnost otkrivanja	velika	manja
kvalitet torpeda	osrednji	vrlo dobar
broj raspoloživih podmornica u bilo koje vrijeme	od 50 do 150 (njemačkih)	166 (SSSR)
<b>Eskortni brodovi</b>		
brzina	od 25 do 32 čv	od 25 do 32 čv
kvalitet senzora	skroman	vrlo dobar
naoružanje	dobro	vrlo dobro
broj raspoloživih brodova u bilo koje vrijeme	više stotina	od 40 do 75 sa helikopter.
<b>Trgovački brodovi</b>		
brzina	od 10 do 15 čv	od 12 do 20 čv
»ranjivost« brodova	relativno mala	velika
prosječna istisnina brodova	od 4.000 do 5.000 tona	oko 20.000 tona

**Napomena:** uz procijenjene elemente, većina parametara posuđena je iz časopisa »USNI Proceedings« br. 12/1988, str. 114.

Naročito je indikativno stanje u pogledu stalno raspoloživog broja podmornica, što prema drugom svjetskom ratu predstavlja povećanje od 1,5 do 4,5 puta. Valja zapaziti da je broj eskortnih snaga u međuvremenu dosta opao, što ne znači da su im protupodmorničke mogućnosti smanjene. Naprotiv, opremljeni helikopterima, brodovi su u cjelini povećali svoju efikasnost za protupodmorničku borbu.

Na temelju navedenih indikatora moglo bi se pretpostaviti da bi raniji omjer između potopljenih brodova prema izgubljenim podmornicama u novim uvjetima bio veći. Neka je on aproksimativno 5:1, ako se koriste dizelske električne, odnosno 7:1, ako se koriste N-podmornice (ovaj omjer mogao bi vrijediti i tada kada bi se konvencionalne podmornice koristile za napad na samostalne i nezaštićene

trgovačke brodove). Kakve bi bile posljedice omjera tako definiranih međusobnih gubitaka na Atlantiku na primjenu doktrine upotrebe operativno-manevarskih grupa, odnosno vazdušno-kopnenu bitku na evropskom ratištu?

## IMPLIKACIJE PODMORNIČKIH OPERACIJA NA ATLANTIKU NA TOK RATA U EVROPI

Ako bi Zapad za potrebe konvojiranja na/sa evropskog ratišta raspolagao sa procijenjenih 4.000 trgovačkih brodova, od kojih bi polovina s teretom plovila ka evropskim, a polovina – prazna iz evropskih ka sjevernoameričkim lukama, tada bi NATO u jednom mjesečnom intervalu mogao računati na korištenje 67 brodova dnevno. Prihvati li se pretpostavka da NATO raspolaže dovoljnim materijalnim rezervama za 2–3 sedmice neprekidnog vođenja intenzivnih kopnenih operacija protiv snaga VU, tada bi prvi konvoji do evropskih luka morali stići za desetak dana. Vjerovatno bi prva i zadnja tri dana plovidbe konvojima bila osigurana jača protupodmornička zaštita.

Prema navodima »Jane's«-ovog flotnog almanaha, u sastavu Sjeverne i Baltičke flote SSSR ima 90 N-podmornica i 75 dizelskih električnih podmornica (uz podmornice RM Poljske). Od intenziteta prometa što bi ga organizirao NATO zavisilo bi da li bi se taj broj jedinica povećao sudjelovanjem podmornica iz drugih flota SSSR-a. Ako bi i SSSR (VU) mjesečno izdvojio 1/3 svojih podmorničkih kapaciteta za narušavanje pomorskog prometa NATO, tada bi oko 30 N-podmornica mogao angažirati na 2/3 pomorskih komunikacija (računajući od sjeverno američkog kontinenta), a 25 dizelskih električnih podmornica na 1/3 pomorskih komunikacija bliže Evropi. Grubo proračunati podmornički učinci po danima plovidbe i na kraju mjeseca prikazani su u tablici 2.

Iz tablice se može zaključiti, da bi svaki od 10 organiziranih konvoja u kojem bi uvijek iz polaznih luka otplovilo po 67 transportnih brodova, NATO nakon 10 dana izgubio 33,7 posto brodova iz konvoja. U odnosu na njegovih 2.000 transportnih brodova koji bi prevozili teret (preostalih 2.000 plovilo bi ka lukama ukrcaja ili bi ukrcavali teret), to bi bio gubitak od 11,3 posto.

Tablica br. 2

Dani	Broj trgovač. brodova	Broj podm.	Omjer gubitaka	Gubici	
				Trg. brodova	Podmorn.
1.	67	30	7:1	49	7
2.	67	23	7:1	28	4
3.	67	19	7:1	21	3
4.	67	16	7:1	21	3
5.	67	13	7:1	14	2
6.	67	11	7:1	14	2
7.	67	9	7:1	14	2
8.	67	25	5:1	25	5
9.	67	20	5:1	20	4
10.	67	16	5:1	20	4
UKUPNO 670				226	37

Ni gubici druge strane ne bi bili zanemarljivi. Od 55 angažiranih podmornica SSSR, odnosno VU bi izgubio 67,2 posto, što bi prema ukupno raspoloživom broju podmornica u Sjevernoj i Baltičkoj floti (166) bio gubitak od 22,2 posto podmornica.

Ako bi SSSR (VU) angažirao 1/2 svojih podmorničkih kapaciteta na Atlantiku, tada bi ista struktura konvoja za 10 dana izgubila oko 320 (47 posto) brodova, što bi prema raspoloživom broju transportnih brodova (2.000) bio gubitak od 16 posto brodovlja. Druga strana izgubila bi 51 (62 posto) podmornicu. To bi prema ukupnom broju (166) bio gubitak od 31 posto podmornica.

Konačno, ako bi SSSR (VU) angažirao 2/3 svojih podmornica za prekid pomorskog prometa NATO na Atlantiku, tada bi njegove podmornice za 10 dana potopile oko 420 (62,2 posto) brodova iz konvoja ili 21 posto raspoloživog transportnog brodovlja. Pri tom bi SSSR (VU) izgubio 67 (61 posto) ili 40,3 posto od svoje ukupne podmorničke flote na Atlantiku. Razumije se da SSSR (VU), računajući na oko 65 svojih dizelskih električnih podmornica iz rezerve, može ojačati podmorničku flotu i time nanijeti još veće gubitke protivničkom oceanskom prometu.

Bolji pokazatelj učinka podmornica od odnosa međusobnih gubitaka jeste indikator potopljene tonaže brodova. U varijanti angažiranja 1/3 podmorničkih kapaciteta SSSR (VU), NATO bi gubitkom 226 brodova (svaki od 20.000 tona) izgubio 4,520.000 tona brodovlja. Angažiranjem 1/2

podmorničke flote SSSR (VU), na Atlantiku bi bilo potopljeno oko 6,400.000 tona, a angažiranjem 2/3 protivničkih podmorničkih kapaciteta, NATO bi za 10 dana izgubio oko 8,400.000 tona svog transportnog brodoglavja.

Zaključak o implikacijama podmorničkih operacija protiv atlantskog oceanskog prometa na tok kopnenih operacija pokazuje da bi podmornice i dalje ostale takva opasnost koja bi uzrokovala određene posljedice na stanje i ishod rata na kopnu. Podmorničke operacije SSSR (VU) protiv pomorskog prometa NATO na Atlantiku znatno bi doprinijele uspješnosti vojne strategije SSSR (VU), a smanjile izgleda za uspjeh u vazdušno-kopnenoj bici SAD, odnosno kopnenih operacija NATO-a.

## PODMORNIČKA DEJSTVA NA DRUGIM SVJETSKIM RATIŠTIMA

Scenarij ratnih operacija na drugim svjetskim ratištima, na Srednjem i Dalekom istoku bio bi drugačiji. Ma kakav bio smjer strateških operacija na kopnu, kontrola Perzijskog zaljeva, zbog bogatih naftnih izvora, mogla bi biti centralno pitanje rata u tom dijelu svijeta.<sup>5</sup> Industrijski razvijene zemlje Zapadne Evrope i Japan glavni su uvoznici nafte iz Zaljeva. Nasuprot tome, SSSR raspolaže dovoljnim količinama ove strateški važne sirovine i nije zainteresiran za naftu iz tog područja. Njegov interes u sukobu širih razmjera bio bi da protivničkoj strani *spriječi* izvoz nafte iz tog regiona. Zbog toga bi se u eventualnom ratu širokih razmjera ovaj problem mogao analizirati barem sa dva aspekta: prvi, kako bi Zapad i Japan osigurali brzo zaposjedanje bogatih naftnih izvora na Srednjem istoku; drugi, kako bi se osigurao prijevoz nafte u Evropu i Japan.

Zapadne koncepcije o upotrebi nacionalnih snaga za brze intervencije (SAD, Francuske, Italije, Španjolske i dr.) našle bi se na teškoj praktičnoj provjeri, pri čemu bi glavni teret pao na njihovu pomorsku komponentu. Iskustva zapadnih multinacionalnih snaga angažiranih na protuminjskom i protubrodskom osiguranju tankerskih konvoja u

<sup>5</sup> U Perzijskom zaljevu je oko 60 posto svjetske rezerve nafte. Od toga oko 25 posto je na teritoriji Saudijske Arabije, 15 posto je u Kuvajtu, 10 posto u Iranu, 7 posto u Iraku, a preostale količine u Arapskim Emiratima – Kataru, Omanu i Bahrainu. Iz tog područja SAD uvoze 12 posto, a Japan 90 posto svojih potreba nafte. (Videti: A. Taha, *Strategische Entwicklungen im Indischen Ozean*, »Marine rundschau« br. 9/1981, str. 474.)

Perzijskom zaljevu osamdesetih godina ne bi bila prihvatljiv model za rješanje problema, jer podmornička opasnost u zoni Indijskog oceana nije postojala.<sup>6</sup>

Za razliku od permanentnog i višemjesečnog konvojanja preko Atlantika za potrebe vođenja kopnenih operacija na evropskom ratištu, amfibijski sastavi zapadnih snaga za brzne intervencije, radi zaposjedanja naftnih terminala, morali bi se u najkraćem vremenu iskrcati na obale Perzijskog zaljeva. Vjerojatno je da bi suprotna strana pravovremenom koncentracijom i upotrebom svojih podmorničkih snaga nanijela takve gubitke protivničkim specijalnim »SL« i drugim brodovima kojima se transportiraju trupe i materijalna sredstva, tako da iskrcane snage na kopnu ne bi bile dovoljne za izvršenje namjenskih zadataka.

Drugi problem u Indijskom oceanu podmornice bi nametnule tankerskim konvojima koji bi dopremali naftu za potrebe zapadnoevropskih zemalja i Japana. Teško je vjerovati da na dugim komunikacijama od Arapskog i Sredozemnog mora, odnosno prema Dalekom istoku, NATO, ili SAD i Japan svagdje mogu biti toliko jaki da osiguraju konvoje od protivničkih podmornica.<sup>7</sup>

Prema »Jane's«-ovim podacima SSSR u Crnomorskoj ima 30, a u Dalekoistočnoj (paciifičkoj) floti još toliko dizelskih električnih i oko 50 N-podmornica. Pod pretpostavkom da bi ih upotrijebio prema ranije opisanoj strategiji, evidentno je da bi se Zapad i Japan zbog gubitaka brodova u tankerskim konvojima brzo našli u teškoj ekonomskoj i ratnoj situaciji. U takvoj situaciji bi NATO svoj globalni stacionarni protupodmornički sistem i relativno malobrojne eskortne snage morao dijeliti za zaštitu atlantskih i tankerskih konvoja sa Srednjeg istoka.

Rat globalnih razmjera bi vjerojatno iz temelja mijenjao vojnostratešku situaciju, a u njemu posebice pomorski promet na Pacifiku.<sup>8</sup> U drugom svjetskom ratu američ-

<sup>6</sup> Radi ilustracije, u drugom svjetskom ratu njemačke i japanske podmornice potopile su u Indijskom oceanu između 170 do 190 transportnih i desetak krupnih ratnih brodova s ukupno 1.500.000 BRT.

<sup>7</sup> Još je francuski vojni teoretičar admiral Castex davno ustvrdio da se onaj tko osigurava komunikacije od podmornica mora sukobiti s dva problema. To je vječna strateška dilema, da li je na komunikacijama bolje svagdje biti prisutan određenim, pa makar i slabim snagama ili osiguravati samo najugroženije dijelove komunikacije jačim snagama, a manje ugrožene dijelove prepustiti riziku. (Videti: R. Kasteks, *Stratezijske teorije I*, VIZ, Beograd, 1960, str. 312).

<sup>8</sup> U američko-vijetnamskom ratu SAD su bile prisiljene da svaki mjesec morskim transportom prevezu za potrebe svojih trupa u Vijetnam oko 85.000 tona municije, 320.000 m<sup>3</sup> goriva i 15 miliona dnevnih obroka hrane, kako bi se osigurale dnevne potrebe od

ke podmornice su bile angažirane protiv japanskog prometa čiji je smjer bio od Japana ka pacifičkim otocima. U pretpostavljenim okolnostima moguća je obrnuta situacija. Prema važećim procjenama stranih vojnih krugova, zbog neriješenog pitanja dvije Koreje i Mandžurije sa izuzetno bogatim prirodnim resursima strateški važnih sirovina, pomorski promet prije bi bio obrnutog smjera od onog u drugom svjetskom ratu.

Američke podmorničke snage potopile su na Pacifiku u drugom svjetskom ratu oko 1.158 japanskih trgovačkih brodova izgubivši pri tom samo 52 podmornice. Da li je realno takvu empirijsku bazu, u kojoj je omjer međusobnih gubitaka bio izuzetno visok – 22,2:1, koristiti za ovakve procjene, kada je poznato da su u prošlosti, za razliku od atlantskih, japanski konvoji bili izuzetno slabo zaštićeni? Tokom rata SAD su na Pacifiku raspolagale sa 132 dizelske električne podmornice. SSSR danas u pacifičkoj floti ima oko 30 dizelskih električnih i oko 50 napadnih N-podmornica, čije su borbene mogućnosti višestruko veće od podmornica iz razdoblja drugog svjetskog rata. Računajući na obostrani napredak što je ostvaren u protupodmorničkoj i podmorničkoj borbi, spomenuti omjer vjerojatno bi bio previsok.

Sjedinjenje Američke Države bi se u tako zamišljenom ratu na Dalekom istoku, vjerojatno uz mnoge, morale suočiti sa specifičnim problemom osiguranja konvoja koji bi plovili prema japanskom otočju i korejskom poluotoku. Specifičnost se ogleda u tome što bi atlantske konvoje za Evropu osiguravale sve članice NATO, dok bi ove tankerke konvoje osiguravale vjerojatno samo one članice NATO koje direktno zavise od uvoza nafte sa Srednjeg istoka.<sup>9</sup> Za rješenje problema osiguranja američkih konvoja na Pacifiku SAD bi vjerojatno morale tražiti pomoć od ratnih mornarica Australije i Kanade.<sup>10</sup>

35 kg raznog materijala po vojniku. Prema stranim izvorima, svaki mjesec obim ocen-skog prometa iz SAD za Vijetnam bio je između 1,5 i 2 miliona tona raznih materijalnih sredstava. Transport je obavljalo oko 300 brodova, koji su prevezli 92 posto tehnike i 35 posto ljudstva na ovo ratište. (Videti: S.G. Gorškov, *Morskaja mošć gosudarstva*, drugo izd. Voennoe izdatelstvo, Moskva 1979, str. 360–361).

<sup>9</sup> Npr., članice NATO Velika Britanija i Norveška naftu vade iz Sjevernog mora i nisu zavise od petrolejskih izvora na Srednjem istoku, te je realno pretpostaviti da će svoje pomorske snage uglavnom angažirati na Atlantiku.

<sup>10</sup> Prema sugestijama što ih je 1973. godine prilikom posjete Japanu iznio premijer Singapoor Lee Kuan Yen, sigurnost u ovom dijelu svijeta trebale bi garantirati RM Australije, Novog Zelanda i SAD, dakle RM zemalja ANZUS-saveza i Japana. Nakon kolapsa u Vijetnamu, SAD su zaključile da sigurnost važnog saveznika na Dalekom istoku Japana zavisi od sigurnosti Južne Koreje. (Videti: Jonathan Alford, *Sea Power and Influence*, The Adelphi Library 2, izd IISS Westmead, Farnborough 1980, str. 107–108).

Ma kakav bio eventualni sukob na dalekoistočnom kopnenom ratištu, implikacije podmorničkih operacija bit će neposredne. One bi naročito mogle biti nepovoljne za SAD i Japan, pogotovo tada ako se podmornice NR Kine pojave na ratnoj sceni. Samo ako bi do sukoba velikih razmjera došlo između dva velika kopnena susjeda – SSSR i NR Kine, zbog kompaktnosti njihove kopnene teritorije moglo bi se pretpostaviti da bi utjecaj podmorničkih operacija protiv pomorskog prometa mogao biti manji.

\*

Opisane refleksije o podmorničkim učincima na prekidanju prometa na oceanskim komunikacijama proistekle su iz pojednostavljenog modela globalnog rata i metodologije za procjenu glavnih zbivanja na tri svjetska ratišta. Zato su pojedini stavovi i zaključci podložni kritici, jer se temelje na djelimično pouzdanim ulaznim informacijama i mnogim ograničenjima koja u radu nisu naglašavana.

U radu su analizirani samo učinci *napadnih dizelskih električnih i N-podmornice, koje su opremljene torpednim, minskim oružjem i operativno-taktičkim krilatim raketama, a ne i N-podmornice koje su opremljene interkontinentalnim balističkim projektilima, jer su one namijenjene u druge svrhe.*

Takav analitičko-sintetički metod ipak omogućava da se sagleda važnost podmorničkih oceanskih operacija i njihova projekcija na rat na kopnu. Zato se učinci podmorničkih operacija protiv oceanskog pomorskog prometa protivnika ni na jednom od opisanih ratišta ne mogu potcijeniti. Gubici transportnih brodova na Atlantiku od dejstava podmornica pogodovali bi snagama VU, a imali bi teških negativnih posljedica za NATO i izvođenje kopnenih operacija na evropskom ratištu. Implikacije ishoda atlantskih podmorničkih operacija na evropska krilna vojišta bile bi izrazite. Zbog teškoća u snabdijevanju, na krilnim vojištima teško bi se mogli ostvariti visok tempo i intenzitet borbenih dejstava u vazdušno-kopnenoj bici.

Izuzetno izdužene i na mnogim mjestima s kopna ugrožene pomorske komunikacije što iz Indijskog oceana vode oko Rta dobre nade ili preko Mediterana ka zapadnoj Evropi razvlačile bi protupodmorničke snage NATO, koje bi teško mogle spriječiti mnoge gubitke brodova u

tankerskim konvojima. Angažiranje mnogih blokovskih podmorničkih i protupodmorničkih snaga na oceanima, a naročito na Atlantiku, realno bi smanjilo opasnost za podmornice i njihove operacije u Sredozemlju i njegovim rubnim morima. Na taj način južnoevropsko vojište i sve zemlje koje pripadaju tom području u strateškom pogledu imaju izvanredan značaj.

Osiguranje konvoja na Dalekom istoku bilo bi po mnogo čemu specifično, jer bi ga najvećim dijelom morale obaviti nacionalne pomorske snage SAD uz pomoć RM zemalja ANZUS-saveza.

U izloženim refleksijama razmatrane su samo podmornice SSSR (VU), a ne i drugih zemalja. Pri tom se problem sigurnog konvojanja samo iz metodičkih razloga parcijalno analizirao po ratištima. U blokovskom konfliktu međuzavisnost regionalnih ratišta bila bi mnogo veća. Zato se odgovori na postavljena pitanja mogu i drugačije tražiti. Ugroženost oceanskog prometa i njegove posljedice na razvoj kopnenih operacija bit će još teže jer bi se u globalnom ratu istovremeno na svim glavnim regionalnim ratištima uz podmornice angažirale i druge površinske pomorske i vazduhoplovne snage. Projekcije takvih okolnosti za vođenje podmorničkih operacija protiv pomorskog prometa u uskim morima aktualan su imperativ, i za razvoj teorijske misli i za unapređenje obrambenih priprema malih zemalja koje na moru mogu ispoljiti veću opasnost nego što se to intuitivno pretpostavlja.

#### BIBLIOGRAFIJA:

1. J. Alford, *Sea Power and Influence*, The Adelphi Library 2, IISS Westmead, Farnborough 1980, str. 95-109.
2. I. Bellany, *Sea Power and the Soviet Submarine Forces*, »Survival« br. 1/1982, str. 2-7.
3. S. G Gorškov, *Morskaja moć gosudarstva*, drugo izd, Voenoe izdateljstvo, SSSR, Moskva 1979, str. 12-91.
4. L. G. James, *Problems of Sea Power as we Approach the Twenty first century*, Institute for Public Policy Research, Washington 1978, str. 39-180, 357-360.
5. *Jane's Fighting Ships 1988-89*.
6. R. Kasteks, *Strategijske teorije I*, VIZ Beograd, 1960, str. 77-98, 303-355.
7. R. Kuenn, *Torpednie podvodnie lodki*; Voennoe izdateljstvo, SSSR, Moskva 1970, str. 79-116.
8. G. Manousakis, *Zur strategischen und geopolitischen Situation im Ostmittelmeer*, »Marine-rundschau«, br. 10/1981. str. 527-536.
9. W. Ruhe, *Soviet Navy Threatens Mideast*, »Defence electronics«, februar 1981, str. 75-80.



10. *Strategic Significance of Maritime Power in the 1980s*; »NAVY international« br. 2/1982, str. 866-870.
11. A. Taha, *Strategische Entwicklungen im Indischen Ozean*, »Marine-rundschau« br. 9/1981, str. 473-483.
12. Train II, H.D, *NATO'S Maritime Responsibilities*, »Naval forces« br. 1/1982, str. 14-16.

## S U M M A R Y

### IMPACT OF SUBMARINE OPERATIONS AGAINST OCEAN SHIPPING TO THE LAND WARFARE

Based on facts that each German submarine operating in the Atlantic in the World War 2 sunk 3.32 merchant ships, while the American submarines operating in the Pacific 22.2 merchant ships each, the question arises of whether such experience could be made use of in considering similar submarine operations in the case a new world war should break out.

In his perceiving new relationships resulting from the latest submarine technology breakthroughs, the author analyses strategic implications of submarine operations against ocean merchant shipping to the land theatres. Since the USSR has the most numerous submarine fleet in the world it is capable to impair greatly the process of supplying across the Atlantic the NATO forces, and endanger also other adversaries in the Indian and Pacific oceans.

## R É S U M É

### LES CONSEQUENCES DES OPERATIONS SOUS-MARINES CONTRE LE TRAFIC OCEANIQUE SUR LA GUERRE TERRESTRE

En partant des données empiriques que dans la deuxième guerre mondiale, les sous-marins allemands parviennent à faire couler dans l'Atlantique, en moyenne, 3,32 bateaux de commerce et que les sous-marins américains en coulaient 22,2 dans le Pacifique, la question se pose de savoir si ces expériences peuvent être utiles dans la considération des opérations de sous-marin semblables, en cas d'une nouvelle guerre mondiale.

A étudier les rapports nouveaux dus aux pénétrations technologiques actuelles des sous-marins, le présent article fait l'analyse des implications stratégiques qu'ont sur les champs de guerre terrestre les opérations de sous-marin contre le trafic océanique. Etant donné que l'URSS dispose de la flotte de sous-marins la plus nombreuse dans le monde, elle est à même de perturber dans une grande mesure les lignes de ravitaillement de l'OTAN par l'Atlantique, mais aussi de menacer d'autres adversaires dans les océans pacifique et indien.

## РЕЗЮМЕ

ПОСЛЕДСТВИЯ ОПЕРАЦИЙ ПОДВОДНЫХ ЛОДОК ПРОТИВ  
ОКЕАНСКОГО ТРАНСПОРТА НА ВОЙНУ НА МАТЕРИКЕ

Исходя из эмпирических сознаний, что немецкие подводные лодки во второй мировой войне на Атлантике затопляли в среднем 3,32, а американские 22,2 торговых суда на Пасифике, ставится вопрос: можно ли этим опытом пользоваться в рассмотрении подобных операций подводных лодок в случае новой мировой войны.

Рассматривая новые отношения как последствие технологического совершенствования подводных лодок, в труде анализируются стратегические последствия, которые могут возникать на материковых театрах войны в результате проведения операций подводных лодок против океанского транспорта. Будучи СССР обладает наиболее многочисленным флотом подводных лодок в мире, он в состоянии в большой мере нарушать снабжение НАТО через Атлантик, но и поставлять под угрозу и других противников в Индийском и Тихом океанах.

### Redefinicija pojma »oružana borba«

(Dušan Višnjić, *Pojam oružane borbe*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988)

Pukovnik u penziji VASILJE CEROVIĆ

U prikazu je iscrpno izložen sadržaj knjige i analiziran autorov metodološki postupak. Posebno je naglašeno ono što je u knjizi kritikovano i šta je zaključeno. Pri oceni novih rešenja koje nudi autor knjige primenjen je Poperov stav – rešenja se predlažu i kritikuju; svaka kritika sadrži pokušaj opovrgavanja; rešenje koje izdrži kritiku prihvata se privremeno, ali se o njemu i dalje mora raspravljati.

Ono što je glavna odlika knjige istovremeno je i njen najveći nedostatak: logičko-semantička strogost i mnoštvo termina koji nisu iz ratne veštine komplikuju a ne rasvetljavaju problematiku koja se tiče oružane borbe i borbenih dejstava.

Osnovna je zamerka piscu knjige što svoj logičko-semantički ogled nije više i kompleksnije proveravao analizom iskustva, već je za značenjem pojedinih termina tragao po rečnicima, uzimajući deo značenja za celo značenje i dodajući tome svoje razumevanje, tumačenje i interpretaciju.

Nasuprot tome, ističe se važnost koju za ispravno razumevanje termina u ratnoj veštini imaju: (1) empirijska, praktična osnova, (2) kontekst ili dijaloško sazvučje u okviru celine iskaza s tematskim jedinstvom, i (3) neprekidno stanje dvostranog dejstva u svakom ratu, čiji su efekti uzajamni, zbog čega se ne može uzimati u obzir samo dejstvo jedne strane.

U knjizi pod navedenim naslovom Dušan Višnjić razmatra oružanu borbu, uzimajući u obzir promene koje je doneo istorijski razvoj. Njegovo nastojanje je podsticajno u tom smislu što čitaoca navodi na razmišljanje – da li je pojam »oružana borba«, pod uticajem tih promena, dobio novo, drukčije značenje, ili je, pak, njegov prvobitni smisao sačuvan kao temelj koji je odredio sva potonja značenja.

Autor je opisao svoj rad kao atipičan logičko-metodološki eksperiment sa ciljem da se revalorizuju dosadašnji pojmovi »oružana borba« i »borbena dejstva«. Na to je bio podstaknut opštim slabostima doktrinarno-normativne teorije i nezadovoljavajućim definicijama u kojima se: (1) oružana borba identifikuje s borbenim dejstvima; (2) ne uviđa razlika između rata i oružane borbe; (3) voluntaristički kreće misao o »oblicima oružane borbe« i »oblicima borbenih dejstava«. Višnjić smatra da se podela na frontalni, kombinovani i partizanski oblik oružane borbe, kakva je u našoj normativnoj teoriji, ne zasniva na valjanim kriterijumima. Po njegovom sudu, problematični su i stavovi o vidovima i oblicima borbenih dejstava. Štaviše, smatra on, »stavovi o oblicima oružane borbe su sputali, gotovo blokirali, misao o odnosima oružane borbe i borbenih dejstava i nisu joj 'dopustili' da u zvanično priznatim 'oblicima borbenih dejstava' stvarno vidi – ono što oni jesu – oblike oružane borbe«.

U nastojanju da redefiniše pojam »oružana borba« pisac je postavio sledeće logičko-metodološke postulate:

– da oružana borba i borbena dejstva nisu identične pojave;

– da oružana borba nastaje putem složenog odnosa procesa borbenih dejstava koji su i sami odnosi, te o njoj možemo razmišljati kao o odnosu odnosa;

– da borbena dejstva dispoziciono i egzistencijalno dovode do oružane borbe, ali ona sama, pojedinačno uzeta, nisu oružana borba već su njen deo.

Rezultate istraživanja saopštio je u četiri potceline: I Semantika izraza »borbena dejstva« i »oružana borba«; II Pojam »oružane borbe« i »borbenih dejstava« u ratnoj veštini i drugim društvenim naukama; III Oružana borba kao predmet mišljenja; IV Sadržaj i obim, definicija i klasifikacija i svrstavanje pojma »oružana borba«. Rečeni sadržaj uokvirio je predgovorom i uvodom, na početku, i dodatkom, na kraju, u kome »polemički elaborira« pojmove »sukob niskog intenziteta«, »vazdušno-kopnena bitka«, »operativno-manevarske grupe« i »distanciona dejstva«.

Knjiga zaslužuje pažnju. Po onome što kritikuje, po onome što zaključuje i po postupku koji je primenjen. U prvi mah može se učiniti preopširnim razmatranje prva dva pojma na 150 strana, pogotovo što su preostala četiri ispitana na samo pedeset. Ali, te kvantifikacije su uslovne.

Pojmove »borbena dejstva« i »oružana borba« razmatrao je iz tri ugla: semantičkog, komparativnog i logičkog, a to je dakako iziskivalo više prostora. Istovremeno, otvoreno je ukazao na stavove iz doktrinarno-normativne teorije koji, po njegovom sudu, nisu valjano obrazloženi i ponudio svoje. O rešenjima za probleme koje je zapazio moglo bi se reći, uz pomoć Popera – rešenja se predlažu i kritikuju; svaka kritika sadrži pokušaj opovrgavanja; rešenje koje izdrži kritiku prihvata se privremeno, ali se o njemu i dalje mora raspravljati.

### SEMANTIČKA ANALIZA IZRAZA »BORBENA DEJSTVA« I »ORUŽANA BORBA« POSTUPKOM SELEKCIJE ODGOVARAJUĆIH ZNAČENJA

U prvom odeljku pisac istražuje značenjâ izraza »borbena dejstva« i »oružana borba« koja je našao u rečnicima srpskohrvatskog jezika, ispitujući ih reč po reč. Tako je našao trinaest sinonima za reč »dejstvo«. Dva od tih značenja, po njegovom mišljenju, nisu osnovana. Štaviše, unose pomatnju u misaonu sferu ratne veštine. To su: »borba« i »vojnički oružani sukob« (sa ilustracijom iz rečnika SANU: »Pošto se (baterija) postavi za dejstvo ... tukla je neko vreme odstupajuće neprijateljske delove«). U svakom oružanom sukobu, naglašava on, postoje uvek dva suprotna dejstva, ali ako bismo, na osnovi toga, zaključili da između dejstva i sukoba nema razlike, onda bi na isti način važilo da su »dejstvo« i »borba« takođe sinonimi. Po njegovom sudu, značenje reči »dejstvo« tačnije izražavaju sinonimi: »moć delovanja«, »delovanje«, »akcija«, »upotreba vatrenog oružja«. Oni podrazumevaju silu, snagu, a ne izjednačavaju »dejstvo« s »borbom«. Od značenja reči »borben« uzima kao odgovarajuća izrazu »borbeno dejstvo«: »koji se odnosi na borbu« i »koji je u borbi« a izbegava »koji se bori«, jer bi mogao odraziti stare i provocirati nove nesporazume. Sledstveno tome, nominalno određuje izraz »borbeno dejstvo« kao gotovost za ispoljavanje ili ispoljavanje sile u borbi.

Analizirajući istim postupkom izraz »oružana borba« (prema rečnicima SANU i JAZU), našao je da neka značenja glagola »boriti (se)«, u prelaznom i neprelaznom obliku, i imenice »borba« odgovaraju, a neka ne odgovaraju je-

zičkom diskursu ratne veštine. Na primer, »boriti« sa značenjem »udariti na koga«, »navaljivati«, »napadati« jesu sinonimi »dejstva«, njegovi posebni slučajevi, ilustracije, ali se to značenje ne može održati u jeziku nauke koja se bavi oružanom borbom; »boriti« sa značenjem »rat« i »borba«, pri čemu se gubi razlika između »napadati« i »ratovati«, isto tako je neodrživo. Nasuprot tome, »boriti se« sa značenjem »Kad dvoje udare jedno na drugo, dvije vojske . . . « i »Kažu se obje strane koje se bore; obje se kažu jednijem imenom u množini ili s brojem dva« – to su presudna značenja za denotaciju »borbe« čijem se diskursu teži. Upravo ta značenja navode ga na posredan zaključak da su za »borbu« potrebna dva neravnodušna »dejstva« (»što god dvoje«). Od tri značenja reči »oružan« smatra da je najpodjednije – »izveden s upotrebom oružja«, to jest »s oružjem«, »pomoću oružja«.

Na osnovi semantičke analize, koju smo prikazali sažeto, izveo je deskriptivnu definiciju:

»Oružana borba je suprotnost, odnosno sukob dve suprotstavljene strane, ('bilo koje dvoje' ljudskih bića), dva 'borbena dejstva' koji se izvodi upotrebom oružja«; ili, kraće: »oružana borba je sukob dveju strana upotrebom oružja«; ili, najkraće: »oružana borba je odnos dejstava«.

Isti smisao ima i zaključak da je »oružana borba« odnos »borbenih dejstava« koja su relativno autonomnija i prethode oružanoj borbi.

Ne osporavajući ove zaključke napomenuli bismo sledeće:

– *prvo*, da je pisac od značenja za reči »dejstvo« i »borba«, »borben« i »oružan(a)« uzeo ona koja omogućuju da se, makar i posredno, borbena dejstva i oružana borba tumače i razumeju različito, ali tako da je oružana borba odnos borbenih dejstava;

– *drugo*, da je odbacio značenja koja borbena dejstva i oružanu borbu svode na isto, iako takvo tumačenje i razumevanje sledi neposredno, što znači da bismo postupkom selekcije i eliminacije, kojim se služio pisac, mogli da dođemo do zaključka koji je njegovom suprotan.

Ali, budući da je i Višnjić zapazio ograničeni domet semantičke analize, nema razloga da ne pratimo njegova dalja nastojanja koja se novim postupkom nastavljaju u istom smeru – od nominalnog ka predmetno-sadržajnom određivanju pojmova »borbena dejstva« i »oružana borba«.

## ŠTA O TOME KAŽU DRUŠTVENE NAUKE I ŠTA PISAC PRIHVATA A ŠTA KRITIKUJE

Razmatranje pojma »oružana borba« u polemologiji D. Višnjić je počeo »eksperimentalnim« čitanjem Klauzevica tako što je tamo gde je on pisao rat čitao oružana borba. Pod navedenim uslovom Klauzeviceva definicija glasi: »Oružana borba je, dakle, akt sile da protivnika prinudimo na potčinjavanje našoj volji«. Višnjić smatra da je ova definicija znatno doprinela nerazlikovanju oružane borbe i borbenih dejstava, budući da sugeriše jednostrani akt sile. A da Klauzevic nije mislio na jednostrani akt sile, Višnjić navodi sledeće njegovo objašnjenje: »Ali, rat (oružana borba) nije dejstvo žive sile protiv neke mrtve mase, jer apsolutna pasivnost ne bi bilo nikakvo ratovanje, već je on *uvek sudar dveju živih sila*« (podvukao D.V.). Interpretirajući još Klauzeviceve formulacije da »oružana borba nije ništa drugo nego prošireni dvoboj« i da ona ne sadrži svrhu (cilj) u sebi, zaključuje da definicija oružane borbe, uzeta u teorijskom konceptu celokupne misli filozofa rata a ne izolovano i u savremenoj interpretaciji, može da glasi: »oružana borba je sukob sila suprotnih ciljeva«.

Evo još nekih navoda u Višnjićevom izboru.

Prema »Strategie terminology«, generalni rat (war general) je »oružani sukob između velikih sila i velikog broja njihovih saveznika, u kome je nacionalni opstanak na kocki«.

Generalnom ratu sličan je »totalni rat« (war total) za koji, po njegovom nalazu, Francuzi tvrde da je novinarsko-književna besmislica, a Lexis (dictionaire de la Langue francaise) da je rat koji obuhvata sve aktivnosti jednog naroda, odnosno koji teži potpunom uništenju protivnika.

Iz pravnih definicija: po pravu nema rata bez oružane borbe, na šta pisac dodaje da ne važi aksiomatski – da nema oružane borbe bez rata.

U političkim definicijama podvukao je činjenicu da cilj ne pripada ratu ni oružanoj borbi, već stranama u sukobu, i ukazao na pogrešnost formulacija »o cilju rata« i »o cilju oružane borbe«.

Iz socioloških definicija o sukobu i borbi, koje je dao profesor dr Radomir D. Lukić, izvukao je dalekosežne za-

ključke koji nam olakšavaju razumevanje rešenja koja predlaže za celinu problema. Navodimo ih u celini:

»Proces sukoba se objektivno može odrediti kao proces u kome vršenje jedne radnje, jedno ponašanje ljudi, ometa vršenje druge radnje, drugog ponašanja, tj. ponašanja drugog čoveka. Proces borbe, pak, jeste proces u kome ljudske radnje, ponašanja nište dejstva jedni drugih, odnosno gde ljudi čak nište jedni druge«.

Na toj osnovi protumačio je razliku između sukoba i borbe tako što je sukob odredio kao pasivnu borbu, a borbu kao aktivnu borbu. Potom je, stavljajući ispred reči borba, u navedenom značenju, odrednicu »oružana«, akcentirao dva stava:

(1) o ljudskim radnjama, ponašanjima koja »nište *dejstva* (podvukao D.V.) jedni drugih«. Po njegovom sudu, simbolom »dejstvo« dovodi se, u sociološkoj misli, u vezu borba i dejstvo, odnosno oružana borba i borbena dejstva, što, kako će se kasnije videti, predstavlja jedno od bitnih, trajnih, stalnih određenja, kapitalnu teorijsku činjenicu za ovaj rad kao celinu;

(2) o ništenju ljudi, po čemu se oružana borba razlikuje od sukoba i većine drugih oblika borbe. Važenje ovog stava ograničava se na egzistencijalnu oružanu borbu, pod pretpostavkom da postoji i oružana borba kao virtuelna pojava, u kojoj se sila ne primenjuje već preti njenom upotrebom.

Pisac kritikuje definiciju u našem Vojnom leksikonu zato što se u njoj mešaju pojmovi »oružana borba« i »borbena dejstva« i što se tvrdi da je oružana borba glavni oblik ispoljavanja rata.

Iz definicije u Sovjetskoj vojnoj enciklopediji ističe stav koji dopušta egzistencijalnu samostalnost oružane borbe, čime je dovedena u pitanje uobičajena »'sudbinska' veza rata i oružane borbe«.

Kada je reč o borbenim dejstvima, iz sovjetskog Vojnog rečnika akceptira stav po kome su ona svrsishodne radnje, za razliku od oružane borbe koja nema svrhu, cilj, ali smatra krupnom greškom što se kao njihov cilj navodi uništavanje žive sile protivnika, jer je takvo uništavanje, po njegovom mišljenju, moguće navesti kao zadatak, ali ne i kao cilj.

Definicija u našem Vojnom leksikonu, po njegovoj oceni slična je prethodnoj, s tim što je lišena njene ofanzivne



jednostranosti, jer u cilju borbenih dejstava uključuje odbijanje napada. Krupan je njen nedostatak, što se kao sadržaj borbenih dejstava navode protivpešadijska, protivoklopna i protivdesantna borba i protivvazдушna odbrana. To zvuči kao tvrdnja da oružana borba čini sadržaj borbenih dejstava. Pogrešna je i formulacija »mesto borbenih dejstava u borbenom poretku« iako se pri tom misli na mesto gde se borbena dejstva izvode – u zahvatu fronta, na PZT, u sopstvenoj pozadini i pozadini protivnika.

Pisac je formulisao zaključke do kojih je došao nizom izričnih stavova o oružanoj borbi, dok je o borbenim dejstvima sve sažeo u dva, rekli bismo, elastična stava.

O oružanoj borbi: to je društvena pojava nastala iz sukoba sila suprotnih ciljeva; dešava se u ratu ali nije isključena mogućnost njenog dešavanja van rata; ne može se govoriti o njenom cilju (kao ni o cilju rata), jer takvog cilja nema; najčešće je takav odnos borbenih dejstava pri kome se dva suprotstavljena dejstva nište međusobno (i ljudi se nište kao ljudi); nastaje na osnovi krajnjih protivrečnosti; podrazumeva i zbir, totalitet (celinu), i delimičan proces (operacija, boj, borba); istorijska je, dakle promenljiva pojava.

O borbenim dejstvima: to su svrhovite, ciljne delatnosti određenih karakteristika, koje se mogu klasifikovati po većem broju jednostavnih ili složenih kriterijuma.

Piščev postupak kod analize predmetnih definicija u društvenim naukama sličan je onome koji je prethodno primenio u semantičkoj analizi pojmova. Uzeo je iz njih tvrdnje, pa je formulacije, koje makar i posredno podupiru njegov postulat o oružanoj borbi kao odnosu borbenih dejstava, a odbacio one u kojima se oružana borba izjednačava s borbenim dejstvima i ne razlikuje od rata.

O tom postupku još će biti reči. Na ovom mestu primetili bismo da Višnjić tako interpretira i Klauzevica, uzimajući ono što mu odgovara, ili »osavremenjujući«, u interpretaciji, ono što za njega nije potpuno prihvatljivo. Primerice, Višnjić stavlja znak jednakosti između svrhe i cilja, a za Klauzevica se to ne bi moglo reći, a pogotovo da poriče postojanje ratnog cilja ili cilja rata:

»... Sila, tj. fizička sila ... jeste dakle *sredstvo*; a neprijatelju nametnuti svoju volju: to je *cilj*. Da bismo ovaj cilj sigurno postigli, moramo neprijatelja onesposobiti za odbranu; to je, kao pojam, pravi cilj ratovanja. On zamenjuje

svrhu i u izvesnoj meri je potiskuje kao nešto što ne pripada samom ratu«.

Ili:

»Niko ne počinje rat, ili bar ne bi trebalo da ga počne, ako je pametan, a da ne kaže samom sebi šta želi da postigne njime i u njemu; ono prvo je svrha, drugo je cilj. Ova osnovna misao otkriva sve smernice, određuje obim sredstava, meru energije, i njen se uticaj ispoljava čak i na najmanje delove ratne delatnosti«.

Šapošnjikov je navedeni stav protumačio: »Na taj način se otkrivaju dva cilja: politički i vojni«.

Navodeći ovo tumačenje Klauzevica koje je dao Šapošnjikov, ne dajemo mu prednost pred Višnjicem. Hoćemo reći da je i sam filozof rata smatrao da logička strogost koja je mogućna na papiru nije za stvarnost, jer ona, zbog onih stalnih uzajamnih uticaja koje se javljaju u ratu, navodi na krajnosti koje nisu ništa drugo do igra pojmova. Pa, iako je držao do pojmova, kao središnje tačke za jasnost teorijskih misli, nije im prepuštao apsolutnu važnost. Tako je, recimo, pisao o boju: da je »prava ratna radnja« i da je »sukob«, čiji je cilj uništenje neprijateljskih snaga, ali da može biti slučajeva u kojima će to biti sredstvo, a cilj posjedanje nekog mesta ili objekta. Itd. i sl. I Klauzevic se žalio na nedostatak terminologije koja, na primer, jednom rečju, pobjeda ili poraz, treba da izrazi njihove različite veličine. »Ako je poglavito moralna snaga pobjedom pokolebana«, piše on, »onda izgubljena bitka postaje poraz, koga prema tome nema uz svaku pobjedu«. Navedeno opažanje Klauzevicevo o nedostatku terminologije korespondira sa savremenim semantičkim saznanjima prema kojima jezički simbol – reč ne označava dati objekat zato što mu liči, već zato što su mu ljudi dali takvu funkciju, te da bi bilo mnogo manje sporova kad bi se reči smatrale onim što jesu, tj. znacima i simbolima, a ne stvarima po sebi.

## LOGIČKA ANALIZA – ORUŽANA BORBA KAO PREDMET MIŠLJENJA

I ovaj, najduži odeljak rasprave Višnjic počinje konstatacijom da se o oružanoj borbi može govoriti kao o pojavi uslovljenoj borbenim dejstvima, za koju su potrebna dva međusobno (relativno) neindiferentna procesa borbenih

dejstava. Zatim, istražuje borbena dejstva kao posebne društvene procese i njihove odnose i nosioce, nastanak oružane borbe i oružanu borbu kao kompleks: pojava–odnos–proces.

Evo, ukratko, stavova o borbenim dejstvima.

Borbena dejstva su svrsishodna ljudska delatnost, jer ih izvode svesne ljudske jedinice, odnosno svesno organizovane formalne ljudske grupe.

Ljudi dovedeni u određeni odnos prema sredstvima čine (zajedno s tim sredstvima) svojevrsne sociotehničke borbene sisteme ili snage.

Borbena dejstva, kao sistem društvenih procesa, počinju esencijalno da egzistiraju političkom odlukom. Ako političke odluke nisu inicijativne već uslovljene, onda je reč o borbenim dejstvima kao sistemu odbrambenih društvenih procesa protiv opasnosti koja dolazi spolja.

Pored egzistencijalnih postoje i virtuelna borbena dejstva, to jest kompleksi procesa radi jačanja vlastite vojne moći, koji se nazivaju »borbena gotovost« ili »pripremljenost društva (za agresiju ili vlastitu odbranu), a mogu biti u funkciji odvratanja«.

Sistemi borbenih dejstava (dakako na svakoj od zaraćenih strana) bitno su procesi saradnje.

Osim egzistencijalnih i virtuelnih, Višnjić još razlikuje primarna (napadni i odbrambeni procesi) i sekundarna (kretanja i odmaranja) borbena dejstva, a s obzirom na značaj – strategijska, operativna i taktička.

Ulazeći u raspravu o nastanku oružane borbe, pisac je najpre postavio pitanje – da li virtuelna borbena dejstva dovode do virtuelne oružane borbe? Njegov je odgovor da samo neki procesi i samo određeni odnosi borbenih dejstava mogu da se nazovu virtuelnom (mogućnom) oružanom borbom. To je slučaj kada su dva procesa u odnosu netrpeljivosti, suprotnosti. Ali, ni tada virtuelna oružana borba ne dovodi obavezno do stvarne, egzistencijalne. Ni do virtuelne oružane borbe neće doći kada nisu gotovo ni u kakvoj vezi virtuelna borbena dejstva, kao na primer između Nepala i Norveške.

Kakav, dakle, može biti odnos dva procesa borbenih dejstava prema iskustvenim pokazateljima?

Na to pitanje Višnjić daje sledeće odgovore:

(1) odnos ravnodušnosti ne dovodi do oružane borbe, na šta ukazuju primeri da se neke nacije i države nisu sukobljavale;

(2) odnos saradnje borbenih dejstava takođe ne dovodi do oružane borbe, već se, kombinovanjem procesa različite moći delovanja, izazivaju posledice kod protivničkih borbenih sistema kao nosilaca suprotnih procesa i tako ostvaruju odgovarajući strateški, operativni i taktički ciljevi. (U ovom stavu ne zvuči logično: ne dovodi do oružane borbe a izaziva posledice na suprotnoj strani, i to u stratejskom, operativnom i taktičkom obimu?!);

(3) odnos jednostrane disjunktivnosti (isključivosti, suprotnosti, protivnosti) koji nastaje na osnovi posve suprotnog stava subjekata odlučivanja, pri čemu jedna strana preuzima akt agresije koji se naziva »intervencija«, dok se druga strana »ne protivi zlu nasiljem«. Takav je slučaj intervencije SSSR-a u Čehoslovačkoj 1968. godine. U tom tipu odnosa postoji jednostran proces, jedno borbeno dejstvo, pa do oružane borbe ne dolazi. (I u ovom stavu, upravo sa stanovišta logike, ne može se mimoći pitanje: kako izmiriti odnos jednostrane suprotnosti i suprotan stav subjekata odlučivanja?! Osim toga, čitaocu je neobično značenje koje u logičkom diskursu pisac daje terminu »disjunktivnost« budući da ono nije logičko, dakle nije značenje koje u simboličkoj logici ima simbol za disjunkciju.);

(4) odnos dvostrane disjunkcije je prvi i glavni uslov za nastanak neke konkretne pojave oružane borbe; drugi je uslov postojanje nejednakih sila nosilaca suprotnih procesa, jer u protivnom pojava ne bi mogla nastati; treći je uslov međusobna neravnodušnost; četvrti uslov, mada ne i obavezan, jeste postojanje napada i odbrane.

Višnjic nadalje kritikuje formulacije o oblicima i sadržajima oružane borbe u našoj doktrinarno-normativnoj teoriji. Ukratko, frontalni, partizanski i kombinovani oblici oružane borbe, o kojima je reč, stvarno predstavljaju, kako on tvrdi, samo našu polovinu (naš pol) oružane borbe, jer se neprijatelj u njima daje samo u elementarnim naznakama, preusko, nedovoljno. Što se tiče sadržaja oružane borbe, smatra da navođenje raznih borbi, odbrana, dejstava i zaprečavanja u tom smislu predstavlja neuspešan pokušaj empirijske klasifikacije.

Svoje shvatanje oblika i sadržaja oružane borbe izložio je u stavu koji se ne može sažeti, pa ga navodimo s nez-

natnim skraćanjem: »Svaki oblik oružane borbe odnosi se na pojedinačni ili opšti sadržaj. Kao primer pojedinačnog sadržaja može poslužiti 'staljingradska bitka' ... 'Staljingradska bitka« je pojam i izraz, odnosno logički i govorni (jezički) oblik jedne individualne bitke. *Njen stvarni fizički oblik mogu činiti samo ukupne snage obeju strana* (oko dva miliona ljudi, 20 hiljada topova, oko dve hiljade tenkova i oko dve hiljade aviona) *raspoređene* (ne konstantno, ne neprekidno za svih šest meseci trajanja) *na oko sto hiljada kvadratnih kilometara*. Primer opšteg logičkog sadržaja bio bi simbol 'bitke' pod kojim bismo mogli podrazumevati i 'kanu' i 'Borodinsku bitku', i 'bitku na Neretvi' ili bilo koju drugu. Oblik i sadržaj su nerazdvojni, ali nisu identični. 'Određen sadržaj zahteva odgovarajuću formu, ali se u određenu formu ne može uključiti svaki sadržaj«. Menjajući se, sadržaj zamenjuje jedan oblik drugim; prelazi iz jednog u drugi. Iz nižeg mogu se razviti viši oblici oružane borbe i obratno«.

Stav koji, barem delimično, relativizira razliku između Višnjicevog gledišta i gledišta doktrinarno-normativne teorije sledi iza navedenog i glasi: »Na osnovu istorijskog iskustva prošlih ratova i nekih vidova mirnodopske prakse, može se relativno pouzdano tvrditi da skoro sve ono što naša aktuelna teorija naziva oblicima borbenih dejstava možemo nazvati oblicima oružane borbe«.

Proizilazi da različiti nazivi mogu da pokriju iste oblike. Oni koji drže da je »oblik vrhovni sudija života« mogli bi, na osnovi toga, da zaključe kako isti oblici navode na pretpostavku da bi i različiti nazivi koji ih pokrivaju mogli imati isto značenje. Ali, kod Višnjica, to nije slučaj. Štaviše, i kada je reč o spomenutim oblicima, on, umesto niza – operacije–bojevi–borbe, pravi nešto drukčiji niz – operacije–bitke–bojevi.

Po njegovom mišljenju, termin »borba«, kao oblik, zadaje ne male brige i zato ga isključuje u tom značenju. Jer: »Neke samostalne borbe, nezavisno od zamisli i planova strana nosilaca sukobljenih procesa, predstavljale bi svojevrstu konfuziju; pouzdani znak obostranog rasula, te se njihovo postojanje ne može opravdati«. U prilog tome parafrazira, u fusnoti, Moltkea, za koga kaže da je neopravdano ignorisao iskustva američkog građanskog rata, jer nije želeo da proučava kretanje oružanih rulja. U vezi s tim, primetili bismo da smisao navedene fusnote nije naj-

jasniji: ako je Moltke neopravdano potcenjivao iskustva američkog građanskog rata, može li se opravdati to što nije želeo da proučava kretanje oružanih rulja?!

Višnjić pretpostavlja da bi kriterijum za »svrstavanje« oblika oružane borbe trebalo da čine: snage – nosioci suprotnih primarnih procesa i vreme trajanja pojava. U objašnjenjima koja je dao za boj, bitku i operaciju uzima u obzir još prostor i posledice. Od zaključaka koje je izveo izdvajamo završni: »stvarna transformacija sadržaja i oblika oružane borbe odvija se putem borbe oblika i sadržaja. Razvijajući se, jedan sadržaj zamenjuje jedan oblik drugim; boj prerasta u bitku; bitka u operaciju i obratno, jer razvoj ne mora biti i nije uvek progresivan«.

Prihvatimo li piščevo stanovište o oblicima oružane borbe i o njihovoj transformaciji, pod pretpostavkom da ćemo tako otkloniti postojeću terminološku zbrku u našoj doktrinarno-normativnoj teoriji, ipak smo obavezni da izvidimo nismo li time izazvali nove nesporazume. Na primer: da li je umesno odricati mogućnost relativno samostalnog dejstva partizanskim jedinicama koje nemaju karakteristike združene jedinice? I možemo li se zadovoljiti time da, prema Višnjićevom predlogu, odnose nezdruženih snaga u boju, putem kojih osnovni boj traje kao relativno samostalna pojava, nazovemo elementarnim mikropojavama? Slično tome, držeći se njegovog kriterijuma po kome je operacija najviši oblik oružane borbe, koji se ostvaruje putem bitaka i bojeva ili samo bojeva, i njegove interpretacije staljingradske bitke, kako bismo mogli predstaviti valjanu relaciju između ta dva oblika?

Razmatrajući karakteristike borbenih sistema, odnosno sistema oružanih snaga, Višnjić nabraja osnovne tipove njihovih relacija: (1) vertikalna, sa pretpostavljenom komandom i s potčinjenima, (2) horizontalna, sadejstvo i saradnja, (3) posebne, sa okruženjem: odnos s prirodom, društvenom sredinom i neprijateljem (samo u oružanoj borbi).

Posebnu pažnju zaslužuje Višnjićevo sistematizovanje funkcija borbenih sistema, tačnije rečeno kompleksa funkcija, za koje on smatra da bi mogli predstavljati relativno pouzdanu osnovu za tvorbu sistema shvatanja, odnosno znanja zasnovanih na uočavanju pravilnosti ili zakonitosti u njihovom dešavanju. To su: (1) rukovođenje i komandovanje; (2) vatra; (3) gibanje (dinamičnosti) borbenih sis-

tema; (4) obezbeđenje borbenih dejstava, i (5) materijalno i zdravstveno obezbeđenje.

O nabrojanim funkcijama borbenih sistema, i ne samo tim, dakako iscrpnije i u drukčijoj sistematizaciji, govori se i u doktrinarno-normativnim dokumentima. Istina, funkcije vatre i gibanja (dinamičnosti) nisu tretirane na isti način, pa ni istom terminologijom. Višnjić, primerice, najpre deli funkciju gibanja ili dinamičnosti na dve podgrupe funkcija, pri čemu u prvu ubraja sva manevrovanja, a u drugu sva takozvana kretanja. Zatim, sva borbena dejstva svrstava u niz po funkciji dinamičnosti: odmaranje – napad – odbrana – kretanje. Ali, ostavimo li po strani da li je umesnije ostati kod termina »manevar« i »kretanje« ili ih podvesti pod termin »gibanje« ili »dinamičnost«, u istom ili različitom značenju, ne možemo mimoći Višnjićevu kritiku ratne veštine i ukazivanja na mogući put njenog razvoja. U vezi s tim on piše: »S obzirom na to da se ratna veština nije razvijala kao sistem opštih i nužnih naučnih stavova, po pravilima logike jednakim za sve ljude, pretpostavlja se da bi to mogao biti jedan od mogućih puteva njenog takvog razvoja. A takav razvoj bi mogao dovesti do jedinstvene teorije vatre, teorije gibanja, teorije obezbeđenja borbenih dejstava i teorije o materijalnom i zdravstvenom obezbeđenju«. To znači, zaključuje on, da bi se taktička, operativna i operativno-strategijska borbena dejstva iste vrste (na primer, napadi), sa stanovišta pomenutih funkcija, odvijala u sličnim uslovima na sličan način.

Šta da se kaže o ovim i ovakvim piščevim očekivanjima od jedinstvene teorijske misli? Hteli bismo da verujemo da ona nisu stegnuta kalupom strogog determinizma tako da bi borbena dejstva iste vrste videla kao idealan proces koji se odvija po pravilima logike i da dopuštaju njihov individualni tok po zakonima verovatnoće.

U razmatranju oružane borbe kao kompleksa pojava–odnosa–procesa Višnjić polazi od odnosa do kojeg dolazi na osnovi suprotnih odluka dve komande koje se tiču istog prostora: komanda puka odlučuje da ga brani, komanda divizije da ga osvoji. Sudarom ovih borbenih sistema započinje boj u kome oni prividno gube autonomnost. Tako rezultat boja proističe iz »zajedničkog delovanja« divizije i puka, dakako antagonističkog, iako se ostvaruje samo jedan od dva suprotna cilja borbenih dejstava. Pisac kvalifikuje oružanu borbu, i svaki njen oblik, kao vrednos-

no neutralne, jer se u njoj nište i ljudski životi. Njemu polazi za rukom da oružanu borbu posmatra kao jedinstven objekat, u vrednosnom smislu, koji ne nosi tragove suprotnih interesa. U isti mah, svaki oblik oružane borbe je pojava-proces, jer ne može samoniklo nastati, već su potrebna bar dva procesa, a takođe i kompleks procesa funkcija sukobljenih sistema dovedenih u direktnu ili indirektnu vezu i, najzad, kompleks elementarnih bojeva i niza mikroprocessa i mikropojava. U zaključku, istaći će da sve pomenute procese, odnose, funkcije i pojave ostvaruju realni ljudi sa svojim ideološkim opredeljenjima, ciljevima – vrednostima, klasnom ili nacionalnom svešću, obučenošću, opremljenošću, spremnošću da izdrže napore i da se lično žrtvuju ili bez tih osobina, i da u oružanoj borbi, pod drugim manje-više sličnim uslovima, prevagu uvek odnosi čovek.

Za Višnjica je u oružanoj borbi opšte, kao jedno u mnogom, odnos nepomirljive suprotnosti i sukoba dva suprotna procesa. To je onaj »delić« koji je zajednički svakom pojedinačnom obliku oružane borbe i oružanoj borbi kao celini odnosa. Drugo opšte (kao mnogo jednog) to je mnogo pojedinačnog, mnogo jednovrsnih pojava oružane borbe, kao što su sve operacije, sve bitke i svi bojevi.

Osnovna je greška teorije ratne veštine u tome što se borbena dejstva smatraju posebnim (pojedinačnim) u odnosu na oružanu borbu kao celinu, a za oružanu borbu su neophodna dva borbena dejstva, još jednom naglašava Višnjic.

U istom duhu on razmatra i oružanu borbu kao relaciju sila. U traženju odgovora na pitanje: šta je sila, Višnjic tvrdi da naučno mišljenje nije otišlo dalje od zdravorazumskog u određenju pojma »sila«. Uprkos tome, on će sile koje se javljaju u oružanoj borbi definisati kao dispoziciju i egzistencijalnu primenu oružanih sredstava fizičke prinude.

Odnos sila u oružanoj borbi, po njegovom mišljenju, stratifikovana je pojava koja se izražava kao prednost (superiornost) odnosno kao nedostatak (inferiornost) na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou. Elementi odnosa sila u svakom obliku oružane borbe su kvantitet i kvalitet ljudskog i tehničkog faktora i od njih formiranih socijalnih grupa (sastava, sistema i podsistema) – jedinica (snaga). Polazeći od toga da dispoziciona i egzistencijalna primena oružanih sredstava prinude ima ne samo vojno-



tehnološku, već i socijalnu dimenziju, Višnjić daje neku vrstu definicije: »Vojna oružana sila je koncentrisani izraz društveno-političkih, naučnih, ideoloških i drugih aspekata svake od sukobljenih strana«. Uz ovu definiciju ne možemo izbeći primedbu da nije dovoljno jasna i određena. Uzmemo li bilo koje od značenja termina »aspekt« u datom iskazu, nećemo dobiti, ni logički ni sintaksički, valjan iskaz. Pisac je, mogli bismo reći, strogošću zahteva za jasnim, određenim značenjem u naučnom diskursu i sam na sebe navukao oštricu kritike. U prilog tome ide i utisak da je često upotrebljavao dve pa i tri reči tamo gdje je bila dovoljna jedna i da je u celom njegovom tekstu poprilično zagrada, a to ne ide u prilog ni logici ni semantici.

U određivanju vojne oružane sile, po Višnjićevom mišljenju, posebnu ulogu ima odnos naprednih, progresivnih i reakcionarnih snaga društva i njihova uloga u formiranju ovog ili onog socijalnog tipa odbrambene organizacije. Pri tome su mogućna dva suprotna procesa: prvi je proces podruštvljavanja odbrambene moći društva, a drugi proces njihove militarizacije. S obzirom na to, on ranijoj kvalifikaciji oružane borbe kao vrednosno neutralne pojave sada dodaje mogućnost određenja kao etički pravedne, s jedne strane, a nepravedne s druge strane.

Ispitujući činioce koji presudno utiču na promenu odnosa sila u oružanoj borbi, dotakao se političkih, društveno-ekonomskih, naučnih i moralnih, istakao u tom smislu odlučujući značaj borbenih dejstava i posebnu ulogu koju imaju iznenadni nuklearni udari koji neposredno menjaju odnos snaga i određuju tok i ishod oružane borbe.

Zaključak, na kraju logičke analize oružane borbe kao predmeta mišljenja, neočekivano je završen pitanjem: da li je dobivena zaista prava osnova za tvorbu novog pojma, da bi ponudio odgovor na stranicama koje slede. Ali, pre nego što prikažemo novu definiciju tog starog pojma, trebalo bi se najkraće osvrnuti na novu terminologiju koju pisac uvodi u ratnu veštinu. U njegovim iskazima koji se tiču borbenih dejstava i oružane borbe mnogo je termina iz logike i sociologije, koji otežavaju razumevanje i razjašnjavanje problema o kojima se raspravlja. Tako piše o borbenim dejstvima kao društvenim procesima čiji su nosioci (snage) sociotehnički sistemi koji mogu imati esencijalnu (pravu, glavnu, osnovnu) ili virtuelnu (sposobnu, pripremljenu) egzistenciju; slično tome, i o oružanoj borbi kao društveno-

-antidruštvenoj pojavi – odnosu, koji nastaje iz procesa totalizacije dva međusobno disjunktivna i neravnodušna (neindiferentna) borbena dejstva suprotnih strana. On uvođi termin »gibanje« i(li) »dinamičnost«, kao zajednički izraz za manevar i kretanje, i »odnos sila« uporedno s »odnosom snaga« a u istom značenju. Ističući prednost koju donosi vatra i s njom povezano gibanje, neposrednu povezanost vatre s manevrom i težnju za rasporedom koji će omogućiti realizaciju vatre i neophodna kretanja, Višnjić će svojevrsnim manevrom nazvati i grupisanje snaga (iako to nije uobičajena terminologija u nas). Što se tiče uobičajenosti, ne može se poreći da se naširoko upotrebljavaju oba termina, i manevar i grupisanje snaga, a ono što nije uobičajeno to je da se između njih stavlja znak jednakosti.

#### NOVA DEFINICIJA POJMA »ORUŽANA BORBA«

U četvrtom odeljku svoje studije Višnjić nastoji da definitivno oblikuje pojam »oružana borba«. Posle uvodnih razmatranja o pojmu uopšte ponavlja – da su »sastavni delovi« svake oružane borbe suprotni društveni procesi – borbena dejstva. Ali, sad precizira da su borbena dejstva, kao procesi totalizacije, svrsishodne, vrednosno neutralne voljno-stihijske delatnosti (radnje, aktivnosti) saradnje kojima se izazivaju određene promene u društvu (i prirodi). Nosioi borbenih dejstava su borbeni sistemi (snage). Ciljevi borbenih dejstava se ostvaruju izvršenjem određenih zadataka, a zadaci putem pet iskustveno utvrđenih kompleksnih grupa funkcija. Postoje virtuelna i egzistencijalna borbena dejstva. Iz prvih nastaju druga. Proces totalizacije mogu se nazvati agresijom ili otporom agresiji, odnosno revolucijom ili kontrarevolucijom, a parcijalni procesi se javljaju kao konkretni primarni i sekundarni oblici (borbenih dejstava). Totalnim procesom ostvaruju se politički ciljevi, a parcijalnim procesom ciljevi borbenih dejstava u oružanoj borbi.

Do suštinske, egzistencijalne oružane borbe dolazi kada totaliteti procesa borbenih dejstava dođu u međusobno disjunktivan, neravnodušan odnos, kao odnos sila suprotnih interesa i ciljeva i nejednake moći. Konkretni oblici oružane borbe nastaju iz odnosa dva disjunktivna, međusobno neindiferentna primarna procesa borbenih dejstava

tvoreći novu pojavu koju nazivamo bojem, bitkom ili operacijom, zavisno od angažovanih borbenih sistema i posledica, ishoda. Iz stava o ishodu konkretnog oblika oružane borbe bilo bi pogrešno zaključiti da postoji svrha (cilj) oružane borbe. Oružana borba je vrednosno neutralna pojava.

Pojam »oružana borba« je, po Višnjićevom mišljenju, složen kao i sama pojava. Njegov obim čine složeni pojmovi »borbenih dejstava«, njihovih odnosa i konkretnih oblika oružane borbe koji iz tih odnosa nastaju.

Semantičke teškoće definisanja pojma »oružana borba« rezultat su sinonimne upotrebe termina »oružana borba« i »borbena dejstva«.

Višnjić oružanu borbu definiše ovako:

*»Oružana borba je destruktivna, vrednosno neutralna društvena pojava polarizovanog ništenja i ometanja, koja egzistira putem operacija, bitaka i bojeva nastalih na osnovu suprotnosti; nepomirljivih ciljeva borbenih sistema (snaga) – nosilaca strategijskih, operativnih i taktičkih napadnih i odbrambenih dejstava, kao parcijalnih aktivnosti (primarnog značaja), dvaju totalnih procesa borbenih dejstava, iniciranih političkim odlukama subjekata odlučivanja«.*

Nećemo ovu Višnjićevu definiciju ispitivati reč po reč. Bojimo se da bi nas takav postupak naveo na to da tumačimo razna značenja reči umesto da istražujemo njihovu neposrednu vezu s društvenim praktičnim iskustvom na koje se odnose, što u konkretnom slučaju znači iskustvo o oružanoj borbi. Ali, ne možemo mimoći izvesne semantičke probleme i, povezano s njima, metodološke probleme, koje je otvorio Višnjić svojim ogledom o pojmu »oružana borba«. U definiciji koju je dao, oružana borba je izdvojena iz rata, iako je, što i sam uviđa, moguće koristiti termin rat umesto sintagme oružana borba, kao što je slučaj u zapadnim izvorima; zatim je taj pojam raščlanio na: ništenje i ometanje; operacije, bitke i bojeve; strategijska, operativna i taktička napadna i odbrambena dejstva; parcijalne aktivnosti (primarnog značaja) i totalni proces borbenih dejstava; borbene sisteme i subjekte odlučivanja, pri čemu su prvi nosioci borbenih dejstava, a drugi ih iniciraju političkim odlukama. Ako pođemo s kraja Višnjićeve definicije, prepoznaćemo staru definiciju »rat je nastavljanje politike ...«; pod borbenim sistemima, nosiocima ne možemo a da ne podrazumevamo oružane snage ili njihove delove; operacije, bitke i bojevi, odnosno strategijska, operativ-

na i taktička dejstva, u istom ili nešto drukčijem nizu nalaze se u diskursu ratne veštine odavno; napad i odbrana uzajamno uništavanje isto tako. Ostaje, kao novost, rastavljanje oružane borbe na parcijalne aktivnosti (primarnog značaja), što je drugo ime za napadna i odbrambena dejstva, odnosno na dva totalna procesa borbenih dejstava, što je pisac u prethodnim razmatranjima naznačio kao agresiju i otpor agresiji, odnosno revoluciju i kontrarevoluciju. Stoga on operaciju, bitku, boj tretira kao oblike oružane borbe, dakle kao oblik koji stvaraju dve suprotne strane svojim odgovarajućim borbenim dejstvima, osporavajući ispravnost stanovišta prema kome su to oblici borbenih dejstava. Da ne bismo zapali u sholastičko sporenje ukazaćemo samo na izvesne jezičke teškoće koje proističu iz Višnjićevih distinkcija. Na primer, usvojimo li značenje koje on daje pojmu »borbena dejstva«, kakvo značenje treba da damo pojmovima »ratna dejstva« i »oružana dejstva«? Slično tome, uzmemo li operaciju, bitku i boj za oblike oružane borbe, a napad i odbranu kao primarna borbena dejstva ili parcijalne aktivnosti totalnih procesa borbenih dejstava, kako ćemo u tom slučaju razumeti i tumačiti značenje sintagmi »napadna operacija«, »odbrambena bitka«, »susretni boj«?

Odavno je zapaženo da ne treba očekivati korist od promene imena tamo gde nije moguće promeniti stvari, pa ipak dugotrajno održavanje te iluzije iziskuje kakvo takvo objašnjenje. Pojam »oružana borba« upotrebljava se u dva različita opšta smisla koji ne isključuju mnoga mogućna posebna značenja. U prvom, društvenom smislu ona je sukob koji se izražava neprijateljstvom, za razliku od drugih društvenih sukoba i nasuprot saradnji. U drugom, tehnološkom smislu ona je uzajamno uništavanje snaga i sredstava, kojima raspoložu strane u sukobu, a sastavljena je iz zasebnih dejstava koja nazivamo operacijama, bojevima, samostalnim borbama i sl. Kada se ova dva značenja, društveno i vojnotehnološko, razdvoje, onda se ne mogu izbeći jednostrani zaključci. U praksi, oni se manifestuju ne-realnim zahtevima koje političko rukovodstvo postavlja vojnom, ili prioritetoj vojnih razloga pred političkim, na čemu insistira vojno rukovodstvo. U teoriji, protivrečnosti proističu iz »krvavog i razornog izjednačavanja fizičkih i moralnih snaga« koje se događa u oružanoj borbi, zbog čega se sad daje prednost prvima, koje se mogu proraču-

nati, sad drugima koje ne podležu egzaktnoj računici. Proističu i iz tradicionalnih nesporazuma oko značenja koja dajemo rečima: bilo što ih uzimamo kao pojmove koji su jedina stvarnost, bilo što ih prihvatamo kao sažete nazive pojedinih stvari. Najposle, značenja koja dajemo rečima, birajući među onima koja smo našli u rečnicima, uključuju i naše reagovanje, koje je sadržano u izboru, pa time i naša prethodna saznanja i iskustva u vezi s tim.

U svakom slučaju, ne izgleda opravdano očekivati da se značenje reči, termina, pojmova može okovati definicijama, pa ni logičkim pravilima. Da parafraziram jednog savremenog filozofa (Kostas Axelos): uprkos nastojanjima da se jezik identifikuje s njegovom logičkom sistematizacijom, on je, zajedno s mišljenjem, išao svojim putem. To nije otklonilo sporove oko značenja, ali ih je oslobodilo metafizičke jalovosti stavljajući ih na ispit operacionalne valjanosti. Drugim rečima, umesto priklanjanja krutim definicijama, pažnja je usredsređena na iskaze koji sadrže dati termin dakako uvek u vezi s empirijski percipiranim događajima. Tako se širio put istraživanju kao naučnom postupku i tehnologiji kao veštini u primenjivanju naučnih saznanja.

Budući da smo se malo udaljili od konkretne teme, da joj se ponovo vratimo. Shvatimo li oružanu borbu, kako Višnjic predlaže, kao »složen odnos procesâ borbenih dejstava«, koja pojedinačno uzeta nisu oružana borba, već su njen deo, ili se povedemo za Klauzevicevim iskazom prema kome: »iz samog pojma rata uvek proizlazi da sva dejstva, koja se u njemu javljaju, moraju poticati iz borbe«, ne možemo izbeći kontrolu proveravanjem. S obzirom na ratno iskustvo i na pojam rata, i uzimajući u obzir stalne promene koje donosi razvoj ratne tehnike i ratne veštine, ma koje borbene dejstvo zamišljali ili preduzimali, ne možemo to činiti kao jednostranu delatnost, već uvek uzimajući u obzir ono što protivnik namerava i što čini. Evo jednog iskaza Mao Cedunga koji plastično ilustruje dijalektičku povezanost borbenih dejstava. »Neprijatelj napreduje, mi se povlačimo u redu; neprijatelj se utvrđuje, mi ga uznemiravamo da bi ga iznurili; neprijatelj je iscrpljen, mi napadamo; neprijatelj se povlači, mi ga progonimo«. I u iskazima u kojima se sažimaju strategijske koncepcije o načinu vođenja oružane borbe, odnosno rata, kao što su partizanski, frontalni ili kombinovani oblik oružane borbe »strategija

isturene odbrane«, ili »strategija elastičnog odgovora«, ili »strategija uzvratnog udara«, u kojima je očevidno reč o »našoj« strategiji, »našoj« borbi, isto je tako implicite jasno da oni sadrže odgovor na pretpostavljeni način »dejstva« ili »borbe« ili »ratovanja« mogućnog protivnika.

Kada je u pitanju naučni metod, za koji se opravdano Višnjić zalaže u istraživanju problema ratne veštine, uz sve uvažavanje njegove neophodnosti, preterano je očekivati da je sam po sebi dovoljan i da može nadomestiti poznavanje predmeta. Kao što je davno rečeno, uzaludno je očekivati da će marljivi čitaoci logike ispravno suditi u raznim oblastima društvene delatnosti. Sa tog stanovišta, ono što je odlika Višnjićeve knjige u isto vreme je i njen najveći nedostatak. Logičko-semantička strogost i cela povorka termina koji nisu iz ratne veštine komplikuju, a ne rasvetljavaju problematiku koja se tiče oružane borbe i borbenih dejstava. Čitajući ovu knjigu bolje smo razumeli izreku koja je gramu iskustva davala prednost pred tovarom teorije. Njom se, u stvari, otklanjala iluzija da misao odvojena od delanja, od prakse može da nam osigura izvesnost saznanja i svrsishodnost postupaka. Ali, time nije ni iskustvo ostavljeno bez pomoći mišljenja. I pragmatičko tumačenje iskustva polazi od toga da kada dejstvujemo na neku stvar i ona vrši na nas neki uticaj. Jednostrana radnja ne čini iskustvo, već uviđanje veze sa trpljenjem koje otuda proizlazi. Slično tome, mogli bismo reći i da borbena dejstva nose taj predikat »borbena« tek kada i ako trpe istovrsna suprotna dejstva.

Možemo žaliti što Višnjić svoj logičko-semantički ogled nije više i bolje utemeljio na analizi iskustva iz oružane borbe. Ilustracije koje je dao u tom smislu su krajnje oskudne, bleđa slika stvarnosti. On za takav postupak nalazi razlog u činjenici da oni koji su se u ratnoj veštini kruto držali iskustva prošlosti nikada nisu bili na visini zadataka koje je postavljala budućnost. U vremenu u kome živimo, kada se ništa ne menja tako brzo kao ratna tehnika, zastareli kalupi ratne veštine pogotovo ne nude valjane odgovore i rešenja za nove izazove. Pa ipak, kada se sve sabere i oduzme, ni to što je novo ne nastaje bez ikakve veze s iskustvom koje mu je prethodilo. I kada je reč o oružanoj borbi, ono što predstavlja promenu uvek je u nekoj vezi sa zatečenim sve i kada ga potpuno negira. A događa se i to da se neki stari postupak oživi u novom obliku, kao i što

se skoro zaboravljena reč vrti s osveženim značenjem. Mao Cedung pozivao se na Sun Cevena, najstarijeg vojnog pisca iz drevne Kine: »Poznaj neprijatelja i poznaj sebe i možeš stotinu bitaka voditi i ostati nepobeden«, tumačeći da se ta njegova misao odnosi kako na učenje tako i na primenu naučenog, kako na poznavanje zakonâ razvoja objektivne stvarnosti tako i na odlučivanje o sopstvenim akcijama u skladu s njima, sa ciljem da se savlada neprijatelj. U drugom kontekstu, ali u istom smislu, Lidel Hart podseća na dublju istinu, do koje Foš i drugi učenici Klauzevica nisu došli, a ona se ispoljava u tome da u ratu svaki problem i princip imaju dve strane. On je tu misao konkretizovao potrebom da dok nanosimo udar obezbeđujemo sebe i neophodnošću da se zadatak rešava na dva načina, kako je govorio Napoleon, jer, kada se rešava neki problem u kojem postoji i suprotna sila, koja se ne može regulisati, čovek mora predvideti i postarati se za alternativne pravce i načine dejstva. U naređenju o načinu izvođenja borbenih dejstava, od 8. januara 1943, Tito, između ostalog, akcentira: starešine moraju svakog trenutka dobro poznavati snage i sredstva kojima raspolazu i uvežbavati sopstvenu taktiku i borbene postupke; isto tako dužne su da upoznaju snage i stanje neprijatelja, metode ratovanja i njihove taktičke postupke.

Ovde završavamo prikaz knjige, ostavljajući za drugu priliku eventualni osvrt na »dodatak« u kome pisac kritički razmatra sintagme i pojmove »sukob niskog intenziteta«, »vazdušno-kopnena bitka«, »operativno-manevarske grupe« i »distanciona dejstva«. I prema tim pojmovima pisac zauzima uglavnom odbojan stav, pripisujući im konfuzno, čak i vrlo sumnjivo, predmetno-saznajno značenje i očiglednu društvenu nekomunikabilnost. U vezi s tim primetićemo samo da naša doktrinarno-normativna teorija, za koju je Višnjić rekao da gotovo blokira misao o odnosima oružane borbe i borbenih dejstava, faktički ne stavlja nikakve prepreke novim tumačenjima novih pojava i novoj terminologiji. Pisac, pak, u primeru navedenih sintagmi, podiže prepreke vrlo visoko. Time što smo rekli ne dovedimo u pitanje njegovo nastojanje da stare i nove termine iz ratne veštine propušta kroz sito semantičke i logičke analize. Ali, primenjen kruto i isključivo taj postupak ne štiti od jednostranih zaključaka, pa ni od grešaka. Tragajući za pravim značenjem pojedinih termina po rečnicima,

on je uzimao deo značenja kao celo značenje, dodajući tome svoje razumevanje, tumačenje i interpretaciju. Pri tom je zanemarivao važnost koju u tom smislu imaju (1) empirijska, praktična osnova, (2) kontekst ili dijaloško sazvučje u okviru celine iskaza s tematskim jedinstvom, i (3) neprekidno stanje dvostranog dejstva u svakom ratu, čiji su efekti uzajamni, usled čega se ne može uzimati u obzir samo dejstvo jedne strane. Kritikujući proizvoljnu upotrebu termina u teoriji ratne veštine, pisac je ispustio iz vida da i njihovo proizvoljno negiranje ne ostavlja ništa što bi vodilo tačnom i jasnom izrazu.

#### S U M M A R Y

##### RE-DEFINITION OF THE NOTION OF THE »ARMED STRUGGLE«

(Dušan Višnjić, *Pojam oružane borbe*, (Notion of the armed Struggle), Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988)

In this review is comprehensively presented the contents of this book and its author's methodological approach analysed. Particularly are stressed points criticized in the book and the conclusions reached. In the assessment of new solutions offered by the author of the book the Poper's approach has been applied – solutions are proposed and criticized; each criticism contains an attempt of refute; solution that survives the criticism is temporarily adopted but requires further discussion.

The principal quality of the book is simultaneously its greatest deficiency: logical-semantic strictness and a host of terms that are not used in the art of war, rather complicate then elucidate problems pertaining to the armed struggle and combat operations.

The basic criticism addressed to the author of the book is that he did not in a greater measure and more complex manner checked his logical-semantic essay by analysis of experience but searched for meanings of certain terms in dictionaries, taking a portion of a meaning for the complete meaning and adding to this his own understanding and interpretations of the term.

Contrariwise is pointed out the significance of the following for the right understanding of terms of the art of war: (1) empirical, practical basis, (2) context or dialogistic consonance within the frames of the statement with the thematic ensemble, and (3) perpetual state of two-sided action in each war, whose effects are mutual, because of which the action of one side only cannot be taken into account.

In his criticising the arbitrary utilization of terms in the domain of the art of war the author neglected the fact that even their arbitrary negation leaves nothing that could lead also to a clear expression.



## R É S U M É

## REDEFINITION DE LA NOTION DE »LUTTE ARMÉE«

(Dušan Višnjić, *Pojam oružane borbe* (La notion de la lutte armée), Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988)

Ce compte rendu représente le contenu exhaustif du livre et tente d'analyser le procédé méthodologique de l'auteur. Un accent particulier est mis sur ce qui y fait l'objet de la critique et des conclusions. En évaluant les nouvelles solutions offertes par l'auteur du livre, on a appliqué la position de Popper – les solutions sont proposées et critiquées. Chaque critique est une tentative de démenti; une solution qui peut résister à la critique est acceptée temporairement sans cesser d'être pour autant l'objet de débat.

La meilleure qualité du livre est en même temps son plus grand défaut: la rigueur logico-sémantique et la multitude des termes qui ne relèvent pas du domaine de l'art de la guerre rendent compliquée la problématique de la lutte armée et des actions de combat sans l'éclairer.

Le reproche fondamental fait à l'adresse de l'écrivain c'est qu'il s'était mis à la recherche dans les dictionnaires de la signification de certains termes en prenant une partie de leur signification comme étant la signification complète pour ajouter à cette dernière sa propre façon de comprendre et d'interpréter, au lieu de soumettre son essai logico-sémantique à la lumière d'une analyse basée sur l'expérience.

En revanche, on met en relief l'importance de ce qui peut être pertinent pour la juste compréhension des termes de l'art de la guerre, à savoir: (1) les bases empiriques pratiques, (2) le contexte ou l'harmonie de dialogue dans le cadre de l'entité de l'énoncé présentant son unité thématique, (3) l'état contenu de l'action mutuelle dans chaque guerre dont les effets sont réciproques, ce pourquoi on ne peut pas prendre en considération seule l'action d'une partie.

En critiquant l'emploi arbitraire des termes dans la théorie de l'art de la guerre, l'écrivain a perdu de vue que leur négation arbitraire n'offre rien de ce qui aboutirait à une expression claire.

## P E З Ю М Е

## ПЕРЕОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ »ВООРУЖЕННАЯ БОРЬБА«

(Душан Вишнич, *Понятие вооруженной борьбы*, Вojноиздавачки и новински центар, Белград, 1988)

В разборе исчерпательно излагается содержание книги и анализируется авторский методологический прием. Особенно подчеркивается то, что в книге подвергается критике и заключается. При оценке новых решений, предлагаемых автором книги, применяется положение Поппера: решения предлагаются и критикуются; каждая критика содержит попытку опровержения; решение, выдерживаемое критикой, принимается временно, но его и в дальнейшем надо подвергать обсуждению.

То, что является главной особенностью книги, одновременно является и ее главным недостатком: логическо-семантическая строгость и множество терминов, которые не из военного искусства, усложняют, а не ос-

вещают проблематику, касающуюся вооруженной борьбы и боевых действий.

Основное примечание автору книги, заключается в том, что он свой логическо-семантический эксперимент не проверял в большей степени и более комплексно анализируя опыт, но значение отдельных терминов искал в словарях, принимая часть значения за полное значение, добавляя к этому свои размышления и истолкования.

В противовес этому, подчеркивается значение, которое для правильного понимания терминов в военном искусстве имеют: (1) эмпирическая, практическая основа, (2) контекст или диалогическое созвучие в рамках целого высказывания с тематическим единством, и (3) непрерывное состояние двухстороннего действия в каждой войне, эффекты которого взаимны, из-за чего нельзя учитывать только действия одной стороны.

Критикуя произвольное использование терминов в теории военного искусства, автор выпустил из виду, что и их произвольное отрицание не оставляет ничего, что может вести к ясному выражению.

# Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja

(Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije  
»Maršal Tito«, Beograd, 1989)

*Knjiga Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja, po formi zbornik, obuhvata sve referate i diskusije sa naučnog skupa »Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage«, održanog u maju 1988. godine na Brionima. Deo referata i diskusija sa tog skupa »Vojno delo« je objavilo u br. 4/88, želeći da široki krug svojih čitalaca što pre i što verodostojnije informiše o tom značajnom događaju.*

*Na 524 stranice, ilustrovane većim brojem tabela i mapa, sadržaj je podeljen u tri tematska poglavlja: (1) Globalni aspekti bezbednosti i odbrane nesvrstanih zemalja; (2) Regionalni aspekti bezbednosti i odbrane nesvrstanih zemalja, i (3) Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage.*

*Knjiga je visokoinformativno štivo o ovom značajnom događaju, jer su na Brionima prvi put u istoriji naučni radnici i drugi stručnjaci nesvrstanih zemalja zajedno raspravljali o pitanjima odbrane i bezbednosti, kako nesvrstanih zemalja pojedinačno, tako i pokreta u celini. Knjiga, u celini, predstavlja traganje za mogućnostima novih inicijativa i akcija, koje bi doprinele delotvornijoj ulozi politike i pokreta nesvrstanih zemalja u zaštiti njihove nezavisnosti, nacionalnog suvereniteta i bezbednosti.*

*Istovetan tekst knjige štampan je u dve jezičke verzije. U prvoj verziji svi tekstovi su na srpskohrvatskom jeziku, a u drugoj verziji, originalni tekstovi prezentirani su i štampani na francuskom a referati i diskusije, podneti na ostalim radnim jezicima štampani su na engleskom jeziku. Tako je dobijena englesko-francuska verzija, koja je u toku održavanja*

devetog samita nesvrstanih zemalja u Beogradu uručena svim delegacijama nesvrstanih zemalja učesnica.

Zbog izuzetnog interesovanja domaće i inostrane stručne javnosti izdavač je prihvatio inicijativu da knjiga bude adekvatno predstavljena. Jugoslovenska promocija održana je 24. oktobra 1989. godine na Tribini za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu Društvenog doma Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske u Zagrebu. O knjizi su veoma inspirativno govorili učesnici skupa: Miloš Minić, general-pukovnik u penziji mr Avgust Vrutar i dr Nada Švob-Đokić, direktor Instituta za razvoj i međunarodne odnose iz Zagreba. U ovom broju donosimo njihova izlaganja, kojima je knjiga sveobuhvatno predstavljena široj javnosti.

## S U M M A R Y

### SECURITY AND DEFENCE OF NON-ALIGNED COUNTRIES

(Centre of the Armed Forces for Strategic Research and Studies »Marshal Tito«, Belgrade, 1989)

The book *Security and Defence of Non-aligned Countries*, edited in the form of proceedings, contains all reports and discussions offered at the scientific meeting held on the general theme »Security and Defence of Non-aligned Countries Relying to Own Forces« at the Brioni Island in May 1988. The »Vojno delo« periodical has published a portion of reports and discussions from this meeting in its fourth issue for 1988, wishing to inform a wide circle of its readers as soon as possible and as authentically as possible on this significant event.

On 524 pages, illustrated by a great number of tables and charts, the book is divided to three thematic chapters: (1) *global aspects of security and defence of non-aligned countries*; (2) *regional aspects of security and defence of non-aligned countries*; and (3) *security and defence of non-aligned countries relying to their own forces*.

The book is a highly informative reading on this significant event, because at Brioni scholars and other experts of non-aligned countries met for the first time in history to discuss questions of defence and security both of individual non-aligned countries and of the Movement as a whole. This book represents a search for possibilities for new initiatives and actions which would contribute to a more constructive role of the policy and movement of non-aligned countries in protection of their independence, national sovereignty and security.

The same text of the book has been printed in two linguistic versions. In the first of them all texts have been printed in the Serbo-Croatian language, and in the second one the original texts have been presented and printed in French, while the reports and discussions offered in other languages have been printed in English. Thus an English-French version has been gotten and

was handed to each delegation of the participating non-aligned countries in the course of the Ninth Summit Conference of Non-aligned Countries, held in Belgrade.

Because of the exceptionally great interest shown by the domestic and foreign public the editor accepted the initiative that the book should be adequately presented. The Yugoslav presentation of the book was made, on October 24th, 1989, at the Tribune for Total National Defence and Social Self-protection held in the Social House of the Socialistic Union of Working People of Croatia, in Zagreb. Presentation of the book was in a highly inspired manner made by participants of the gathering: Mr. *Miloš Minić*; M Sc *August Vrtar*, Colonel-General, ret.; and D Sc *Nada Švob-Đokić*, Director of the Zagreb Institute for Development and International Relations. In this issue we are publishing their discourses by which the book has been comprehensively presented to a wider public.

## R É S U M É

### LA SECURITE ET LE DEFENSE DES PAYS NON-ALIGNES

Le livre intitulé «La sécurité et la défense des pays non-alignés», sous forme d'un recueil de textes, englobe tous les rapports et toutes les interventions de la réunion scientifique «la sécurité et la défense des pays non-alignés avec appui sur leurs propres forces» tenue en mai 1988 à Brioni. Une partie des rapports et des interventions de cette réunion a été publiée par «Vojno delo» (numéro 4/88) dans l'intention d'informer le grand nombre de ses lecteurs de cet événement important, le plus tôt et le plus exactement possible.

Sur 524 pages, illustrées par un grand nombre de tableaux et de cartes, le contenu est divisé en trois chapitres thématiques: (1) Les aspects globaux de la sécurité et de la défense des pays non-alignés; (2) Les aspects régionaux de la sécurité et de la défense des pays non-alignés; et (3) La sécurité et la défense des pays non-alignés avec appui sur leurs propres forces.

Il s'agit d'un livre très riche en informations sur cet événement important, car c'est pour la première fois que des scientifiques et d'autres experts dans pays non-alignés ont pu discuter dans l'île de Brioni de la défense et de la sécurité concernant tant les pays non-alignés respectivement que le mouvement dans son ensemble. Ce livre dans son ensemble représente une tentative de recherche de possibilités d'actions et d'initiatives nouvelles susceptibles de contribuer à l'efficacité de la politique et du mouvement des non-alignés en vue de la protection de leur indépendance, de leur souveraineté nationale et de la sécurité.

Le texte authentique du livre est présenté dans deux versions linguistiques. Dans la première version, tous les textes sont en serbo-croite et dans la deuxième les textes originaux sont imprimés en français, alors que les rapports et les interventions faits dans l'autres langues de travail sont édités en anglais. C'est ainsi qu'on a disposé d'une version anglo-française qui, au cours de la neuvième Réunion des pays non-alignés à Belgrade a été remise à toutes les délégations des pays non-alignés.

Pour répondre à l'intérêt exceptionnel du public professionnel dans le pays et à l'étranger, l'éditeur a accepté l'initiative de présenter le livre d'une

manière adéquate. La présentation en Yougoslavie a eu lieu le 24 octobre 1989, à la tribune de la défense populaire généralisée et de l'autoprotection sociale du Foyer de l'Alliance socialiste du peuple travailleur de Croatie, à Zagreb. Les participants à la Reunion, *Miloš Minić*, général d'Armée en retraite et *mr Avgust Vrtar* et *dr Nada Švob Đokić* directeur de l'Institut pour le développement et les relations internationales de Zagreb, ont parlé avec beaucoup d'inspiration de ce livre. Dans ce numéro de notre revue vous trouverez le texte de leurs interventions.

## РЕЗЮМЕ

**БЕЗОПАСНОСТЬ И ОБОРОНА НЕПРИСОЕДИНИВШИХСЯ СТРАН**  
(Центр вооруженных сил по стратегическим исследованиям и изучением  
«Маршал Тито», Белград, 1989)

Книга *Безопасность и оборона неприсоединившихся*, являющаяся по своей форме сборником, содержит все доклады и дискуссии с научного собрания «Безопасность и оборона неприсоединившихся стран с опорой на собственные силы», проведенного в мае 1988 года на Брионах. Часть докладов и дискуссий с этого собрания «Военное дело» опубликовало в № 4/88, стремясь широкий круг своих читателей как можно скорее и достовернее проинформировать об этом важном событии.

На 524 страницах, с многочисленными таблицами и картами, содержание разделяется на три тематические главы: (1) *Глобальные аспекты безопасности и обороны неприсоединившихся стран*; (2) *Региональные аспекты безопасности и обороны неприсоединившихся стран* и (3) *Безопасность и оборона неприсоединившихся стран с опорой на собственные силы*.

Книга содержит высокоинформационный материал об этом значительном событии, ибо на Брионах впервые в истории научные работники и другие специалисты неприсоединившихся стран вместе рассматривали вопросы, связанные с обороной и безопасностью, как неприсоединившихся стран отдельно, так и движения в целом. Книга представляет собой поиск за возможностями новых инициатив и акций, которые бы способствовали повышению роли политики и движения неприсоединившихся стран в защите их независимости, национального суверенитета и безопасности.

Рождественный текст печатался в двух языковых вариантах. В первой версии все тексты на сербскохорватском языке, а во второй версии оригинальные тексты переданы и опубликованы на французском языке, в доклады и дискуссии, зачитанные на остальных рабочих языках, печатились на английском языке. Таким образом получилась англо-французская версия, которая в течение проведения Девятой конференции неприсоединившихся стран в Белграде вручена всем делегациям неприсоединившихся стран — участниц.

Из-за исключительной заинтересованности югославской и зарубежной специальной общественности, издатель принял инициативу представить книгу соответствующим образом. Югославское представление книги состоялось 24 октября 1989 года на Трибуне по всенародной обороне и общественной самозащите Общественного дома Социалистического союза трудового народа Хорватии в Загребе. О книге весьма вдохновительно отозвались участники собрания *Милош Минич*, генерал-полковник в отставке *канд. наук. Август Вртар* и *д-р Нада Швоб Цокич*, директор Института по развитию и международным отношениям из Загреба. В настоящем номере нашего журнала публикуем их выступления, которыми книга всеобъемлюще представлена широкой общественности.

# Jačanje bezbednosti nesvrstanih zemalja – uslov za odbranu njihovog suvereniteta

MILOŠ MINIĆ

---

Značaj knjige *Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja* je u izuzetnoj složenosti problema o kojima se u njoj raspravlja, kao i zbog informacija, analiza, pogleda, ideja i sugestija izloženih u raspravi, iz kojih su se mogla neposrednije upoznati razmišljanja o ovom problemu u nesvrstanim zemljama iz svih regiona sveta. Sadržaj knjige je ubedljiv dokaz da je organizovanje naučnog skupa o bezbednosti nesvrstanih zemalja bilo opravdano i da je odgovaralo potrebama i međunarodnom položaju tih zemalja, kako u trenutku kada je skup održan tako i danas.

Obnavljanje detanta i promene u svetu od dalekosežnog značaja, uključujući i početne korake u razoružanju i poboljšavanje odnosa između supersila i zemalja blokova, nisu smanjile značaj problema bezbednosti za svaku nesvrstanu zemlju. Čitaoci će pronaći mnogo činjenica i analiza koje to potvrđuju.

Na tome se zasniva podudarnost mišljenja učesnika ovog naučnog skupa, da u postojećem sistemu međunarodnih odnosa i današnjoj međunarodnoj situaciji i pored svih promena koje su iz dana u dan sve šire i dublje, nije moguće očekivati da nezavisne, a naročito nesvrstane zemlje, smanjuju brigu o svojoj bezbednosti, kao i napore, materijalne i druge žrtve i odricanja za izgrađivanje sposobnosti i snaga za odbranu svoje nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalne celokupnosti, bez obzira na to koliko ih to opterećuje i otežava njihov privredni i ukupni razvoj.

Iz priloga, diskusije i polemika, koje nalazimo u knjizi, možemo videti da su na naučnom skupu izražena slična mišljenja i o još nekim bitnim pitanjima bezbednosti nesvrstanih zemalja. Kao primere za to pomenuću nekoliko pogleda.

Ukupna politika svake nesvrstane zemlje, koja ne teži agresiji, usmerena je ka cilju da ne dođe do spoljne agresije na nju, do oružanog sukoba, rata, već da sporna pita-

nja sa drugim zemljama rešava mirnim putem, da svoje ciljeve ostvaruje mirnim sredstvima. Cilj je politike da odvрати eventualnog agresora od agresije. Za tu svrhu svaka nesvrstana zemlja mora da razvije svoje oružane snage i sistem opštenarodne odbrane, koji u slučaju agresije i rata ustaju u odbranu nezavisnosti i teritorijalnog integriteta. Nezavisnost može biti samo integralna. Ona mora biti i politička i ekonomska i kulturna, kako u unutrašnjoj tako i u spoljnoj politici zemlje. Prema tome, bezbednost i nezavisnost se ne štite i ne brane samo vojnom snagom, nego i političkim, ekonomskim, kulturnim i celokupnim društvenim razvojem.

Može se osnovano računati da će se jačanjem procesa detanta smanjivati opasnost od vojnih agresija, intervencija i sl., ali se neće smanjivati opasnost za pojedine nesvrstane zemlje od ekonomske zavisnosti, čime su i dalje u opasnosti i politička nezavisnost i suverenitet. To je danas problem velikog broja nesvrstanih zemalja, naročito najmanje razvijenih, prezaduženih i drugih.

Sistem i stanje međunarodnih odnosa u savremenom svetu takvog su karaktera da svakoj nesvrstanoj zemlji imperativno nameću potrebu da razvija sposobnost za odbranu osloncem na sopstvene snage i da izgrađuje svoje oružane snage i sistem opštenarodne odbrane.

Sve nesvrstane zemlje, koje su značajnije razvile svoje sisteme odbrane i oružane snage računaju, u slučaju oružanog napada neke druge zemlje, na opštenarodni rat, na mobilizaciju čitavog naroda i svih resursa za odbranu nezavisnosti i bezbednosti. Pošto su sve nesvrstane zemlje nedovoljno razvijene, one ne mogu da prate ni u stepenu ni u vrstama naoružanja supersile i ostale zemlje vojnih blokova, te izbor svog naoružanja vrše prema koncepciji i pretpostavljenim potrebama opštenarodnog rata.

Rečju, čitalac će moći da konstatuje da su neka svojstva doktrina, politika, sistema odbrane i zaštite bezbednosti slična kod gotovo svih nesvrstanih zemalja koje su više razvile sve bitne elemente svoje odbrane i bezbednosti. Ali, moći će da konstatuje i da se mnoga svojstva politike, doktrine, strategije, sistema organizacije odbrane i bezbednosti razlikuju. U okviru opšte koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata u raznim oblastima razlike su u neposrednoj vezi sa geopolitičkim i strateškim položajem



svake nesvrstane zemlje i različitim uslovima spoljnog okruženja u pojedinim regionima.

Izgleda da će u uslovima obnovljenog detanta pitanje odnosa između nesvrstanih zemalja u pojedinim regionima i njihove bezbednosti postajati sve značajnije, kao i da u pojedinim regionima opasnost za bezbednost tih nesvrstanih zemalja prvenstveno dolazi iz njihovog regiona, odnosno mnogo je veća nego opasnost od supersila i blokova. Štaviše, opasnost za bezbednost koja nastaje zbog odnosa između nesvrstanih zemalja datog regiona, postaje ili može postati povod i uzrok uplitanja i supersila u razrešavanje suprotnosti između nesvrstanih zemalja regiona. Radi smanjivanja i otklanjanja takve opasnosti dolazi do stvaranja regionalnih podsistema kolektivne bezbednosti.

Veliki problem za pokret nesvrstanosti, pa i za međunarodnu zajednicu u celini predstavljaju sporovi i sukobi između nesvrstanih zemalja. U izvanredno sadržajnoj raspravi general-majora Ahmed Ismail Fakhr iz Egipta nalazimo podatak o svim sukobima između nesvrstanih zemalja posle 1955. godine. Iz priloga i polemike između Jasjit Singha, vazduhoplovnog generala iz Indije, Agha Ibrahim Akrama, general-pukovnika u penziji iz Pakistana i Nilufar Choudhurya iz Instituta za međunarodne i strategijske studije iz Bangladeša može se videti koliko stanje odnosa i sporna pitanja između zemalja regiona Južne Azije predstavljaju problem njihove bezbednosti i preokupaciju njihovih politika.

Pokret nesvrstanosti je utvrdio osnovne principe i kriterije za rešavanje sporova i sukoba između nesvrstanih zemalja, koji se ukratko svode na mirno političko rešavanje sporova i sukoba. Ali, u praksi u tome nije bilo mnogo uspeha i rezultati su nezadovoljavajući. Štaviše, ti sporovi i sukobi su jedno od teških iskušenja za solidarnost nesvrstanih zemalja, a taj princip je jedan od temeljnih stubova pokreta i politike nesvrstanosti.

Kad god je u pitanju imperijalistička, neokolonijalistička ili hegemonistička agresija, invazija, vojna intervencija i sl., pokret nesvrstanosti je, po pravilu, uvek demonstrirao solidarnost, podršku i pomoć napadnutoj nesvrstanoj zemlji. Ali, problemi nastaju kada dođe do sukoba između dve nesvrstane zemlje, do agresije jedne protiv druge. Tada dolazi do podela među nesvrstanim zemljama i nezavidne situacije u pokretu i pored pokušaja iz samog pokreta da se

posredovanjem dođe do mirnog političkog rešavanja sukoba. Primeri za to su: Kambodžija, rat između Irana i Iraka i dr. Deveta konferencija nesvrstanih zemalja na vrhu, čini mi se, rešavanju sporova i sukoba između nesvrstanih zemalja nije posvetila dovoljno pažnje, verovatno zbog preokupiranosti drugim teškim problemima koji su pritisli nesvrstane i ostale zemlje u razvoju, a ne zbog potcenjivanja važnosti tog problema. Ipak, stav Konferencije o načinu i putu rešavanja sporova i sukoba među državama uopšte, kao i o rešavanju postojećih međunarodnih kriza mirnim putem, političkim sredstvima, pregovaranjem i sporazumevanjem, nesumnjivo obuhvata i rešavanje sporova i sukoba između pojedinih nesvrstanih zemalja.

U knjizi se nalazi obilje dokaza o jačanju težnje naroda da u obliku svojih nacionalnih država povećavaju svoje učešće u međunarodnim poslovima, pogotovu onim koji se njih neposredno tiču. To je tendencija koja postaje sve snažnija, istovremeno sa jačanjem procesa internacionalizacije i međuzavisnosti između naroda i zemalja po svim linijama razvoja međunarodnih odnosa. Ta protivrečnost, po svemu sudeći, jedno je od glavnih obeležja razvitka svetske zajednice na kraju 20. i na pragu 21. veka.

Poseban utisak na čitaoca ostaviće naponi koje mnoge nesvrstane zemlje ulažu da bi sačuvale bezbednost i ostale nezavisne i nesvrstane. Za mnoge je to vrlo teško i složeno, a za neke skoro i nerešivo pitanje, naročito u pojedinim regionima (na primer: u regionu Srednjeg i Bliskog istoka, gde se pored ostalih ukrštaju i sukobljavaju interesi dve najmoćnije sile; u regionu Jugoistočne Azije, gde se regionalno osećaju uticaji i interesi tri najveće sile sveta i tri potencijalne velike sile; u regionu Srednje i Latinske Amerike, gde dominiraju uticaji i interesi jedne supersile, ali prodiru i uticaji drugih sila sa porastom policentrizma političke, ekonomske i vojne moći u današnjem svetu; u regionu Afrike, itd.).

Neke nesvrstane zemlje nastoje da zaštite svoju bezbednost ili ostvare svoje nacionalne ciljeve i interese oslanjanjem na određenu veliku silu, pored oslanjanja na sopstvene snage i podršku pokreta nesvrstanosti. Neke od njih u tome idu tako daleko da ulaze u sporazume i odnose sa pojedinim velikim silama, koje dovode u pitanje njihov status nesvrstane zemlje, iako ne napuštaju pokret nesvrstanosti. Velike sile takve nesvrstane zemlje smatraju

svojim »klijentima« ili posebnim »prijateljima«, kojima daju vojnu i drugu pomoć, a za uzvrat od tih zemalja dobijaju neke ustupke, kao npr.: usluge u lukama ili aerodromima, u informacijama, vojnim bazama i sl. Takvi odnosi imaju određenog uticaja na spoljnopolitičke stavove tih zemalja, kad su u pitanju neki interesi velike sile na koju se oslanjaju. Analize u studijama ove knjige doticale su se i tog problema sa kojim se suočava pokret nesvrstanosti.

Više autora, razmatrajući faktore bezbednosti bitne za politiku oslanjanja na sopstvene snage, na prvo mesto stavljaju unutrašnju političku i ekonomsku stabilnost, jedinstvo naroda i ekonomski i društveni rast i razvoj. Oni na sličan način ukazuju da nesvrstane i druge zemlje koje duže vreme ne nalaze osnov stabilnosti svoje državne strukture i izlazak iz ekonomske i političke krize, ukoliko su zapale u krizu, teško mogu izbeći slabljenje svoje bezbednosti i sposobnosti za odbranu svoje nezavisnosti. Bilo je u prošlosti, dosta primera koji to potvrđuju, a ima ih i danas. To iskustvo je veoma značajno za svaku nesvrstanu zemlju, pa i za našu, koja već duže vreme ne uspeva da izađe iz ekonomske, društvene i političke krize i da povрати stabilnost i jedinstvo koje je imala. Pouke tog iskustva niko ne bi smeo da zanemari.

U nekoliko priloga i diskusija pokrenuto je i pitanje saradnje između nesvrstanih zemalja u oblasti bezbednosti i odbrane. Čitalac će lako zapaziti da postoje mišljenja da je ta saradnja potrebna i da se već ostvaruje u bilateralnim a i u pojedinim regionima u multilateralnim regionalnim odnosima. Do sada je ta dimenzija nepravedno izostajala iz koncepcije saradnje između nesvrstanih i ostalih zemalja u razvoju (saradnja Jug-Jug). Ipak, mnogo ideja i predloga za takvu saradnju nije bilo. Ako se izuzme isticanje važnosti saradnje u proizvodnji i nabavkama oružja i vojne opreme, obučavanja kadrova i saradnje naučnih ustanova koje se bave studijama iz oblasti bezbednosti i odbrane, kao i saradnje u oblasti privrede i tehnologije, nekih drugih konkretnih predloga i ideja nije bilo.

Naučni skup na Brionima o bezbednosti nesvrstanih zemalja oslanjanjem na sopstvene snage bio je prva razmena iskustava, pogleda i razmišljanja o ovom ozbiljnom, krupnom i složenom problemu. Ova knjiga je publikacija koja svedoči da je ova prva razmena mišljenja i rezultata

naučnih istraživanja bila neosporno uspešna. Ona je pokazala da taj vid saradnje između nesvrstanih zemalja na području bezbednosti i odbrane, može postati jedan od najvažnijih oblika saradnje između njih, ako se nastavi sa praksom periodičnog održavanja novih sličnih skupova. Drugi vidovi saradnje, osim pomenutih, između nesvrstanih zemalja u ovoj oblasti su različiti u svakom regionu i u bilateralnim i multilateralnim odnosima među zemljama regiona.

# Uzajamno poverenje i saradnja – bitan faktor bezbednosti nesvrstanih zemalja

General-pukovnik u penziji mr *AVGUST VRTAR*

---

Govoriti o knjizi – zborniku referata i izlaganja učesnika naučnog skupa »Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage« znači izlagati se opasnosti da se usred nužnog sažimanja ne pruži ni približno prava slika bogatstva različitosti kojim se taj skup odlikovao. Stoga bi moja prva poruka bila – knjigu treba pročitati i izgraditi vlastiti odnos prema njenim porukama. Posebno bih želeo da ukažem na sadržaje koje smatram naročito značajnim.

*Prvo*, učesnici skupa saopštavali su svoja viđenja problematike bezbednosti i odbrane svojih zemalja u odnosu na nasleđene i nove okolnosti. Što se tiče novih okolnosti govorio bih samo o jednoj, a to su dostignuća naučnog i tehnološkog razvoja i sve što ona sobom donose.

Nove tehnologije (gde dominiraju informatika, mikroelektronika, robotika i biotehnologija, te novi materijali) dovele su do kvalitativnog skoka u povećanju produktivnosti rada, ekonomičnosti proizvodnje i kvaliteta proizvoda. Znanje je postalo dominantna komparativna prednost i bitna pretpostavka ekonomskog, socijalnog, kulturnog i političkog razvoja, te ukupnog progressa. Međutim, ta dostignuća koja unose bitne promene u kvalitet življenja dostižna su gotovo isključivo najrazvijenijim i najbogatijim zemljama – jer jedino one raspolažu kritičnom masom kadrovske i materijalno-finansijske resursa, potrebnih za proizvodnju, transfer i primenu novih znanja. Nova dostignuća umesto da postanu dobro svih ljudi pretvaraju se u najsnažnije sredstvo dominacije razvijenih nad nerazvijenima, bogatih nad siromašnima. Jaz između razvijenih i nerazvijenih nikada u istoriji nije se tako naglo produbljivao – u današnjem desetljeću načinjen je skok, pre svega tehnološki, za koji je ranije trebalo stoleće. Jaz poprima civilizacijske razmere: na jednoj strani formira se postindustrijsko – informatičko društvo koje sve neprikosnovenije vlada društvu-

nim poslovima, a na drugoj strani, ekonomski i socijalno sve siromašniji i politički ovisniji narodi. *U ekonomskoj, pre svega tehnološkoj, te socijalnoj nerazvijenosti, danas je glavna opasnost po bezbednost zemalja u razvoju.*

Dodatan faktor ugrožavanja bezbednosti nesvrstanih zemalja, takođe uslovljen tehnološkim zaostajanjem, je činjenica da su visokorazvijene zemlje koristeći nove tehnologije *višestruko uvećale borbenu moć, pokretljivost i efikasnost svojih armija.* To je vojna snaga novog kvaliteta koja stalno deluje kao faktor pretnje, a ne odvrćanja. Primere no novim mogućnostima savremenih armija, te ciljevima dominacije kreiraju se vojna politika i doktrina, kao i strategija i taktika oružane borbe. »Vazdušno-kopnena bitka«, »udari sa distance«, koncept »operativno-manevarskih grupa«, »sukobi niskog, srednjeg i visokog intenziteta« i tome primerena organizacija oružanih snaga izraz su načina razmišljanja razvijenih, *kako obezbediti dominaciju i zaštitu svojih interesa na najproduktivniji način.* Sve manja verovatnoća da se međunarodni sporovi rešavaju ratom, nije uslovljena samo činjenicom ravnoteže snaga i opasnošću da u sveopštem sukobu nestane čovečanstvo, već i činjenicom da se ciljevi dominacije mogu efikasno postići nevojnim sredstvima, pre svega tehnološko-informacijskim i ekonomsko-finansijskim prodiranjem, što je provereno najproduktivniji put ka političkom potčinjavanju.

*Drugo, bezbednosna ranjivost nesvrstanih zemalja povećana je njihovom unutrašnjom nestabilnošću, koja je najčešće uzrokovana upravo ekonomskom i socijalnom zaostalošću, ali i neumećem da se ta zaostalost u dogledno vreme prevlada.* Kolonijalizam je u mnogim zemljama ostavio dugoročne posledice razvoja »po meri interesa metropola«, a ne po meri naroda koji tu živi. Objektivne poteškoće, a često i nesposobnost da se postigne unutrašnja stabilnost ponegde dovode do politike prikrivanja nemoći vladajućih političkih struktura, tako što se: (a) politički protivnici tretiraju kao neprijatelji nacije, a politički problemi kao vojna pitanja – oružane snage napuštaju ulogu koju imaju u odbrani zemlje i prelaze na vršenje zadataka unutrašnje bezbednosti; i (b) i (ili) potenciraju se pretnje spolja sa htenjem da se preko problema spoljne odbrane postigne unutrašnje jedinstvo.\* Unutrašnja stabilnost pretpostavka

\* Videti: Angel Pablo TELJO, str. 71.

je spoljne bezbednosti i čvrstine odbrane. Upravo je unutrašnja nestabilnost šansa i mogućnost, te najčešći povod za mešanje sa strane.

Treće, na problem utvrđivanja stepena spoljne opasnosti i definisanja protivnika najreljefnije se iskazuje *ideološka i politička heterogenost* nesvrstanih zemalja. Poznato je da politička teorija upravo definisanju protivnika pripisuje momenat ideološkog i političkog prepoznavanja suprotstavljenih strana, pre svega one strane koja definiše. Ta činjenica bila je uočljiva i na ovom skupu.

Učesnici su bili jedinstveni u globalnoj oceni o suprotnostima sever - jug, ali ne i o suprotnostima jug - jug. Međutim, kada se govori o regionalnoj bezbednosti, a posebno o bezbednosti pojedinačnih država na videlo izbija sva heterogenost mišljenja, ocena i stavova. Svi se slažu da postoje aktuelna i potencijalna nastojanja i interesi velikih sila da dominiraju svetom, pa i da svoju dominaciju obezbeđuju pretnjom ili stvarnom upotrebom vojne sile. Međutim, kada treba definisati koja velika sila igra kakvu ulogu u odnosu na konkretnu zemlju ili regiju, mišljenja se drastično razlikuju. Za one koji uživaju političku podršku ili bilo koju vrstu pomoći SAD tu zemlju smatraju faktorom stabilnosti, a za one koji uživaju podršku i pomoć SSSR-a faktor stabilnosti je SSSR. Na regionalnom planu podela je više iznijansirana. Na primer, po ocenama zemalja arapskog sveta Izrael je osnovni faktor nestabilnosti u tome delu sveta, ali mišljenja o ulozi SAD i SSSR su različita. Slično je sa zemljama južne Afrike, posebno zemalja »Prve linije« gde je jedino Južnoafrička Republika jasno definisana kao protivnik. U jugoistočnoj Aziji zemlje ASEANA smatraju da im od velikih sila ne preti realna opasnost. Neke zemlje južne Azije vide pretnju u Indiji. Karakteristično je da konkretnu opasnost po bezbednost vlastite zemlje mnoge nesvrstane zemlje vide u nekoj susednoj nesvrstanoj zemlji. Opasnost od velike sile tek je posredna i dosta daleka i definisana samo utoliko, ukoliko se susedna zemlja od koje potiče pretpostavljena opasnost u nečemu oslanja na drugu veliku silu, više nego zemlja koja se smatra ugroženom. Značajno je da mnoge nesvrstane zemlje u velikoj sili sa kojom su po nekoj osnovi vezane vide *kompensacioni faktor vlastite bezbednosti*. To je i osnova stava nekih nesvrstanih zemalja koje smatraju da ne treba da se povuku strane sile sa njihovih teritorija, jer bi to ugrozilo

njihovu bezbednost, odnosno stvorio bi se prostor za prodiranje druge velike sile.

*Četvrto*, mogućnosti i uslovi za jačanje bezbednosti i odbrane bitno se razlikuju za pojedine nesvrstane zemlje i regione. No, moguće je izvući neke zajedničke elemente kao što su: (1) postoji veliki stepen saglasnosti da je bitan faktor bezbednosti nesvrstanih zemalja *jačanje uzajamnog poverenja i saradnje*, kako na bilateralnom i regionalnom planu, tako i u okviru pokreta nesvrstanih; (2) brži ekonomski i socijalni razvoj, te demokratizacija i na tom osnovu izgrađena unutrašnja stabilnost, pretpostavka su jačanja odbrambene moći i bezbednosti svake zemlje ponasob. Evidentnu tehnološku zaostalost moguće je preovladati samo zajedničkim naporima – od formiranja i realizacije zajedničkih istraživačkih i razvojnih programa i projekata do razmene saznanja, iskustava i kadrova, te materijalnih dobara; i (3) isticanje potrebe za jačanjem vojne moći osloncem na vlastite snage uz istovremeni zahtev za opštim razoružanjem može da zvuči kao paradoks. Međutim, veliki je cinizam zahtevati od malih zemalja da se prve razoružaju u uslovima kada razvijene zemlje i kada bi uništine 95 odsto svog naoružanja, a ne 5 odsto kao što je sporazumima predviđeno, još uvek su u stanju da ugroze bilo koju malu, odnosno nerazvijenu zemlju. Nesvrstane zemlje moraju osmisliti način kako da uz što manje napore ojačaju svoju odbrambenu sposobnost. Skup na Brionima ukazao je na neka rešenja, kao na primer: (a) ponuđena je koncepcija narodnog rata, kao filozofija i politika, te optimalni model odbrambenog organizovanja malih zemalja. Međutim, potrebno je naglasiti da je *koncepcija narodnog rata ostvariva jedino u onoj zemlji gde postoji puna saglasnost između vladajuće strukture i naroda o vrednostima koje treba braniti i svrsi i ciljevima odbrane*. Na žalost, mnoge zemlje, iz različitih razloga ne ispunjavaju taj nužan uslov, (b) oružane snage kao nosioca oružane borbe i bitnog faktora odvratanja treba opremiti primereno njihovoj ulozi i mogućnostima zemlje. Ukazano je na promašene pokušaje kopiranja organizacije i opremanja oružanih snaga po ugledu na armije velikih sila. Poseban problem je naći pravu razmeru između ulaganja u privredni razvoj i razvoj armije. Vojni rashodi po pravilu su ekonomski neproduktivni, ali imaju svoju svrhu u jačanju odbrambene moći. Ukoliko su ti rashodi teret opšteg razvoja oni postaju kontrapro-



duktivni – smanjenjem privredne moći smanjuje se i odbrambena moć, te povećava opasnost po bezbednost i odbranu. Međutim, pri pravilnom srazmeru mogu se javiti i pozitivni efekti u vidu podsticanja naučnog i tehnološkog razvoja, oživljavanja investicija i povećanja produktivnosti.

Većina nesvrstanih zemalja naoružanje i vojnu opremu kupuje u razvijenim zemljama (u knjizi su dati mnogobrojni podaci o transferu naoružanja i vojne opreme) ili proizvode na osnovu licenci, što ih stavlja u zavisian položaj u toj osetljivoj oblasti. Smatra se da je kupovanje gotovog naoružanja manje riskantno nego proizvodnja po licenci. Davalac licence, po pravilu, zadržava pravo povlačenja licence čime svakog trenutka može blokirati celokupnu proizvodnju, pa time i ogromna sredstva uložena u takvu proizvodnju. Kooperacija zasnovana na uzajamnoj zavisnosti pogodniji je oblik transfera svake, pa i vojne tehnologije, jer je jedino uzajamna zavisnost efikasan oblik prisiljavanja partnera na korektno ponašanje.

Borbena sredstva i sistemi razvijeni na osnovu novih tehnologija veoma su tehnološki komplikovani i izuzetno skupi, tako da su i velike sile primorane da idu u razne oblike saradnje i kooperacije, kako u istraživanju i razvoju, tako i u proizvodnji takvih sredstava i sistema. Utoliko bi pre to trebalo da čine i nesvrstane zemlje, razumljivo za sredstva i sisteme primerene njihovoj koncepciji odbrane i kadrovskim, te materijalnim mogućnostima.

*Peto*, na skupu su ponuđeni i neki konkretni oblici saradnje na području jačanja bezbednosti i odbrane. Tako se predlaže: (1) formiranje instituta za saradnju nesvrstanih zemalja o pitanjima bezbednosti i odbrane, kao foruma za razmenu ideja, koordinaciju istraživanja i dr.; (2) formiranje komisije koja će u okviru nesvrstanih raditi na problemu odnosa dugova i bezbednosti; (3) uspostavljanje banke podataka nesvrstanih zemalja o pitanjima bezbednosti i odbrane; (4) pokretanje glasila nesvrstanih zemalja o problemima odbrane i bezbednosti; i (5) osnivanje zajedničke laboratorije za testiranje kvaliteta opreme i naoružanja.

Posebno je naglašena potreba organizovanije saradnje među naučnim, te naučno-školskim institucijama nesvrstanih zemalja koje se bave problematikom bezbednosti i odbrane.

U celini, skup je doprineo uvidu u problematiku bezbednosti i odbrane nesvrstanih zemalja, što je preduslov za bolje razumevanje i uspešniju saradnju između tih zemalja.

# Jačanje obrane radi očuvanja mira

Dr NADA ŠVOB-ĐOKIĆ

Knjiga je kolektivni napor i cjelovit rezultat velikog broja suradnika i u punoj mjeri afirmira pitanja sigurnosti i obrane kao relevantna razvojna pitanja u suvremenom svijetu. Taj aspekt kolektivnog napora usmjerenog na pitanja obrane i sigurnosti nesvrstanih zemalja daje joj sasvim posebna obilježja. Pokušat ću ih sistematizirati na slijedeći način.

*Prvo*, knjiga donosi referate i rasprave o raznolikim i različito viđenim i shvaćenim problemima obrane zemalja koje su po ukupnom razvojnom iskustvu, različitim ljudskim, prirodnim i ekonomskim potencijalima, ali i po historijskom i kulturnom nasljeđu, često vrlo različite. Pa ipak te različite, veće ili manje, zemlje jasno osjećaju da je njihov međunarodni položaj specifičan. Stoga su i problemi njihove nacionalne sigurnosti različiti od onih s kojima se susreću visokorazvijene i blokovski organizirane zemlje. Upravo nesvrstane zemlje za pitanja sigurnosti i obrane moraju tražiti odgovore u mnogo širem i kompleksnijem kontekstu svjetskog razvoja nego što je blokovski.

*Drugo*, u tekstovima je važno razvojno pitanje sigurnosti i obrane sagledano s različitih aspekata: i kao specijalizirano vojno pitanje; i kao pitanje međunarodnih odnosa, posebno pitanje opredjeljenja za politiku nesvrstavanja; i kao pitanje koje je relevantno ekonomsko i društveno, odnosno pitanje političkog sistema i društvenog uređenja. Takav multidisciplinarni pristup daje puni legitimitet razvojnoj relevantnosti obrane i sigurnosti svake nesvrstane zemlje, i jasno upućuje na zaključak da se ono ni ne može tretirati kao isključivo vojno pitanje.

*Treće*, pristupi i interpretacije različitih autora ukazuju na izrazite teorijske raznolikosti među njima, možda čak i na suprotnosti koje se javljaju u shvaćanju nacionalne sigurnosti i nacionalnog suvereniteta. One istovremeno upozoravaju i na različit tretman tog pitanja u različitim društvenim i ekonomskim sistemima.

Četvrto, sve nesvrstane zemlje pripadaju na žalost grupi zemalja u razvoju, među kojima se razvojne razlike vrlo brzo povećavaju i mijenjaju. (Dovoljno je istaći razlike između npr. zemalja Jugoistočne Azije – ASEAN-a, i afričkih zemalja). Ipak, sve su one s aspekta sigurnosti i obrane jako ranjive. Može se reći da je ova grupa zemalja više nesigurna nego sigurna u suvremenom svijetu. Njihova sigurnost i razvoj nisu samo pod direktnim uplivom velikih sila i moćnih ekonomskih zemalja i grupacija već su neposredno uvjetovani najbližim okruženjem, tj. odnosima sa susjednim zemljama. U nekim zemljama položaj armije, kao možda jedine organizirane i funkcionalne snage, daleko bitnije utječe na razvoj takve države i društva nego bilo koji eksterni faktor.

Nabrojana osnovna obilježja knjige pokazuju da je bilo logično da se tekstovi bave i globalnim aspektima sigurnosti i obrane nesvrstanih zemalja, ali i da obrađuju mnoga regionalna ili čak uže stručna, strateška pitanja obrane. U knjizi, stoga, susrećemo rasprave o nacionalnoj bezbjednosti pojedinih zemalja (npr. Nigerije, Indonezije, Zimbabvea), pojedinih regija (arapski svijet, Mediteran, južna Azija, južna Afrika, itd.), ali su isto tako izuzetno interesantni prilozima koji govore o pitanjima vezanim uz strateški model obrane malih zemalja (Branko Mamula), o koncepcijama općenarodne obrane (M'hamed Čaker), kao i o operacionalizaciji nekih temeljnih ideja nesvrstanih – kao što je oslonac na vlastite snage, međusobna suradnja zemalja u razvoju, itd. – na području sigurnosti i obrane.

Iako ne postoji neka specifična teorija sigurnosti i obrane nesvrstanih zemalja, postoji nešto što one ipak smatraju relevantnim za povećanje stupnja vlastite sigurnosti, a to je uvjerenje da međusobna komunikacija, razmjena informacija, naučna, tehnološka, ekonomska suradnja, sa svim sigurno mogu utjecati na jačanje njihove bezbjednosti. Mnogi su autori iznijeli konkretne prijedloge o tome kako uspostavljati ili unaprijediti takvu suradnju na planu sigurnosti. To ih je uvjerenje, konačno, i navelo da budu koautori ove knjige.

Nesvrstanost je po svom osnovnom opredjeljenju politički pokret koji se jasno zalaže za mir i za sigurnost svih zemalja koje ne žele vezivati svoj razvoj i svoju budućnost uz vojne blokove i ratne sukobe. Nijedan rat danas ne može donijeti nikakav društveni probitak ni pobjedniku, ni

poraženom. Stoga mi se čini i realnim i ohrabrujućim da autori ove knjige pitanja sigurnosti i obrane prvenstveno shvaćaju kao pitanje sposobnosti da se očuva mir, a ne spremnost da se vodi rat. Takav je stav najlogičnija i najčvršća spona između nesvrstanosti i sigurnosti. Ako ova knjiga doprinese afirmaciji te ideje, ne samo u Jugoslaviji, nego i u drugim nesvrstanim zemljama, onda je postigla svoj cilj i opravdala napore uložene u njezinu pripremu i objavljivanje.

# Vazdušnodesantna dejstva u konceptu operativno-manevarskih grupa

Pukovnik u penziji *STOJAN JOVIĆ*

**S**ušтина koncepta operativno-manevarskih grupa (OMG) je u tome da se od prvog dana napadne operacije svi elementi protivničkog operativnog rasporeda stave pod istovremeni jak udar kako bi se obezbedio visok tempo napada glavnih snaga na frontu i izazvao brzi slom njegove odbrane. Time bi se težište borbenih dejstava od početka rata prenelo u neprijateljevu pozadinu i relativno brzo bi se postigli operativni ciljevi. Zato su OMG najvažnija karika tog koncepta, u kome je izraženo sovjetsko shvatanje o načinu upotrebe snaga i metoda izvođenja napadne operacije u početnom periodu rata. One predstavljaju najracionalniji i najefikasniji način iskorišćavanja naraslih vatrenih, udarnih i manevarskih mogućnosti sopstvenih jedinica.

U najčešće pominjana ojačanja OMG i snaga koje joj sadejstvuju ističu se vazdušnodesantne i desantno-jurišne jedinice i helikopteri. Masovna primena vertikalnog manevra u konceptu OMG samo je jedan oblik korišćenja naraslih desantnih mogućnosti sovjetske armije. Ta komponenta je postala nerazdvojan faktor njenih borbenih dejstava i uslov za brži prodor u dubinu neprijateljeve odbrane. Vazdušni desanti otvaraju put oklopnomehanizovanim klinovima, povećavajući im tempo napredovanja, ali i vazdušni desanti su u OMG dobili čvrst oslonac za odlučnije udare po neprijateljevim objektima i snagama, jer im njena dejstva i brz prodor garantuju spajanje i objedinjavanje daljih dejstava.

Sovjetska vojna doktrina prihvatila je stanovište da će se, u slučaju sukoba sa NATO-om, rat izvesno vreme voditi samo konvencionalnim oružjem. Na osnovu tog stava u SSSR-u se gradi strategija upotrebe oružanih snaga u početnom periodu rata. Da bi se u takvim uslovima dobio rat, pobjeda nad neprijateljem se mora izvojevati za vrlo kratko vreme, inače je besmisleno u njega i ulaziti. Za samo nekoliko dana sovjetska armija bi u okviru munjevitte strategijske operacije na bojištu, trebala da razbije nep-

rijateljstvu odbranu na najvažnijim pravcima i ovlada vitalnim vojnim, privrednim i političkim objektima i centrima.<sup>1</sup> Takav koncept brzih dejstava uslovljavaju dva bitna faktora: (1) da se ne dozvoli NATO-u da izvede mobilizaciju i ojača svoju odbranu privlačenjem novih snaga iz dubine, pogotovo sa teritorije SAD, i, (2) potreba da se izbegne eventualni rat na dva fronta – u slučaju istovremenog sukoba i sa NR Kinom.<sup>2</sup>

Izvođenje tako zamišljene operacije u početnom periodu rata zahteva maksimalnu borbenu gotovost mirnodopskih oružanih snaga, tačnije – njihovu sposobnost da izvedu početni udar gotovim snagama, koje pred rat, pod raznim izgovorima, treba samo domobilisati. Analitičari Pentagona smatraju da su sovjetske oružane snage postojećim grupisanjem, razvijenim sistemom komandovanja i veza, pozadinskim obezbeđenjem itd., prilagođene upravo za takva dejstva.<sup>3</sup>

Međutim, slamanje početnog otpora snaga NATO-a i izvođenje dubokih prodora u konstelaciji postojećeg odnosa snaga u Evropi ne može se ostvariti jednostavno i lako. Postizanje cilja napadne operacije, prema pisanju navedenog italijanskog časopisa, zahtevaće prodor sovjetskih snaga oko 350–500 km u dubinu teritorije NATO-a. To znači da bi za prvih pet dana, do kada se ne očekuje upotreba taktičkog nuklearnog oružja NATO-a, dnevni tempo napada morao biti 60–80 km, što je i ostvarljivo s obzirom na grupisanje i kvalitet snaga Varšavskog ugovora na Centralnoevropskom vojištu. Pri tome će, svakako, na uspeh operacije presudno uticati postignuto iznenađenje, silina početnog udara i odlučnost dejstva trupa.

Prema izjavi ranijeg načelnika Generalštaba sovjetskih oružanih snaga, na koju se pozivaju neki zapadni autori, prenošenje težišta rata sa nuklearnog na konvencionalno oružje uslovalo je značajne promene u organizaciji, opremanju, doktrini upotrebe i obuci sovjetskih oružanih snaga. Ubrzan je trend njihove modernizacije: u kopnenoj vojsci su, na primer, svi borbeni delovi u oklopu i na gusenicama, a vatrena moć divizija desetostruko je uvećana u odnosu na one iz drugog svetskog rata; uvedeni su moder-

<sup>1</sup> U ovom radu autor analizira gledišta strane vojne štampe o vazdušnodesantnim dejstvima u konceptu operativno-manevarskih grupa.

<sup>2</sup> Joseph R. Burniece, *Il gruppo operativo di manovra: la dottrina e l'organizzazione*, »Rivista Italiana Difesa«, 7/1987.

<sup>3</sup> *Soviet Military Power 1986*, Washington, D.C. 20402.

niji sistemi streljačkog naoružanja, artiljerije, raketa svih vrsta, elektronskih sredstava, novi tipovi aviona i helikoptera i omasovljen je njihov broj, poboljšana su sredstva PVO, itd. Neke vrste klasičnog oružja postale su globalno upotrebljive i po efikasnosti se približile nuklearnom oružju male snage. Dalekometnost oružja, podvlači maršal Ogarkov, pokretljivost trupa u sve tri dimenzije i dolet letelica omogućavaju da borbenim dejstvima na početku rata istovremeno budu zahvaćene ne samo granične oblasti, već i dubina vojišta, odnosno celokupna teritorija neke male zemlje u sukobu.<sup>4</sup>

Maršal Ogarkov ističe da je došlo i do značajnih promena i u načinu upotrebe oružanih snaga i u izvođenju borbenih dejstava. Sovjetska vojna doktrina razradila je teoriju napadne operacije sa dubokim prodorima, kao nov metod izvođenja napada, uz angažovanje krupnih združenih operativnih sastava. Zahvaljujući naraslim sposobnostima jedinica za nanošenje uništavajuće vatre po protivniku, silovitim udarima i izvođenju brzih manevara, strategijska operacija na vojištu biće osnovna forma borbenih dejstava u eventualnom ratu. Integralni elementi takve operacije su: vazduhoplovna, kopnena, protivvazдушna, vazdušnodesantna i pomorska, odnosno pomorskodesantna operacija, a po potrebi izvodili bi se raketni i nuklearni udari. Na vojištu će jedinstvenu kopnenu operaciju izvoditi nekoliko frontova, radi zauzimanja strategijski važnih delova neprijateljeve teritorije, čija će dubina dostići 500 do 800 km, razume se, u koordinaciji sa operacijama ostalih vidova i rodova oružanih snaga. Takva kombinovana operacija združenih vidova i rodova izvodi se po jedinstvenoj zamisli vrhovne komande.<sup>5</sup>

Od početka osamdesetih godina sovjetska doktrina strategijsku operaciju smatra primarnim vidom rata, najsvrsishodnijim načinom za postizanje brze pobeđe u početnom periodu rata i za prenošenje dejstava u operativnu, a zatim i u strategijsku dubinu protivnikove teritorije. Konvencionalna faza strategijske ofanzive sastojaće se od masovnih udara avijacije, čiji efekti treba da budu ravni nuklearnim udarima, angažovanja jakih snaga PVO radi zaštite oružanih snaga i teritorije i brzih prodora operativno-

<sup>4</sup> N.V. Ogarkov, *Uvek spremni za odbranu domovine*, »Strategie«, 1/1984.

<sup>5</sup> Maršal Nikolaj Ogarkov, *Die Sowjetische Streitkräfte – Aufgaben und Doktrin*, »Oesterreichische Militärische Zeitschrift«, 1/1982.

manevarskih grupa (OMG) u dubinu protivnikove odbrane, kako bi se njegov odbrambeni sistem dezorganizovao i poljuljala volja za otporom.

Ideja sovjetskog vojnog rukovodstva je očigledna: od samog početka rata borbena dejstva treba preneti na celokupnu dubinu neprijateljeve odbrane. Radi toga će se, pored artiljerijsko-raketne vatre i udara avijacije, masovno upotrebiti vazdušnodesantne, desantnojurišne i specijalne snage, a s fronta i jake OMG, čije će ukupno dejstvo biti tesno koordinirano.<sup>6</sup> To je, u stvari, sovjetski odgovor na koncept NATO-a o napadu na snage koje slede i smisao novih doktrinarnih pogleda na vođenje rata. U tom kontekstu čini se logičnom zamisao da se za uništavanje ili zauzimanje nuklearnog oružja u operativno-taktičkoj dubini, vazduhoplovnih baza, komandnih mesta, elemenata pozadinskog obezbeđenja i dr., angažuju i jaki vazdušni desanti, koji bi u sadejstvu sa OMG i uz podršku avijacije efikasno i brzo izvršili te zadatke.<sup>7</sup>

Prema, sovjetskom gledištu, kako ga interpretira C.J. Dick, duboki prodori oklopno-mehanizovanih klinova moraju biti izvedeni u prvih nekoliko dana rata. Ti prodori bi po broju, jačini snaga i brzini izvođenja, kao i udarima avijacije i vazdušnih desanata morali ozbiljno da ugroze sistem rukovođenja i komandovanja, obaveštajno i pozadinsko obezbeđenje i dovođenje rezervi iz dubine, čime bi se sprečilo ponovno uspostavljanje čvrstog odbrambenog sistema protivnika. Istovremeno, NATO-u neće ostati dovoljno vremena da izvede mobilizaciju snaga. Otežaće mu se i planiranje nuklearne vatre po napadnim klinovima, jer će te snage biti stalno u pokretu, a često i izmešane sa sopstvenim snagama. Sovjetsko vojno rukovodstvo se nada da će uspeti da dostigne operativne ciljeve pre nego što vojno rukovodstvo NATO-a odluči da upotrebi svoje taktičko nuklearno oružje.<sup>8</sup>

Prvi javni podaci o novoj sovjetskoj operativnoj doktrini, prema navedenom italijanskom časopisu, zasnovanoj na konceptu upotrebe OMG, pojavljuju se od 1983. godine.

<sup>6</sup> Dick J. Charls, *Soviet Operational Concept – Part II, Strategie offensive*, »Military Review«, 10/1985.

<sup>7</sup> Sally Stocker, *Soviet Plan Countermeasures to FOFA*, »International Defence Review«, november 1985.

<sup>8</sup> C.J. Dick, *Die Sowjetischen Operativen Manöver gruppen. Eine nähere Betrachtung*, »Internationale Wehrrevue«, 6/1983.



Sušтина tog koncepta je u izvođenju snažnih vatrenih udara i dubokih prodora u dubinu neprijateljeve odbrane, za koje se angažuje deo jakih oklopno-mehanizovanih snaga, radi obrazovanja dubokih klinova, nalik na prste šake. U jakim OMG i vazдушnim desantima, snažno podržanim iz vazdušnog prostora, a u priobalju i s mora, sovjetska operativna doktrina vidi efikasno sredstvo za postizanje operativnih ciljeva.<sup>9</sup> U operativnom rasporedu opštevojne armije, odnosno fronta, te formacije su dobile naziv »isturene snage«. One mogu da apsorbuju 20 odsto ukupnih kopnenih snaga angažovanih u napadnoj operaciji date grupacije i u novom konceptu pridaje im se izuzetan značaj. Njihov povratak iz neprijateljeve pozadine se ne predviđa ni u jednoj varijanti dejstva – njih glavne snage s fronta sustižu.

Šta je sa upotrebom nuklearnog oružja u novoj sovjetskoj operativnoj doktrini? Njegovo postojanje ima i imaće odlučujući uticaj na bilo kakav eventualni rat, bez obzira na to da li će biti upotrebljeno ili ne. Još od početka šezdesetih godina sovjetske oružane snage su intenzivno osposobljavane za vođenje borbe sa upotrebom nuklearnog oružja ili bez nje, čemu su neprekidno prilagođavani doktrina, struktura, naoružanje i oprema. Uloženi su veliki napori da se jedinice učine otpornim na nuklearnom bojištu. Zahvaljujući oklopu i gotovo totalnoj mehanizaciji, sovjetske kopnene snage su osposobljene za vođenje borbe i u nuklearnim uslovima. Prema oceni zapadnih analitičara, SSSR bi svoje nuklearno oružje upotrebio u dva slučaja: ako bi utvrdio da je NATO odlučio da upotrebi svoje nuklearno oružje, ili ako bi se pokazalo da je odbrana NATO-a tako čvrsta da se drugim sredstvima ne može savladati. U svakom slučaju, on će težiti da preduhitri protivnika. Njegova nuklearna vatra bi bila snažna i masovna, kako bi neprijatelj bio onesposobljen da nastavi rat u Evropi. Međutim, sovjetsko vojno rukovodstvo je svesno da bi upotreba nuklearnog oružja od strane NATO-a imala katastrofalne posledice za njegovu ofanzivu, pa će preduzeti sve mere da tu opasnost umanjí. Oružane snage SSSR nastoje da postignu iznenađenje, neutrališu avijaciju i raketne snage NATO-a – nosače nuklearnog oružja. Udarima

<sup>9</sup> *Soviet Military Power 1986*, Washington, D.C. 20402.

avijacije i upotrebom jakih vazdušnih desanata pokušaće da razbiju odbranu na frontu u prvim časovima rata, a ubacivanjem snažnih OMG za prodor u dubinu neprijateljeve odbrane paralisaće sistem komandovanja, veza itd. Razume se, te ciljeve moraju postići u konvencionalnoj fazi rata.

\*

Na osnovu iskustva iz upotrebe pokretnih manevarskih grupa iz drugog svetskog rata, iskustava sa vežbi i manevara i temeljitih operativnih studija, sovjetsko vojno rukovodstvo je zaključilo da se aktivna odbrana NATO-a može najefikasnije savladati dubokim prodorima jakih oklopno-mehanizovanih snaga, jer će komandanti NATO-a u nedostatku snaga biti prinuđeni da izvode pokretnu odbranu i manevrišu jedinicama po frontu i dubini. Prema tome, sovjetska operativna doktrina smatra da su upravo OMG rešenje za munjevito dostizanje operativnih ciljeva pre nego što protivnik bude sposoban da reaguje na pravi način.<sup>10</sup>

Sušтина koncepta upotrebe OMG je u tome da se od prvog dana operacije svi elementi protivničkog operativnog rasporeda stave pod istovremeni jak udar, kako bi se obezbedio visok tempo napada glavnih snaga na frontu, odnosno izazvao brzi slom njegove odbrane. Tako će se težište borbenih dejstava od početka rata preneti u neprijateljevu pozadinu, i relativno brzo će se postići operativni ciljevi. Zato su OMG najvažnija karika tog koncepta, u kome se izražava sovjetsko shvatanje o načinu upotrebe snaga i metoda izvođenja napadne operacije u početnom periodu rata. Time sovjetska doktrina nastoji da na najracionalniji i najefikasniji način iskoristi narasle vatrene, udarne i manevarske mogućnosti svojih trupa, s jedne strane, i istovremeno iskoriste postojeće pukotine u odbrambenom konceptu NATO-a, s druge strane.

U nekim zapadnim izvorima<sup>11</sup> u kontekstu koncepta OMG pominju se i »vazdušno-kopnene prepadne grupe«, čiju okosnicu na nivou divizije, na primer, čini tenkovski ili motostreljački bataljon. U njima se integrišu udarna

<sup>10</sup> C.J. Dick, *isto*.

<sup>11</sup> John, Everett-Heath, *Soviet helicopter combat doctrine*, »Jane's Defence Weekly«, 8/1984.

moć, vatra i manevarska sposobnost tenkova, mehanizovane pešadije, artiljerije i helikoptera. To je, u stvari, »mini« OMG na taktičkom nivou, namenjena za obavljanje brzih i specijalnih zadataka u bližoj neprijateljevoj pozadini. Za njeno obrazovanje divizija raspolaže potrebnim snagama i sredstvima, uključujući tu i helikoptere iz svoje avio-eskadrile. Treba podvući da je to rešenje rezultat, između ostalog, i analize iskustava sa manevra »Družba-81«, kada je zaključeno da desantno-jurišna dejstva i klasični helikopterski desanti nisu jedino, niti uvek najsvrsishodnije rešenje njihove upotrebe. Stoga treba obrazovati kombinovane sastave od delova kopnene vojske, vazdušnodesantnih, desantno-jurišnih jedinica i helikoptera i maksimalno ih podržati jurišnom avijacijom. To su, u stvari, vazdušno-kopnene prepadne grupe na taktičkom nivou i OMG na operativnom nivou.

Operativno-manevarska grupa obrazuje se na nivou opštevojne armije ili fronta. Armijsku OMG, načelno, obrazuje ojačana tenkovska ili motostreljačka divizija, čiji borbeni zadatak proističe iz odluke komandanta armije, a uvodi se u boj prvog ili drugog dana operacije. Frontovsku OMG, pak, sačinjavaju dve do tri tenkovske i motostreljačke divizije, ili njihova kombinacija, a u povoljnim okolnostima i cela tenkovska armija. Ona izvršava operativni, pa čak i strategijski zadatak, a uvodi se u borbu trećeg ili četvrtog dana strategijske operacije na vojištu, do kada bi taktička dubina neprijateljeve odbrane morala biti probijena.<sup>12</sup> S obzirom da OMG dejstvuje duže vreme, odvojeno od glavnih snaga i u složenim uslovima neprijateljevog okruženja, ona se mora maksimalno ojačati i podržati vatrom. Dodeljuju joj se, prvenstveno, borbeni i transportni helikopteri, desantno-jurišne jedinice, artiljerija velikog kalibra, inženjerske jedinice (pogotovo one za savlađivanje vodenih prepreka), jedinice PVO, veze i elektronskih dejstava, elementi za pozadinsko obezbeđenje itd. Njena dejstva se maksimalno podržavaju avijacijom, a u uslovima upotrebe nuklearnog oružja dodeljuje joj se do 15 nuklearnih projektila male snage.<sup>13</sup> Pored toga, sadejstvuje joj ili joj se

<sup>12</sup> John G. Hines, Philip A. Peterson, *Die strategische Offensive des Warschauer Pakts. Die OMG im gesamtstrategischen Zusammenhang*, »Internationale Wehrrevue«, 10/1983.

<sup>13</sup> Isto.

posle spuštanja potčinjava operativni ili strategijski vazdušni desant.<sup>14</sup>

Zadatak OMG je da, izvodeći dubok prodor u neprijateljevu pozadinu, napada i uništava neprijateljeve snage i sisteme oružja koji su najveća opasnost za dejstvo glavnih snaga, kao što su: nuklearno oružje i sredstva za njegovo prenošenje, komandna mesta, centri veze, elementi sistema PVO, sredstva i punktovi za elektronska dejstva, zatim razbijanje ili vezivanje neprijateljevih rezervi koje pristižu iz dubine, sprečavanje povlačenja njegovih snaga s fronta ili izvođenje bočnih manevara, zauzimanje važnih položaja po dubini pre nego što ih posednu neprijateljeve snage (prelazi preko reka, prevoji, raskrsnice i dr.), paralisanje funkcionisanja pozadinskog obezbeđenja, ovladaivanje važnim privrednim objektima i političkim centrima, spajanje sa vazdušnim desantima itd.<sup>15</sup>

Tempo napada armijske OMG, po mišljenju jednog zapadnonemačkog autora, zavisi od borbene situacije i, načelno, iznosi 80–100 km dnevno, dubina zadatka 100–175 km, a širina zone dejstva 20–30 km. Frontovska OMG u strategijskoj operaciji izvodi prodor na dubini čak 350–500 km.<sup>16</sup>

U fazi zauzimanja operativnog rasporeda OMG se razmešta u rejon prikupljanja, na udaljenju 50–70 km od linije fronta, gde se kompletira, popunjava materijalom i organizuje borbena dejstva. Tajnost boravka u tom rejonu obezbeđuje se maskiranjem, apsolutnim elektronskim ćutanjem i drugim postupcima zavaravanja. Prevlašću u vazdušnom prostoru i efikasnom organizacijom PVO, neprijateljeva avijacija se mora sprečiti da otkrije OMG i da joj nanese gubitke pre nego što stupi u borbu. Dok snage prvog operativnog ešelona vode borbu za proboj neprijateljeve odbrane, OMG se prebacuje u očekujući rejon, na udaljenju 20–40 km od linije uvođenja u borbu. Ona će biti uvedena u borbu kada se prvi operativni ešelon dovoljno uklini u prvi pojas neprijateljeve odbrane i primora neprijatelja da utroši svoje taktičke rezerve, a nove ne budu još obrazovane, ili još ne pristignu iz dubine. Međutim, frontovska OMG neće biti uvedena u borbu sve dok armije prvog ope-

<sup>14</sup> Major Roger E. Bort, *Air Assault Brigades: New Element in the Soviet Desant Force Structure*, »Military Review«, 10/83.

<sup>15</sup> Lt. Col. John G. Hines, Phillip A. Peterson, *The Soviet Conventional Offensive in Europe*, »Military Review«, 4/1984. i C.J. Dick, isto.

<sup>16</sup> Peer H. Lange, *Der Fall »Operative Manövergruppe«*, »Truppenpraxis«, 4/1988.

rativnog ešelona ne dostignu svoje prve ciljeve, tj. dok ne bude probijena neprijateljeva odbrana na dubini oko 30–50 km, a to bi, po mišljenju jednog autora, bilo tek drugog ili trećeg dana operacije.<sup>17</sup> Uvođenje tako krupnih snaga u borbu najpovoljnije je obaviti noću, kada su moguća izvesna iznenađenja i prikrivenost, a neprijateljeva protivdejstva otežana, pogotovu njegove avijacije i izviđačko-udarnog kompleksa. Prodor OMG kroz načinjenu brešu u neprijateljevoj odbrani izvodi se najmanje na dva pravca, čime se skraćuje vreme uvođenja a time i njena osetljivost, olakšava komandovanje, regulisanje saobraćaja i organizovanje PVO, dok se neprijateljeva odbrana cepa i postaje nekompaktna. Bitno je da pri uvođenju OMG ne naiđe na jači neprijateljov otpor, jer bi time bila smanjena brzina njenog prodiranja. Stoga ona u toj fazi, a i kasnije, izbegava sudare sa jačim neprijateljevim snagama, uništavajući usputne objekte i savlađujući slabiji otpor manjim delom svojih snaga i krećući se pokrivenim zemljištem, sa težnjom da što pre izbije u zonu ključnih objekata koji su njen krajnji cilj.

Uvođenje OMG u borbu i njeno dejstvo po dubini podržavaju sva raspoloživa sredstva armije, odnosno fronta. Apsolutnu prednost, prema pisanju C. J. Dicka, pri tome ima uništavanje neprijateljevih snaga koje se nalaze u zoni njenog dejstva i koje joj mogu ugroziti bokove. Na tim zadacima, u granici dometa, angažuje se artiljerija prvog operativnog ešelona i armijska artiljerijska grupa. Ciljeve na većoj dubini uništava jurišna i bombarderska avijacija fronta. Pridati i podržavajući borbeni helikopteri neprekidno prate i podržavaju vatrom prodiranje snaga operativno-manevarske grupe. Lovačka avijacija takođe neprekidno štiti snage OMG od ugrožavanja iz vazdušnog prostora. Međutim, u svim uslovima mogućna je upotreba i hemijskog oružja za otvaranje breša u neprijateljevoj odbrani i za uništavanje bilo kog opasnijeg cilja na koji OMG naiđe.

Značajno je istaći da je za uspešno obavljanje zadatka OMG potrebno obezbediti određene uslove, među kojima su najvažniji: iznenaditi neprijatelja, uspešno izvesti vazduhoplovnu operaciju i operaciju PVO, ostvariti efikasna elektronska i druga dejstva po neprijateljevom sistemu veza, komandovanju i sistemu za izviđanje i navigaciju,

<sup>17</sup> Lt. Col. John G. Hines, Phillip A. Peterson, *isto*.

neprekidno i efikasno izviđati radi otkrivanja neprijateljevog rasporeda i promena do kojih dolazi u dinamici borbe, ostvariti čvrsto sadejstvo sa svim elementima operativnog rasporeda armije, odnosno fronta, vazдушnim desantima, avijacijom, a u primorskom pojasu i sa mornaričkim snagama.

Osnovni načini dejstva OMG su prepadi, zasede, gonjenje, napadi iz pokreta, borba u susretu, nasilni prelaz reke i držanje mostobrana itd. U literaturi se čak ističe<sup>18</sup> da ova dejstva podsećaju na »taktiku« vučjeg čopora koji luta i traži žrtvu, rastrže je i onda ide u potragu za novom žrtvom. Brzini njenih dejstava i koncentraciji snaga na pojedine važne objekte znatno doprinose helikopteri, vazdušni desanti i desantno-jurišne jedinice koji joj se pridaju u većem obimu, ili joj sadejstvuju.

Koncept upotrebe OMG je fleksibilno i dinamično dejstvo krupnih združenih snaga u kome je manevar dobio prevagu nad krutim ešeloniranjem snaga u napadnoj operaciji, sa većim materijalnim i psihološkim efektima na neprijatelja. Taj koncept omogućava racionalnije iskorišćavanje naraslih taktičkih i borbenih mogućnosti savremenih sistema oružja kopnene vojske, vazdušnodesantnih, desantno-jurišnih jedinica, borbenih i transportnih helikoptera, mobilnih sredstava PVO, sistema komandovanja i veze, izviđačkog kompleksa itd., radi postizanja brže pobeđe nad neprijateljem u eventualnom ratnom sukobu.

\*

Vojna misao u Sovjetskom Savezu poodavno smatra da vazdušni prostor ostaje jedini ambijent u kome je moguće povećati brzinu kretanja trupa, jer su mogućnosti motora kopnenih vozila gotovo iscrpljene. Zato se trećoj dimenziji ratovanja i stvaranju masovnih vazdušnodesantnih jedinica, u teoriji i praksi ove zemlje, još od vremena Tuhačevskog daje istaknuto mesto. Po mišljenju Pentagona, od iznenadnog i masovnog spuštanja vazdušnih desanata ispred vlastitih glavnih snaga u napadu, i u konvencionalnom i u nuklearnom ratu, sovjetska ofanzivna doktrina očekuje velike efekte.<sup>19</sup> Stoga se može razumeti zašto sov-

<sup>18</sup> Stevan Pilja, *Neka gledanja na Zapadu na upotrebu operativno-manevarskih grupa u sovjetskoj kopnenoj vojsci i problemi odbrane zapadne Evrope*, »Vojno delo«, br. 2/1987.

<sup>19</sup> Peter O. Kolečko, *Die Sowjetischen Luftlandkräfte, Teil. 2.*, »Truppen dienst«, 1/1987.

jetska armija danas raspolaže najjačim vazdušnodesantnim snagama na svetu i vazdušnodesantna dejstva smatra bitnim elementom savremenog ratovanja. Vertikalni manevar smatra se integralnim delom planiranja ofanzivnih operacija armija i frontova, pa i strategijske ofanzive na vojištu, a uloga desantiranih snaga je da izvode udare po posebno važnim objektima u dubljoj neprijateljevoj pozadini (po kojima se drugim sredstvima ne može dejstvovati, ili bi takvo dejstvo bilo neracionalno), da učestvuju u okružavanju neprijateljevih grupacija, sadejstvuju operativno-manevarskim grupama itd.<sup>20</sup>

Da li će u okviru neke napadne operacije biti izveden strategijski ili operativni vazdušni desant, odnosno taktički vazdušni desant helikopterima i desantno-jurišna dejstva – zavisice od konkretne situacije i zamisli komandanta. Činjenica je, međutim, da sovjetska doktrina predviđa čak i posebnu vazdušnodesantnu operaciju u okviru strategijske ofanzive na vojištu. Takva operacija bi se izvodila u organizaciji vrhovne komande ili komande vojišta, s obzirom na neophodnost koordinacije dejstava svih snaga koje u njoj učestvuju, jer samo se rukovođenjem iz jednog centra može postići iznenađenje, iskoristiti nadmoćnost, obezbediti efikasna podrška itd.<sup>21</sup>

U nastojanju da se od početka neprijateljstava težište borbenih dejstava prenese u neprijateljevu dubinu, cilj operativno-strategijskog vazdušnodesantnog poduhvata jeste da se neprijateljeve rezerve vežu tamo gde jesu i oteža njihovo reagovanje ka frontu, i to od prvog dana rata. Desantirane snage će same ili u sadejstvu sa drugim snagama izvršavati i druge posebno važne zadatke. »Otuda nije iznenađujuće što će se OMG probiti duboko u pozadinu snaga NATO-a i povezati se sa vazdušnim desantima radi zajedničkog uništavanja nuklearnog oružja, vazduhoplovnih baza i drugih važnih objekata«. <sup>22</sup> Jedan naš autor, parafrazirajući strane izvore, iznosi čak da će prve vazdušne desante – specijalne, taktičke i operativne namene – SSSR upotrebiti nekoliko časova pre otpočinjanja opšteg napada, kako bi se postiglo potpuno iznenađenje. Objekti njihovog napada su važni elementi rukovođenja i komandovanja, pozadinskog obezbeđenja, putnog saobraćaja itd., kao i

<sup>20</sup> Lt. Col. Jonh G. Hines, Phillip A. Peterson, *isto*.

<sup>21</sup> Dick J. Charls, *isto*, i Peter O. Kolecko, *isto*.

<sup>22</sup> Sally Stocker, *isto*.

otkrivanje ciljeva koje treba da uništava avijacija, artiljerija velikog dometa, rakete i nuklearno oružje.<sup>23</sup>

Na Zapadu se dosta piše o tome da sovjetska vazdušnodesantna, desantno-jurišna i specijalna dejstva zauzimaju istaknuto mesto u planiranju operacija i izvođenju borbenih dejstava po dubini i da bez vertikalnog manevra nije moguće izvesti savremenu napadnu operaciju. Dejstva tih snaga, a u priobalju i dejstva pomorskih desanata, biće usmerena na bliže strategijske i operativne objekte u neprijateljevoj pozadini, čijim se uništavanjem ili zauzimanjem neposredno utiče na brže napredovanje glavnih snaga armija i frontova. Napade na važne strategijske ciljeve izvodile bi združene snage nekoliko vidova i rodova, objedinjene u jedinstvenu desantnu grupaciju pod jedinstvenom komandom (na primer, vazdušnodesantne jedinice, pomorskodesantne jedinice, Ratna mornarica, Ratno vazduhoplovstvo, jedinice PVO i dr.), ojačane snagama kopnene vojske koje će prevesti transportna avijacija ili Ratna mornarica.<sup>24</sup> Razlog za preduzimanje tako krupnih i složenih operativnih ili strategijskih poduhvata je u neophodnosti da se kritični vojni, ekonomski i politički objekti moraju uništiti ili zauzeti veoma brzo, a to se može postići jedino vazdušnodesantnom, odnosno kombinovanom vazdušnodesantnom i pomorskodesantnom operacijom. Tako angažovane snage dobijaju ključnu ulogu u postizanju cilja ofanzivne operacije na vojištu.<sup>25</sup>

U najčešće pominjana ojačanja OMG i snaga koje joj sadejstvuju u zapadnim izvorima ističu se vazdušnodesantne i desantno-jurišne snage i helikopteri. Ta činjenica govori da se izričito naglašava njena treća dimenzija dejstva. Vazdušnim desantima svih vrsta, i uopšte dejstvom iz vazdušnog prostora, znatno se povećava efekat udara i vatre snaga OMG i ubrzava njen prodor u duboku neprijateljevu pozadinu. Zato se s pravom može istaći da vazdušnodesantna dejstva čine integralni deo koncepta upotrebe operativno-manevarske grupe.

Od pet osnovnih faktora koji su nužni za pobjedu u savremenim uslovima (1. pravilan izbor pravca glavnog udara, 2. grupisanje dovoljnih snaga i sredstava, 3. brz mane-

<sup>23</sup> Č. Č., *Neka gledanja vojnih teoretičara zapadnih zemalja na dejstvo oružanih snaga SSSR-a u pozadini neprijatelja*, »Vojno delo«, br. 3/1982.

<sup>24</sup> Lt. Col. G. John Hines, Phillip A. Peterson, *isto*.

<sup>25</sup> John G. Hines, Phillip A. Peterson, *Die strategische Offensive des Warschauer Pakts. Die OMG im gesamtstrategischen Zusammenhaug* »Internationale Wehrwue«, 10/1983.



var snagama svih vidova i rodova, 4. iznenađenje i 5. brzina dejstva),<sup>26</sup> tri poslednja su imanentna snagama koje dejstvuju iz vazdušnog prostora, jer njihove osobine upravo u konceptu OMG dolaze do punog izražaja. Upotreba brojnih vazdušnih desanata, čije izvođenje poprima karakter masovnog prevoženja snaga vazdušnim putem i ubacivanja u neprijateljevu pozadinu, predstavlja važan faktor uspeha operativno-manevarske grupe. Desantirane snage vezuju neprijatelja, sprečavaju mu manevar i reagovanje ka frontu, zauzimaju važne objekte na pravcu dejstva OMG i unose pometnju u komandovanje i saobraćaj, otkrivaju neprijateljev raspored itd., čime se znatno potpomaže brže napredovanje oklopno-mehanizovanih klinova operativno-manevarskih grupa.

U konceptu upotrebe OMG moguća je primena različitih vazdušnih desanata, koji se po sastavu, jačini, načinu izvođenja, nameni i zadacima mogu svrstati u četiri grupe: (1) operativni i strategijski vazdušni desanti koje izvode vazdušnodesantne jedinice, spuštajući se padobranima iz transportnih aviona; (2) desantno-jurišna dejstva koja izvode desantno-jurišne jedinice helikopterima; (3) taktički vazdušni desanti koje helikopterima izvode motostreljačke jedinice iz sastava OMG i (4) specijalni vazdušni desanti koje izvode specijalne snage padobranima ili helikopterima.

*Operativni i strategijski vazdušni desanti.* Vazdušnodesantne jedinice izvode operativne i strategijske vazdušne desante, načelno, po planu i u organizaciji vrhovne komande ili komande vojišta. Prvi se izvode na dubini 100–500 km od linije fronta, a drugi 500–1.200 km. Što se tiče njihove jačine, ni zapadni izvori, pa ni sovjetska literatura, ne daju gotove recepte. Ipak, obe strane govore da u operativnom vazdušnom desantu najčešće učestvuje vazdušnodesantni puk do vazdušnodesantne divizije, a u strategijskom – jedna do dve vazdušnodesantne divizije, ili jedna vazdušnodesantna i jedna do dve motostreljačke divizije, koje prevozi i posle sletanja iskrcava transportna avijacija.

Borbena dejstva i OMG i vazdušnodesantnih jedinica usmerena su na iste glavne objekte u neprijateljevoj pozadini i ostvarivanje istih ciljeva operacije. Zato ta dejstva moraju biti sinhronizovana, između ostalog, i u pogledu odnosa komandovanja. Strategijski vazdušni desant uglav-

<sup>26</sup> Joseph R. Burniece, *isto*.

nom će biti pod komandom vojišta, a sadejstvovaće frontovskoj OMG, dok se operativni vazdušni desant, pogotovo pukovskog sastava, potčinjava armijskoj OMG posle prizemljenja, ili joj, u ređim slučajevima, sadejstvuje.

Koje će konkretne borbene zadatke u konceptu OMG izvršavati ti vazdušni desanti zavišće od borbene situacije i zamisli komandanta. Uglavnom, njima se dodeljuju prioritetni objekti za uništenje ili zauzimanje i neprijateljeve snage za razbijanje, uništenje ili vezivanje, kao što su: oružje za masovno uništavanje, artiljerijske i raketne jedinice, taktičke i operativne rezerve, elementi komandovanja i veze, sredstva PVO, vazduhoplovne baze, komunikacijski objekti, elementi pozadinskog obezbeđenja, prelazi preko reka, prevoji itd. Njihovom pojavom i borbenim dejstvima vezuju se neprijateljeve rezerve, uništavaju pojedini sistemi oružja, narušava komandovanje i pozadinsko obezbeđenje, dezorganizuje odbrambeni sistem i unosi pometnja, čime se olakšava brz prodor snaga OMG, a kasnije i glavnih snaga s fronta. Neki autori tvrde da se strategijskom vazdušnom desantu može postaviti zadatak da otvori »drugi front«,<sup>27</sup> pa čak i da izbac i rata neku manju zemlju, članicu neprijateljeve koalicije.<sup>28</sup>

Zapad ozbiljno računa sa upotrebom sovjetskih vazdušnih desanata u eventualnom ratu. Procenjuje se da SSSR danas raspolaže sa osam vazdušnodesantnih divizija i nekoliko vazdušnodesantnih pukova specijalne namene.<sup>29</sup> Najveći deo tih snaga je raspoređen u zapadnom delu zemlje. U okviru kopnene vojske te jedinice čine poseban rod, koji je neposredno potčinjen vrhovnoj komandi. Namena vazdušnodesantnih divizija je da, izvodeći vazdušne desante u dubokoj neprijateljevoj pozadini, izvršavaju strategijske i operativne zadatke, i to prvog stepena prioriteta. Strategijske vazdušne desante planiraju i obezbeđivati vrhovna komanda u okviru strategijske ofanzive. Međutim, pojedine vazdušnodesantne divizije ili pukovi iz njihovog sastava mogu biti pridavani vojištima ili frontovima za upotrebu u okviru njihovih napadnih operacija, odnosno za učesće u dejstvima OMG, dok jedan deo vrhovna komanda zadržava u sopstvenoj rezervi.

<sup>27</sup> John G. Hines, Phillip A. Peterson, *isto*.

<sup>28</sup> Lt. Col. John G. Hines, Phillip A. Peterson, *The Soviet Conventional Offensive in Europe*, »Military Review«, 4/1984.

<sup>29</sup> Peter O. Kolečko, *isto*.

Nerazdvojni deo sovjetskih vazdušnodesantnih snaga je i vojna transportna avijacija, koja prevozi vazdušne desante i snabdeva trupe vazdušnim putem. Raspolaze sa oko 1.600 transportnih aviona, od čega su 600 srednjeg i velikog radijusa (*An-12, Il-76, An-22*), čiji maksimalni kapaciteti iznose jednu do dve vazdušnodesantne divizije, na odstojanjima 1000–2000 km.<sup>30</sup> Za te potrebe u ratnim uslovima mogu se koristiti i avioni Aeroflota. Iako je razvoj vojne transportne avijacije poslednjih godina impresivan, ipak, da bi se omogućilo izvođenje vazdušnih desanata krupnih razmera, neophodno je njeno dalje povećavanje i kvalitativno poboljšavanje, što se u SSSR-u i čini.

Po borbenim sposobnostima vazdušnodesantne divizije ne zaostaju mnogo za motostreljačkim divizijama, izuzev što ne raspolazu tenkovima. Zahvaljujući potpunoj mehanizaciji (*BMD-1* odnosno njegova modifikovana varijanta *BMD-2*), uvedenom najmodernijem naoružanju većih vatrene mogućnosti, naročito brojnim protivoklopnim i protivavionskim sredstvima – pokretljivost na bojištu, vatrene i udarne mogućnosti tih divizija znatno su narasle. To su, u stvari, mehanizovane vazdušnodesantne jedinice (bez tenkova) sposobne ne samo da opstanu boreći se u neprijateljevoj pozadini, već i da se uspešno suprotstave čak i napadu oklopnih jedinica protivnika. One izvode brze manevre, iznenadno i silovito napadaju neprijatelja i izvršavaju druge složene zadatke.<sup>31</sup> Njihova dejstva su, zahvaljujući najsavremenijem naoružanju i borbenim sredstvima kojima su zadnjih godina opremljene, postala odlučnija, dinamičnija, pokretljivija i silovitija.<sup>32</sup>

»Vazdušnodesantne jedinice, desantirane u dubokoj neprijateljevoj pozadini, moraju biti sposobne da izvršavaju borbene zadatke ne računajući na spajanje sa kopnenim snagama. . . Ove jedinice treba da imaju iste kvalitete kao i one koje napadaju s fronta: visoke manevarske sposobnosti i sve tipove naoružanja, opreme i drugih sredstava potrebnih za vođenje borbe na velikim udaljenostima, kako u uslovima upotrebe nuklearnog oružja na obema stranama, tako i u konvencionalnim uslovima.«<sup>33</sup> Te ideje

<sup>30</sup> *Soviet Military Power 1986*, Washington, D.C. 20402. i Peter O. Kolečko, *isto*.

<sup>31</sup> Lt. Col. John Hines, Phillip A. Peterson, *isto*.

<sup>32</sup> General-lajtnant P. Pavlenko, *Razvitie taktiki vazdušno-desantnih vojsk v poslevoennij period*, »Voennohistoričeskij žurnal«, 1/1980.

<sup>33</sup> Puk. Andruhov i V. Bulatnikov, *Rastuća uloga vazdušnodesantnih jedinica u savremenim operacijama*, »Voennaja misl«, jul 1966, po pisanju: Mark L. Urban, *Strategijska uloga sovjetskih vazdušnodesantnih jedinica*, »Jane's Defence Weekly«, 1/1984.

o samostalnim vazdušnodesantnim grupacijama koje bi izvršavale strategijske i operativne zadatke u svim ratnim uslovima bile su, čini se, teorijska osnova za velike kvalitativne promene u vazdušnodesantnim jedinicama u poslednje dve i po decenije.<sup>34</sup>

Iako se o vazdušnim desantima u stranoj literaturi najčešće govori samo afirmativno, što je neretko motivisano i propagandnim efektima, njihova upotreba ima brojna objektivna ograničenja i teškoće, a naročito upotreba operativnih i strategijskih vazdušnih desanata. To je, prvenstveno, neophodnost da se izvojuje premoć u vazdušnom prostoru, bar u koridoru leta transportne avijacije ili helikoptera i u desantnoj zoni, kako bi te letelice mogle bezbedno da prevezu desantne snage i da ih iskrcaju. Drugi bitan faktor je neutralisanje neprijateljevog sistema PVO bez čega bi transportni avioni i helikopteri bili izloženi ozbiljnim gubicima. Problemi, dalje, proističu i iz nedovoljnih kapaciteta transportnih letelica koje mogu biti angažovane za izvođenje vazdušnih desanata. Ograničenja nisu samo kvantitativna, već i kvalitativna, jer su nosivost i dolet sovjetskih transportnih aviona i helikoptera nedovoljni u odnosu na savremene potrebe.<sup>35</sup> Sovjetski Savez nastoji da otkloni te nedostatke ubrzanom proizvodnjom savremenog aviona *Il-76*, konstruisanjem i uvođenjem u naoružanje nove generacije najtežih transportnih aviona na svetu (*An-124* i *An-225*) i helikoptera (*Mi-26*). Dakle, ograničenja upotrebe nisu u vazdušnodesantnim jedinicama i njihovim borbenim sposobnostima, već u sredstvima za njihov prenos i drugim faktorima, što mora da razrešava vrhovna komanda upotrebom drugih vidova i rodova oružanih snaga. Tome će doprineti i dalji tehnički i naučni progres u razvoju vazduhoplovstva i drugih grana vojne industrije.

Značajno je i pitanje da li vazdušni desanti imaju šanse na savremenom bojištu, pogotovo u Evropi u kojoj su već u miru koncentrisane najveće snage i najmodernija ratna sredstva? Iako je to posebna tema,<sup>36</sup> potrebno je istaći da Sovjeti računaju da mogu ostvariti povoljne uslove za de-

<sup>34</sup> Sposobnost sovjetskih vazdušnodesantnih jedinica je demonstrirana u oružanim intervencijama u ČSSR 1968. i Avganistanu 1979., kao i u sovjetsko-kineskom graničnom sukobu 1969. god.

<sup>35</sup> Na primer nosivost postojećih transportnih aviona ne dopušta desantiranje najteže borbene tehnike (iznad 10 t), a taktički radijus (*An-12*) nije veći od 1.000 km. Ta ograničenja umanjuju vatrenu i udarnu moć ovih jedinica i dubinu desantiranja.

<sup>36</sup> Vidi: Stojan Jović, *Mogućnosti izvođenja vazdušnih desanata strategijskog i operativnog značaja u savremenim uslovima*, »Vojno delo«, 3/1983.

santiranje snaga zahvaljujući iznenađenju na koje računaju, koordinaciji upotrebe avijacije, raketnih snaga, pa ako treba i upotrebi nuklearnog oružja.

*Desantno-jurišna dejstva.* Snažna vazdušnodesantna komponenta sovjetske armije obuhvata i 10 do 11 desantno-jurišnih brigada,<sup>37</sup> koje su takođe najvećim delom raspoređene u zapadnom delu zemlje. Te brigade se nalaze pod neposrednom komandom frontova (u miru: vojnih okruga). Njihova namena je da, izvodeći vazdušne desante u većoj taktičkoj dubini, neposredno sadejstvuju trupama koje izvode napad s fronta. Smatra se,<sup>38</sup> međutim, da su Sovjeti otišli i korak dalje – navodno su formirali po jedan desantno-jurišni bataljon na nivou opštevojne armije, verovatno bez sopstvenih helikoptera, iako nije potvrđeno da je taj korak u praksi i realizovan.

U konceptu upotrebe OMG desantno-jurišne jedinice će doći do punog izražaja. Zbog neophodnosti najneposrednije koordinacije borbenih dejstava, one će najčešće biti pridavane OMG, a front će svojim snagama i sredstvima obezbeđivati njihovo desantiranje i dejstvo. Armijskoj OMG redovno će biti pridavan desantno-jurišni bataljon (armijski ili iz sastava desantno-jurišne brigade), dok će frontovskoj OMG, načelno, u određenoj operaciji biti potčinjena cela desantno-jurišna brigada.

Za komandanta OMG desantno-jurišne jedinice su produžena ruka za udare po neprijateljevim snagama i objektima po kojima se drugim sredstvima i u datom trenutku ne može uspešno i racionalno dejstvovati. Njihovim desantiranjem i borbenim dejstvima krči se put tenkovskim i motostreljačkim jedinicama na glavnom pravcu prodora. Osamostaljenost OMG za primenu vertikalnog manevra omogućava joj brži prodor ka krajnjim objektima dejstva. Desantno-jurišna jedinica pridana OMG obrazuje poseban element njenog rasporeda za desantno-jurišna dejstva, prepadne i druge zadatke.

Pojava desantno-jurišnih jedinica u sovjetskoj armiji krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina koincidira sa najžustrijom diskusijom i usvajanjem operativnog koncepta o upotrebi OMG.<sup>39</sup> Od početka njihovog

<sup>37</sup> David C. Isbi, *Soviet Airborne and Air Assault Brigades*, »Jane's Defence Weekly«, 14. IX 1985.

<sup>38</sup> *Soviet Military Power, 1986*, Washington, D.C. 20402, David C. Isbi, *isto*.

<sup>39</sup> Major Roger E. Bort, *isto*.

stvaranja bilo je očigledno da te dve komponente brzih snaga za dejstvo u neprijateljevoj pozadini čine neraskidivu spregu. Upravo u tom periodu počinje masovnije naoružanje sovjetske kopnene vojske helikopterima, a u prvi plan izbija shvatanje o helikopterima kao nezamenljivom sredstvu manevra i neposredne vatrene podrške trupa iz vazdušnog prostora, efikasnijem i pogodnijem i od jurišnog aviona. Tako su desantno-jurišne brigade i OMG označile početak šire integracije brzine manevra, siline vatre i udara sa zemlje i iz vazdušnog prostora, čiji su najznačajniji predstavnici tenk, borbena vozila pešadije i helikopter. Rečju, sovjetska armija početkom ove decenije desantno-jurišnim dejstvima daje istaknutije mesto u eventualnom ratnom sukobu. Time je označen korak dalje u primeni helikoptera na bojištu, budući da se desantno-jurišnim dejstvima otklanjaju slabosti taktičke pokretljivosti i vatrene moći klasičnih helikopterskih desanata iz sastava motostreljačkih jedinica. Pojava desantno-jurišne brigade istovremeno je označila i osamostaljivanje operativnog nivoa komandovanja za izvođenje vertikalnog manevra u taktičkoj dubini, čime je prestala njegova zavisnost od vrhovne komande u pogledu izvođenja vazdušnih desanata, s jedne strane, i angažovanja vazdušnodesantnih divizija za angažovanje u taktičkoj dubini, s druge strane. Upotrebljavajući tu jedinicu samostalno ili pridajući je svojoj OMG, komandant fronta je dobio snagu za postizanje iznenađenja, ispoljavanje siline udara i brzine prodiranja u neprijateljevu pozadinu radi što bržeg ostvarivanja cilja operacije.

Desantno-jurišna brigada je, u stvari, streljačka jedinica, sastava tri do četiri bataljona i odgovarajućih jedinica rodova i službi, sa potrebnim brojem borbenih i transportnih helikoptera.<sup>40</sup> U svom sastavu ona ima proporcionalno dvostruko više protivoklopnih sredstava nego motostre-

<sup>40</sup> Zapadni izvori (David C. Isby i major Roger E. Bort u navedenim člancima, a i neki drugi autori) govore da desantno-jurišna brigada ima dva padobranska i dva desantno-jurišna bataljona na BMD-1, a ta organizacija je prihvaćena i u članku S. Jovića: *Desantnojurišna brigada sovjetske armije*, »Glasnik RV i PVO«, 6/1984. Naknadna proučavanja, međutim, pokazuju da je takav sastav ove jedinice neuobičajena kombinacija jedne integralne celine, da je nelogičan i u suprotnostima sa principima organizacije i karakterom dejstva i vazdušnodesantnih jedinica sovjetske armije i sličnih jedinica u drugim armijama, naročito američkoj. Naime, padobran je ovde nepotreban, jer je sredstvo prevoženja i desantiranja helikopter, što je u skladu sa namenom da ta jedinica bude desantirana na dubinama do 100 km. S druge strane, front nema transportnu avijaciju kojom bi se desantirala teška tehnika brigade (BMD-1), a helikopterski kapaciteti koji ih mogu prenositi (Mi-6 po jedan i MI-26 po dva) mali su u odnosu na potrebe. Radi toga dosadašnja shvatanja o organizaciji desantno-jurišne brigade treba odbaciti.

ljačka divizija, čime je osposobljena za duži otpor neprijateljevim oklopnim udarima. Procenjuje se da desantno-jurišna brigada, upotrebljena kao celina, može da izdrži u borbi jedan do dva dana, što znači da pri dnevnom tempu napada glavnih snaga, na primer, od 30 km/dan, dubina njenog desantiranja može da iznosi 30–60 km od linije fronta, a u povoljnim uslovima i više.

Suštinu desantno-jurišnih dejstava čine helikopteri kao sredstvo: prevoženja u neprijateljevu pozadinu, manevra na bojištu, neposredne vatrene podrške u borbi, izviđanja, snabdevanja i evakuacije. Helikopteri su nerazdvojni element dejstava desantno-jurišnih jedinica, što ih čini veoma pokretljivim i dinamičnim. Oni im omogućavaju brz manevar i iznenadnu pojavu u operativno-taktičkim okvirima, desantiranje skoro na svakom zemljištu i u složenim meteorološkim uslovima, brzo stupanje u borbu posle iskrcavanja, snažnu podršku iz helikopterskog naoružanja, brz taktički manevar, efikasno snabdevanje u borbi, a po potrebi i evakuaciju, odnosno prebacivanje jedinica u drugi rejon radi izvršavanja narednog zadatka. Takav način vođenja borbe pogoduje dinamičnim i odlučnim dejstvima koje primenjuje OMG u neprijateljevoj pozadini. U toku njenog prodiranja po dubini desantno-jurišne jedinice na taj način mogu sukcesivno da izvrše i više uzastopnih zadataka, prebacujući se s jednog zadatka na drugi, obrazujući neku vrstu desantno-jurišnog valjka ispred glavnih snaga OMG.<sup>41</sup>

Desantno-jurišna brigada ili njeni delovi (bilo da su pridati OMG ili joj sadejstvuju) mogu izvršavati različite zadatke: proširivati uspeh napadnih klinova OMG, ovladivati važnim taktičkim i topografskim objektima na pravcu dejstva glavnih snaga, kao prednji odred, štititi bokove i pozadinu glavnih snaga držeći istaknute objekte i zatvarajući ugrožene pravce, zauzimati prelaze preko reka i držati mostobrane, prevoje, tesnace i važne raskrsnice do pristizanja glavnih snaga, iznenadnim naletima i prepadima uništavati nuklearno i hemijsko oružje i sredstva za njegovo prenošenje, artiljeriju na vatrenim položajima, komandna mesta, elemente veze i sredstva za elektronska dejstva,

<sup>41</sup> Na sličan način je komandant 6. oklopne operativne grupe »plavik« upotrebio 11 helikopterskih desanata na manevru »Sloboda-71« na pravcu Vinica-Generalski Stol-Tounj-Drežnik-grad, razbijajući njime odbranu »crvenih«, bitno menjajući odnos snaga i znatno utičući na ostvarenje velikog tempa napada (*Saznanja i pouke manevra »Sloboda-71«*, VIZ, 1972, str. 132).

sredstva PVO, letelice na aerodromima i helidromima, skladišta, naftovode i druge značajne elemente pozadinskog obezbeđenja, objekte na komunikacijama, značajne energetske izvore, privredne objekte itd. Pri tome prioritet uništenja i zauzimanja imaju neprijateljevi objekti, snage i sredstva koji su najveća opasnost za glavne snage, odnosno izvodi dejstva kojima se ubrzava prodor glavnih snaga čime doprinosi izvršavanju glavnog zadatka.

Problemi upotrebe i dejstva desantno-jurišnih jedinica u okviru OMG takođe su složeni, kao i oni koji se javljaju u upotrebi vazdušnodesantnih jedinica. Pored onih opšte prirode, ovde se javljaju i neki specifični problemi. Prvenstveno, to je problem baziranja helikoptera desantno-jurišnih jedinica, pogotovo kada OMG prodre dublje u neprijateljevu pozadinu, pa su i potrebe za desantno-jurišnim jedinicama na većim odstojanjima povećane. Po mišljenju jednog poljskog autora, kojeg N.G. Doneli interpretira u pomenutom članku, tu su moguća tri rešenja: (1) da se organski »vazdušni ešelon« OMG (helikopteri desantno-jurišnih jedinica i drugi helikopteri) penetrira u neprijateljevu pozadinu zajedno sa njenim glavnim snagama, oslanjajući se na njih i podržavajući njihova dejstva. Tako helikopteri mogu brzo da reaguju u napadu na neprijatelja, kontrolišu krila i bokove, međuprostore i pozadinu podržavanih jedinica. Međutim, pri tome oni mogu biti izloženi udarima neprijateljeve avijacije, artiljerije, helikoptera i sredstava PVO, pa im je neophodna veća neposredna zaštita. Takođe, i njihovo pozadinsko obezbeđenje bilo bi dosta složeno; (2) da podršku obavljaju na konvencionalan način, tj. da baziraju u sopstvenoj pozadini i da sleću u zonu borbenih dejstava. Time bi oni bili bezbedniji, ali podrška trupa i iskrcanih desantno-jurišnih jedinica bila bi slabija, a mogući su i gubici u fazi preleta na veća odstojanja; (3) kombinovano – u početku da podržavaju snage i prenose desantno-jurišne jedinice sa baza u sopstvenoj pozadini, a posle iskrcavanja jedinica da ostanu s njima, podržavaju ih vatrom i vrata se tek posle izvršenog zadatka. U tom slučaju snage OMG morale bi da zauzimaju i obezbeđuju helidrome za njih. Sličan postupak je primenjen na manevru »Zapad-81«. <sup>42</sup> Drugi problem je protivhelikopterska odbrana, jer će helikopteri OMG biti izloženi protivdej-

<sup>42</sup> N.C. Donelly, *The Soviet Helicopter on the Battlefield*, »International Defense Review«, 5/1984.



stvu neprijateljevih helikoptera. Iako je sovjetski *Mi-24* jedan od najboljih naoružanih helikoptera u svetu, ipak, zbog glomaznosti i nedovoljnih manevarskih sposobnosti on nije najpogodniji za protivhelikoptersku borbu. Stoga SSSR poslednjih godina razvija i uvodi u naoružanje poseban helikopter za tu svrhu *Mi-28*. Dok on ne bude masovnije zastupljen u kopnenoj vojsci, protivhelikoptersku borbu će voditi postojeći tipovi naoružanih helikoptera, sredstva PVO i dr. Treći problem su nedovoljni transportni kapaciteti helikoptera desantno-jurišne brigade, koji nisu dovoljni da se cela brigada desantira odjednom, već se to mora činiti u dva do tri puta. Ipak, kako će, u načelu, desantno-jurišna brigada retko biti upotrebljavana kao celina, na jednom mestu i u isto vreme, već po bataljonskim borbenim grupama, to se čini da su postojeći transportni kapaciteti dovoljni.

*Taktički (helikopterski) vazdušni desanti.* Taktičke (helikopterske) vazdušne desante<sup>43</sup> planira, organizuje i obezbeđuje komandant OMG, a helikopterske kapacitete mu dodeljuje armija. Jačina tih desanata kreće se od ojačane čete do motostreljačkog bataljona, razume se, bez borbenih vozila pešadije i drugih težih sredstava, koja ostaju u sopstvenoj pozadini. Dubina njihovog desantiranja dostiže najviše do 50 km od linije fronta i zavisna je od mogućnosti artiljerijske podrške jedinica s fronta i brzine napredovanja glavnih snaga. Procenjuje se da desantirana jedinica može u borbi da izdrži oko šest sati.<sup>44</sup> Odmah posle iskrcavanja taktički desant se potčinjava komandantu motostreljačkog, odnosno tenkovskog puka, u čiju zonu dejstva je i spušten.

Da li u okviru OMG treba da se izvode i desantno-jurišna dejstva i taktički vazdušni desanti, ili samo jedno od njih? Nije uputno davati šeme, tim pre što decidiranih podataka o tome nema ni u stranim izvorima. Ipak, ako se ima u vidu da se taktički vazdušni desanti upotrebljavaju na manjoj dubini, da su slabijeg sastava i da u većoj meri zavise od vatrene podrške s fronta i brzog spajanja sa glavnim snagama, a da se desantno-jurišna dejstva izvode na većoj dubini, sopstvenim helikopterima desantno-jurišnih jedinica i da su manje zavisna od podrške s fronta, te da

<sup>43</sup> To su vazdušni desanti izvan desantno-jurišnih jedinica. Ljudstvo za njih daju obučene motostreljačke jedinice (u svakoj motostreljačkoj diviziji po jedan bataljon), a prevoženje vrše helikopteri transportnog helikopterskog puka armije. U daljem tekstu: taktički vazdušni desant.

<sup>44</sup> John Everett-Heath, *isto*.

mogu duže da izdrže u borbi – očigledno je da obe vrste desanata mogu egzistirati u okviru dejstva iste OMG. U stvari, taktički vazdušni desanti skladno dopunjavaju desantno-jurišna dejstva i na manjoj dubini olakšavaju prodor snaga OMG. U slučaju da OMG ne dobije desantno-jurišne jedinice, ona će taktičkim desantima rešavati probleme ubacivanja snaga vertikalnim putem u neprijateljevu pozadinu. Stoga se opravdano smatra da je i ova vrsta vazdušnih desanata isto tako značajna za brz uspeh dubokih prodora OMG kao i desantno-jurišne jedinice.

I taktički vazdušni desant se iskrcava na pravcu dejstva glavnih snaga OMG radi uništavanja pojedinih delova neprijateljevih snaga, artiljerije, komandnih mesta itd., vezivanja rezervi, sprečavanja izvlačenja, zauzimanja i držanja prelaza preko reka i drugih važnijih taktičkih objekata. Oni, dakle, izvršavaju slične zadatke kao i desantno-jurišne jedinice, samo na manjoj dubini i u neposrednijem sadejstvu sa snagama u prodoru.

Tehnologija izvođenja taktičkih vazdušnih desanata slična je onima koje izvode desantno-jurišne jedinice, s tim što ovde helikopteri nisu vezani za iskrcanu jedinicu, već se posle iskrcavanja vraćaju u polaznu bazu. Podršku iskrcanih snaga dalje preuzima jurišna avijacija fronta i artiljerija jedinica s fronta.

*Specijalni vazdušni desanti.* Sovjetska armija raspolaže raznovrsnim, dobro obučanim i opremljenim specijalnim snagama za dejstvo u neprijateljevoj pozadini. U zapadnoj štampi najčešće se pominju jedinice »Specnaz« (specijalnogo naznačenja), formirane u posebne brigade. Nalaze se pod neposrednom komandom obaveštajne uprave Generalštaba, a njihovo ljudstvo je obučeno za iskakanje padobranima i izvršavanje specijalnih zadataka u neprijateljevoj pozadini.<sup>45</sup> Drugu vrstu čine »rejdoviki« (jedinice osposobljene za izvođenje rejdova – prepada, upada, naleta, zaseda i dr., u neprijateljevoj pozadini), kojih ima tri do šest brigada. Te snage se upotrebljavaju po grupama od 40 do 50 ljudi (»rejdovke«).<sup>46</sup> Isti autor opisuje i »visotnike« – specijalne timove iz sastava vazdušnodesantnih jedinica, čiji pri-

<sup>45</sup> Pod specijalnim zadacima treba razumeti obaveštajno-diverzantska dejstva, uništavanje izuzetno važnih objekata, ličnosti, oružja itd., za koje je neophodan poseban izbor ljudstva, obuka, poznavanje jezika i neprijatelja, kao i način dolaska u rejon dejstva.

<sup>46</sup> Peter O. Kolečko, *isto*.

padnici iskaču specijalnim padobranima («krilima») i posebnom opremom sa velikih visina (i do 10.000 metara) i osposobljeni su za izvršavanje posebnih zadataka. Posebne snage su, po njemu, i jedinice »WP« slične jedinicama Brandenburg nemačkog Vermahta, namenjene za dejstvo u neprijateljevoj pozadini, uz upotrebu njegovih uniformi, naoružanja i opreme, poznavanje njegovog jezika itd. Pored tih snaga, u svim pukovima, divizijama i armijama postoje i izviđačke čete i bataljoni, namenjeni za izviđenje u neprijateljevoj pozadini, u koju se ubacuju raznim sredstvima i načinima, najčešće helikopterima.

Specijalne snage viših komandi, pogotovo one vrhovne komande, u načelu, neće biti pridavane OMG, ali se svakako mogu naći u zoni njenog dejstva. One će pri tome izvršavati određene posebne zadatke za račun viših komandi, ali će, razume se, njihove izviđačke podatke i efekte borbenih dejstava koristiti i operativno-manevarska grupa. Dejstva tih snaga u svakom slučaju biće koordinirana sa dejstvima svih vrsta vazdušnih desanata i jedinicama OMG, što će pretpostavljena komanda posebno regulisati. Međutim, sopstvene izviđačke jedinice OMG će koristiti samostalno, u skladu sa sopstvenim potrebama i planom borbenih dejstava.

\*

Jake i brojne vazdušnodesantne, desantno-jurišne i specijalne snage, snažna vojna transportna avijacija i sve masovnije uvođenje helikoptera u kopnenoj vojsci omogućavaju sovjetskoj armiji da u eventualnom ratu masovno upotrebi vazdušne desante različitih vrsta i na svim dubinama planirane napadne operacije. Sovjetski Savez je u praksi materijalizovao zamisao da vertikalna komponenta postane bitan element ofanzivne koncepcije borbenih dejstava u savremenim uslovima.

Masovna primena vertikalnog manevra u konceptu upotrebe OMG samo je jedan oblik korišćenja naraslih desantnih mogućnosti sovjetske armije. Ta komponenta postala je nerazdvojni faktor njenih borbenih dejstava i uslov za brži prodor u dubinu neprijateljeve odbrane. Vazdušni desanti oklopno-mehanizovanim klinovima ispituju i otva-

raju put, povećavajući im tempo napredovanja, ali i vazdušni desanti su u OMG dobili čvrst oslonac za odlučnije udare po neprijateljevim objektima i snagama, jer im njena dejstva i brz prodor garantuje spajanje i objedinjavanje daljih dejstava.

Integrisana dejstva kopnenih komponenata OMG, helikoptera, vazdušno-jurišnih i vazdušnodesantnih jedinica, uz punu podršku avijacije i drugih sredstava, predstavljaju nov kvalitet na savremenom bojištu, čijem se izučavanju u ovoj deceniji na zapadu poklanja puna pažnja.

#### S U M M A R Y

#### AIRBORNE OPERATIONS IN THE OPERATIONAL-MANOEUVRE GROUPS CONCEPT

The substance of the operational manoeuvre groups (OMG) concept is in that that from the very first day of an offensive operation all elements of the enemy operational formation must be subjected to a coordinated powerful strike, with the aim of ensuring a high tempo of attack of the main forces along the front, and of speeding up the collapse of his defence. Thus the point of gravity of combat operations would be from the start of the war taken over to the enemy rear, and the operational objectives would be relatively quickly attained. The OMGs are therefore the most important link of this concept, in which is expressed the Soviet concept of the way of utilization of forces and application of methods in carrying out of offensive operations in the initial phase of the war, and in the most rational and efficient manner utilization of the increased fire, shock and manoeuvre abilities of its units.

Among the most often mentioned reinforcements of an OMG and combat forces that support its operations are airborne and air-assault units and helicopters. Mass application of vertical manoeuvre in the OMG concept is one of forms of utilization of increased airborne capabilities of the Soviet Army. This component has become an inseparable factor of its combat operations and a necessary condition for speedy penetrations into the depth of defence. Airborne troops open the way for armoured-mechanized formations, increase their tempo, and vice-versa these troops have gotten in OMGs sturdy footing for effectuation of decisive strikes against different objectives, since the activities and speedy penetrations of the latter guarantee their joining up and integration of their further operations.

## R É S U M É

## ACTIONS DES DESCENTES AERIENNES A LA LUMIERE DE LA CONCEPTION DES GROUPES DE MANOEUVRE OPERATIONNELS

L'essentiel de la conception des groupes de manoeuvre opérationnels consiste à ce que, dès le premier jour de l'opération d'attaque, tous les éléments du dispositif opérationnel ennemi soient exposés simultanément à un coup fort pour assurer in rythme rapide de l'attaque des forces principales amies sur le front, et provoquer la destruction prompte de la défense ennemie. Par là, le centre des actions de combat se transmet dès le commencement de la guerre aux arrières ennemies et les objectifs opérationnels sont rélativement vite réalisés. C'est pourquoi les groupes de manoeuvre opérationnels sont le point le plus fort de cette conception où se trouve validée la conception soviétique d'emploi des forces et des méthodes d'exécution de l'opération d'attaque dans la période initiale de la guerre. Les groupes de manoeuvre opérationnels représentent une manière la plus efficace et la plus rationnelle d'utilisation des possibilités de feu, de choc et de manoeuvre accrues des unités propres.

Les renforcements des groupes de manoeuvre opérationnels et des forces qui coopèrent avec eux sont, le plus souvent, les unités aéroportées, les unités amphibies d'assault et les hélicoptères. L'utilisation de masse de la manoeuvre verticale dans la conception des GMO n'est qu'une forme d'emploi des possibilités de descente accrues de l'armée soviétique. Cette composante est devenue le facteur inséparable de ses actions de combat et la condition de pénétrer plus rapidement dans la profondeur de la défense ennemie. Les descentes aériennes ouvrent la voie à la pénétration des forces blindées-mécanisées en accélérant leur rythme d'avance. Mais les descentes aériennes ont trouvé aussi en GMO un appui solide en vue des coups plus décisifs sur les objets et les forces ennemis, car les actions et les pénétrations rapides des GMO garantissent à ces premières de rendre leurs actions futures homogènes et mieux coordonnées.

## Р Е З Ю М Е

## ВОЗДУШНОДЕСАНТНЫЕ ДЕЙСТВИЯ В КОНЦЕПЦИИ ОПЕРАТИВНО-МАНЕВРЕННЫХ ГРУПП

Сущность концепции оперативно-маневренных групп (ОМГ) заключается в том, что с первого дня наступательной операции все элементы оперативного распорядка противника должны подвергнуться одновременному мощному удару, с целью обеспечения высоких темпов наступления главных сил на фронте и быстрого разгрома его обороны. Таким способом основные боевые действия с самого начала войны будут направлены на тыл противника, благодаря чему относительно быстро будут достигнуты оперативные цели. Поэтому ОМГ являются основным звеном этой концепции, в которой выражается советское понимание способа использования сил и метода проведения наступательной операции в начальном периоде войны, а также наиболее рационального и эффективного способа использования возросшей огневой, ударной и маневренной мощи их войск.

К наиболее упоминаемым усилениям ОМГ и сил, взаимодействующих с ними, относятся воздушнодесантные и десантноштурмовые войска и вертолеты. Массовое применение вертикального маневра в концепции ОМГ является только одной из форм использования возросших десантных возможностей советской армии. Эта составляющая стала неотъемлемым фактором ее боевых действий и условием более быстрого прорыва в глубину обороны противника. Воздушные десанты открывают дорогу бронемеханизированным клиньям, повышают их темпы наступления, причем и воздушные десанты в ОМГ получили прочную опору для более решительных ударов по объектам и силам противника, ибо им ее действия и быстрый прорыв гарантируют соединение и объединение дальнейших действий.

# Bibliografija

## GRUPA AUTORA: Inženjersko obezbeđenje boja

(E.S. Kaliberov, V.I. Kornev, A.A. Soskov, *Inženjernoje obespečenije boja*, Voenizdat, Moskva, 1988)

Na osnovu analize ratnih iskustava i taktičkih vežbi autori razmatraju organizaciju izvršenja zadataka inženjerskog obezbeđenja savremenog boja. Ovo (drugo) izdanje dopunjeno je sadržajima koji tretiraju neke zadatke inženjerskog obezbeđenja i metodiku izvršenja odgovarajućih proračuna pomoću džepnih kalkulatora.

Rad je namenjen (kao nastavni priručnik) oficirima kopnene vojske, pitomcima i slušaocima vojnih škola.

Pored uvodnih i završnih razmatranja i priloga, sadržaji u radu su grupisani u deset glava.<sup>1</sup>

Uvodna razmatranja se odnose na sadržaj, cilj i značaj inženjerskog obezbeđenja. Značaj inženjerskog obezbeđenja dovodi se u vezu sa novom doktrinom Varšavskog ugovora (1987) koja, po autorima, ima odbrambeni karakter, što potencira značaj ove vrste obezbeđenja, posebno u okviru odbrambenih dejstava u početnom periodu rata. U okviru ove celine znatan deo prostora posvećen je istorijskom razvoju inženjerskog obezbeđenja.

U prvoj glavi – *Razvoj teorije i prakse inženjerskog obezbeđenja boja* autori ukazuju na formiranje teorije o ovom problemu, njen sadržaj u različitim etapama razvoja sovjetskih oružanih snaga, i ističu brojne propuste i probleme iz organizacije i provođenja mera inženjerskog obezbeđenja.

Navodimo neke od njih: (1) uoči drugog svetskog rata bili su razrađeni metodi i postupci izvršenja osnovnih zadataka jedinica rodova i inženjerskih jedinica iz oblasti inženjerskog obezbeđenja. Međutim, u većini tih metoda i postupaka preovlađivao je ručni rad.<sup>2</sup> To i drugi

<sup>1</sup> Naslovi glava su: 1. Razvoj teorije i prakse inženjerskog obezbeđenja boja; 2. Inženjersko izdavanje neprijatelja i zemljišta; 3. Fortifikacijsko uređenje rejona, položaja i linija; 4. Izrada inženjerskih prepreka; 5. Izrada prolaza kroz prepreke, uništavanje (demontriranje) nuklearnih mina i razminiranje zemljišta; 6. Izgradnja puteva za kretanje jedinica; 7. Uređenje i održavanje prelaza preko vodenih prepreka; 8. Izvršenje inženjerskih mera maskiranja; 9. Dobijanje i pročišćavanje vode i uređenje mesta za snabdevanje vodom; 10. Organizacija inženjerskog obezbeđenja savremenog združenog boja.

<sup>2</sup> U vezi s ovim autori navode primer da su jedinice bile popunjene samo sa 10 odsto od sredstava za održavanje puteva. Ostala sredstva mehanizacije nalazila su se u fazi razvoja.

propusti imali su brojne negativne posledice koje su se ispoljile u početnom periodu rata; (2) jedinice nisu poznavale elementarna pravila iz samoukopavanja i inženjerskog uređenja položaja; (3) inženjerske prepreke su nedovoljno korišćene. Minska polja nisu bila povezana sa sistemom protivtenkovske vatre, vatre streljačkog naoružanja, artiljerije i minobacača, i postavljana su jednoobrazno i šablonski; (4) pionirske jedinice su često upotrebljavane za izvršavanje sporednih zadataka, kao nekvalifikovana radna snaga, a na štetu inženjerskog obezbeđenja boja; (5) pomoć i rukovođenje u realizaciji mera inženjerskog obezbeđenja od strane inženjerskih starešina nisu bili na potrebnom nivou; (6) načelnici inženjerskih uprava – odeljenja frontova i armija nisu učestvovali u razradi planova operacija, a štabovi frontova se na tome zadatku nisu dovoljno angažovali, niti postavljali adekvatne zadatke inženjerskim starešinama.

Na osnovu zapovesti Vrhovne komande od 28. 11. 1941. godine i drugih uputstava u ratu su vršene korekcije u provođenju mera inženjerskog obezbeđenja. Kao primer uspešno provedenih mera ovog obezbeđenja autori pokazuju i ilustraciju na primeru kurske bitke (primena inženjerskih prepreka u sistemu protivoklopne odbrane i uticaj fortifikacijskog uređenja položaja na vitalnost odbrane i smanjenje gubitaka u ljudstvu).

U posleratnom razvoju teorije inženjerskog obezbeđenja autori razlikuju dva perioda: prvi od kraja rata do 1958. godine (pojava nuklearnog oružja) i drugi od pojave nuklearnog oružja do danas.

U prvom periodu razvoj ove teorije sastojao se u uopštavanju iskustva velikog otadžbinskog rata. Razvoj teorije u drugom periodu odvijao se u promenjenim uslovima izvođenja borbenih dejstava. Težište ovoga razvoja bilo je usmereno na rešavanje problema nastalih kao posledica primene nuklearnog oružja, mada nisu zapostavljeni ni tradicionalni zadaci inženjerskog obezbeđenja boja u novonastalim uslovima.

Od novih zadataka inženjerskog obezbeđenja autori ističu: izradu fortifikacijskih objekata za zaštitu jedinica od savremenih sredstava uništenja, provođenje inženjerskih mera radi otklanjanja posledica nastalih usled primene nuklearnog oružja, izrada i održavanje puteva za kretanje jedinica u uslovima masovnih ruševina i radiološke kontaminacije zemljišta.

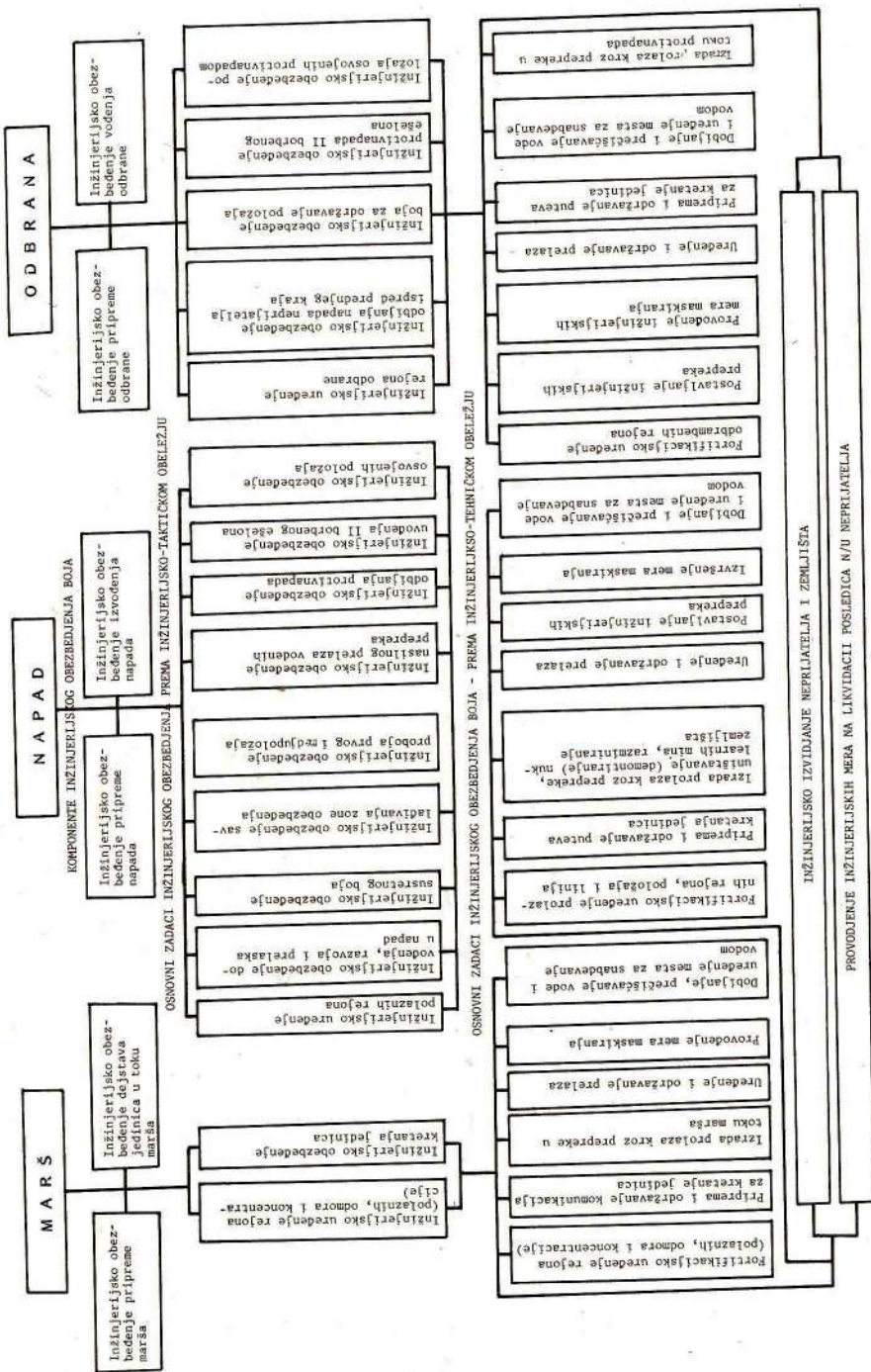
Autori, kao mogućnost, predlažu dve vrste klasifikacije zadataka inženjerskog obezbeđenja – prema inženjersko-taktičkom i prema inženjersko-tehničkom obeležju (vidi shemu). Ipak, smatraju, svrsishodnijom drugu klasifikaciju. Na osnovu ove klasifikacije autori najavljuju razradu svih svojih razmatranja.

Svaka od inženjersko-tehničkih mera obrađene su u posebnim glavama. Pokazaćemo to na primeru – inženjerskog izviđanja neprijatelja i zemljišta (glava – 2).

Inženjersko izviđanje autori razmatraju kao sastavnu komponentu taktičkog izviđanja. Ono se organizuje sa ciljem da se prikupe podaci o neprijatelju i zemljištu u rejonu dejstava jedinica, koji su neophodni



MARŠ I VIDOVI ZDRUŽENOG TAKTIČKOG BOJA



komandantu združene taktičke jedinice za donošenje odluke, a načelniku inženjerije i starešinama inženjerskih jedinica za organizaciju inženjerskog obezbeđenja i izvršenje inženjerskih zadataka.

Dalja razmatranja autora o ovom problemu odnose se na: subjekte organizovanja, snaga i sredstava, organe inženjerskog izviđanja (inženjerske osmatračnice, stanice inženjerskog fotografisanja, inženjerske izviđačke grupe, inženjerske i izviđačke patrole), inženjersko izviđanje na maršu, napadu i odbrani.

Na sličan način obrađene su i druge inženjersko-tehničke mere.

Posebno su interesantna razmatranja koja se odnose na efikasnost fortifikacijskog uređenja rejona i položaja. Ovde autori, primenom računarske tehnike uz odgovarajuću programsku podršku, dokazuju kvantitativnu zavisnost vitalnosti motostreljačkog bataljona od vremena (od 0 do 30 časova) uređenja rejona odbrane. U odgovarajućem prilogu (prilog br. 6) prikazuju metod rada u izvršenju proračuna u vidu tabela prezentiraju konačne rezultate pomoću kojih dokazuju vlastite stavove.

U radu su, u okviru pete glave (izrada prolaza kroz prepreke), označena, iako kratko, pitanja koja se odnose na uništenje (demontriranje) nuklearnih mina neprijatelja: snage i sredstva, sastav grupe za uništenje (demontriranje) nuklearne mine i njeni osnovni postupci.

U prilogu 13. dat je nomogram za proračun mogućnosti izvršenja zadataka iz oblasti inženjerskog obezbeđenja na kontaminiranom zemljištu na konkretnim primerima (izračunavanje doze ozračenja u određenom vremenu, određivanje maksimalnog vremena zadržavanja inženjerskih jedinica na kontaminiranom zemljištu, određivanje vremena ulaska jedinice na kontaminirano zemljište i određivanje zone sigurnosti pri izvođenju fortifikacijskih radova).

Razmatranja o organizaciji inženjerskog obezbeđenja savremenog združenog boja (glava deseta) čine sintezu iznetih sadržaja u prethodnim glavama. Pored opštih razmatranja u kojima se definišu obaveze komandanata i štabova u organizaciji inženjerskog obezbeđenja, autori ovde izlažu organizacijski proces rada komande i štaba na: prikupljanju inženjerskih podataka o neprijatelju i zemljištu, proceni situacije (sa ovog aspekta) i donošenju odluke u različitim uslovima (u napadu, pri nasilnom prelasku reke, odbrani, maršu), prenošenju zadataka na potčinjene, organizaciji sadejstva i ostvarenju kontrole.

Drugi deo razmatranja iz ove glave odnosi se na rad načelnika inženjerije u procesu organizacije inženjerskog obezbeđenja. U okviru ovoga rada autori ukazuju i razmatraju sledeće aktivnosti: proces donošenja odluke za organizaciju inženjerskog obezbeđenja i njeno referisanje opštevojnom komandantu (shvatanje zadatka, procena situacije, izdavanje pripremnih naređenja, donošenje odluke i njen sadržaj); učešće u rekognosciranju, koje organizuje i provodi opštevojni komandant; planiranje mera inženjerskog obezbeđenja i prenošenje zadataka na potčinjene;

– rukovođenje i komandovanje inženjerskim jedinicama i kontrola izvršenja zadataka u pripremi i u toku borbenih dejstava; organizacija

inženjerijsko-tehničkog obezbeđenja; dostavljanje izvrštaja o inženjerijskom obezbeđenju boja.

U zaključnim razmatranjima autori, između ostalog, ističu značaj umešnog rukovođenja od strane komandanta i štabova i uporan i aktivan rad načelnika inženjerije i starešina inženjerijskih jedinica, kao neposrednih organizatora ovog vida obezbeđenja borbenih dejstava.

Autori su šematski prikazali klasifikaciju zadataka inženjerijskog obezbeđenja boja (vidi shemu) i opredelili se za razradu osnovnih zadataka inženjerijskog obezbeđenja boja – prema inženjerijsko-tehničkom obeležju.

Struktura rada i razrada pojedinih sadržaja proizlaze iz navedene tabele. Otuda ova tabela predstavlja svojevrstan vodič za čitaoca. Čitalac to s pravom i očekuje. Međutim, ovde se autorima može staviti i određena zamerka. Tako, kada se uporede elementi tabele, na primer, inženjerijsko izviđanje neprijatelja i zemljišta i provođenje inženjerijskih mera na likvidaciji posledica nuklearnih udara neprijatelja, sa odgovarajućim delovima teksta, onda se zapaža da je prvi zadatak znatno potpunije obrađen. U obradi drugog zadatka (provođenje inženjerijskih mera na likvidaciji posledica nuklearnih udara neprijatelja) autori nisu postupili na isti način, tj. ovaj zadatak nije eksplicitno obrađen kao prethodni, bez obzira što ovaj zadatak nije manje značajan od prethodnog.

U tabeli se uočava i logička nesaglasnost između sadržaja naslova (*Marš i vidovi združenog taktičkog boja*), u kome se marš razmatra kao poseban kontinuum u oružanoj borbi, i inženjerijskog obezbeđenja združenog boja koji obuhvata i inženjerijsko obezbeđenje marša.

Poseban značaj u radu ima deseta glava – *Organizacija inženjerijskog obezbeđenja savremenog združenog boja*. Ona je interesantna i za rukovodilački rad starešina inženjerije i za rukovodilački rad starešina komandno-štabnog profila u celini.

Znatan deo teksta rada odnosi se na razmatranje rada načelnika inženjerije. Osnovni deo teksta rada je ilustrovan velikim brojem priloga. Za očekivati je bilo da rad ima određeni broj priloga koji će ilustrovati rad načelnika inženjerije. Takve vrste priloga u radu čitalac ne nalazi.<sup>3</sup> Čitalac ovde ima priliku da se upozna sa sadržajem korisnih priloga (usmena borbena zapovest komandira pionirske čete za izviđanje osmatranjem; dnevnik osmatranja inženjerijsko-osmatračke stanice; karton inženjerijskog izviđanja mesta za mostovski prelaz; osnovne karakteristike inženjerijskih objekata; usmena borbena zapovest komandira pionirske čete za postavljanje minskog polja ispred prednjeg kraja odbrane, za izradu prepreka na putnom pravcu i za izradu prolaza u minskim poljima ispred prednjeg kraja odbrane; formalizovani sadržaj borbenog izveštaja komandira pionirske čete itd.), međutim, ovi prilozi ilustruju rad starešina inženjerijskih jedinica, ali ne i rad načelnika inženjerije.

<sup>3</sup> U radu je izložena šema rada divizijskog inženjera na organizaciji inženjerijskog obezbeđenja boja u toku velikog otadžbinskog rata (prilog 1). Prilog sadrži i neke elemente koji i u savremenim uslovima imaju odgovarajući značaj. Međutim, čitalac bi imao više koristi od priloga koji prezentira rad načelnika inženjerije komande divizije ili divizij-skog inženjera u savremenim uslovima.

U radu je pokazano korišćenje matematičkih metoda (između ostalog i verovatnoća u određivanju efikasnosti minskog polja) i računarskih sredstava (*Elektronika BZ-34*, *Elektronika MR-54*) uz određenu programsku podršku, tj. programe za konkretno računarsko sredstvo. Takvi programi su veoma specijalizovani i daju optimalne rezultate u radu na konkretnom računarskom sredstvu. Međutim, njihova osnovna slabost je što nisu univerzalni (promenom računarskog sredstva, potrebno je raditi novi program).

Autori se dosta kritički odnose prema savremenoj praksi, mada to čine na posredan način, tj. kritikuju savremenost preko kritike prošlosti. Ilustrativan je primer (str. 269-270) koji ukazuje na nekordiniran rad između organa opštevojnog izviđanja i organa inženjerije, sa krupnim negativnim posledicama. Ovakav (nekoordiniran) rad može da se ispolji i u savremenim uslovima i sa sličnim ili težim posledicama.

Bez obzira na navedene nedostatke, rad *Inženjerijsko obezbeđenje boja* predstavlja solidno osmišljeno i značaki razrađeno delo. Sadržaji rada mogu, uz kritički prilaz, korisno poslužiti i našem čitaocu.

D. Čačić

# NARUDŽBENICA

VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR, 11002 BEOGRAD

Svetozara Markovića 70

Pretplaćujemo se na ..... kompleta(a) opštevojnog teorijskog časopisa »Vojno delo« za 1990. godinu.

NARUČILAC .....

(Prezime i ime, čin - zvanje)

.....  
(Vojna pošta, odnosno ustanova ili OOUR i telefon)

Mesto ..... Ul. .... br. ....

Dana ..... 19.....

MP

Časopis izlazi dvomesečno. Godišnja pretplata iznosi: za pojedince 300.000 dinara, za ustanove, organizacije udruženog rada i institucije 900.000 dinara, a za inostranstvo 30 US\$.

Žiro-račun 60823-637-6415 VINC (za časopis »Vojno delo«).

Telefoni: 656-122, lok. 32-937.

**NAPOMENA:** Poželjno je da komande - ustanove odrede lice (poverenika) koje će prikupljati pretplatu, uz proviziju 15 odsto od ostvarenog prometa.

Uplata se prima unapred za godinu dana. Popunjenu narudžbenicu dostaviti Vojnoizdavačkom i novinskom centru najkasnije do 31. januara 1990. godine. Ako pretplata stigne posle tog roka, a najkasnije do 30. aprila 1990, VINC se obavezuje da isporuči svih šest brojeva časopisa »Vojno delo«, a posle toga roka samo brojeve po izlasku.

U slučaju promene adrese pretplatnik odnosno poverenik je dužan da obavesti VINC o novoj adresi.

U slučaju spora nadležan je Drugi opštinski sud u Beogradu.

Molimo naše dugogodišnje pretplatnike da po prijemu ovog broja »Vojnog dela« izvrše uplatu časopisa za 1990. godinu.

.....  
(Potpis naručioca)

Tehnički urednici  
*Slavoljub Kujundžić*, akad. slikar  
*Milka Vladanović*

Meteri u fotoslogu  
*Branko Marković*  
*Mirko Obradović*

Jezički redaktor  
*Slavica Đerić-Magazinović*, profesor

Prevodioci  
na engleski  
*Dušan Isaković*

na francuski  
*Svetomir Jakovljević*  
*Radoslav Đerić*, profesor

na ruski  
*Zoran Stevanović*, profesor

Korektor  
*Biljana Đorđević*